

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

HUSITSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

**Obraz Jidáše Iškariotského v soudobém bádání a
kulturních kontextech**

**The Picture of Judas Iscariot in Contemporary Research
and Cultural Contexts**

Diplomová práce

Vedoucí práce:

Mgr. Jiří Lukeš, Ph.D.

Autor:

Bc. Alžběta Poláková

Praha 2020

Poděkování

Mé poděkování patří Mgr. Jiřímu Lukešovi, Ph.D. za odborné vedení, trpělivost a ochotu, kterou mi v průběhu zpracování diplomové práce věnoval.

Dále děkuji zahraničním institucím, muzeím a knihovnám, které mi pro účely této práce zapůjčily práva k použití digitálních kopií uměleckých děl ve svých sbírkách.

Děkuji také Mgr. Gabriele Tarnovské, Mgr. Pavlíně Lukoszové a Evě Kubátové za pomoc se závěrečnou korekturou.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci „Obraz Jidáše Iškariotského v soudobém bádání a kulturních kontextech“ vypracovala samostatně s použitím níže uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 20. 07. 2020

Bc. Alžběta Poláková

Anotace

Tato diplomová práce se věnuje tématu tradice související s Jidášovou postavou. Navazuje na autorčinu bakalářskou práci, jež se primárně zabývala rozbořením biblických a gnostických textů, ve kterých se Jidáš vyskytuje. V této práci jsou nastíněny zmínky o Jidášovi v našich nejranějších zdrojích, tedy kanonických i vybraných nekanonických biblických textech. Na jejich základě autorka zkoumá různé vrstvy a druhy tradice, které se v průběhu dvou tisíc let na tuto postavu navázaly a rozšířily tak sociální obraz Jidáše Iškariotského, do velké míry ovlivněný naším biblickým, dobovým a kulturním předporozuměním. Pomocí středověkých výtvarných a literárních děl, lidových zvyků či filmových zpracování se odkrývá mnohovrstevnatý charakter Ježíšova učedníka, který je do velké míry ovlivněn antisemitskými stereotypy a propagandou. Autorka proto načrtává i historické a církevní pozadí vzniku představ o Jidášovi. Cílem práce není odhalit, proč Jidáš Ježíše zradil, ale seznámit čtenáře s různými přístupy k jeho osobě, které jsou i v současné době živé.

Klíčová slova

Jidáš, Ježíš, apokryfy, zrada, evangelium, středověk, film, antisemitismus, umění, tradice

Annotation

This diploma thesis deals with the topic of a tradition related to the figure of Judas. It expands the author's bachelor's thesis which was primarily devoted to the analysis of texts in biblical and Gnostic texts in which Judas appears. This work outlines references to Judas in our earliest sources, both canonical and selected non-canonical biblical texts. Based on them, the author examines the various layers and types of a tradition that have settled on this figure over the time of two thousand years and thus expanded the social image of Judas Iscariot, largely influenced by our biblical, contemporary and cultural preconceptions. With the help of medieval works of art and literature, folk customs or film adaptations, the multi-layered character of Jesus' disciple is revealed, which is largely influenced by anti-Semitic stereotypes and propaganda. Therefore, the author also outlines the historical and ecclesiastical background of the formation of ideas. The aim of the work is not to reveal why Judas betrayed Jesus, but to inform the reader about various approaches to his person, which are still alive today.

Key Words

Judas, Jesus, apocrypha, betrayal, gospel, Middle–Ages, movie, anti-Semitism, art, tradition

Obsah

Seznam zkratk	7
Úvod	8
1. Stručné dějiny bádání	10
2. Biblická zpráva o Jidášovi	14
2.1. Jidáš v Pavlových spisech	14
2.2. Jidáš v Markově evangeliu	15
2.3. Jidáš v Matoušově evangeliu	16
2.4. Jidáš v Lukášově evangeliu a Skutcích apoštolů	20
2.5. Jidáš v Janově evangeliu	22
3. Jidáš v textech tvořících sociální paměť	25
3.1. Arabské evangelium dětství	25
3.2. Etiopská Kniha Kohouta (<i>Book of the Cock</i>)	26
3.2.1. Mluvicí kohout, jeho původ a další neobvyklé motivy v Knize Kohouta	30
4. Jidáš v obrazu sociální paměti	34
4.1. Vývoj obrazu Jidáše ve středověkém umění	34
4.2. Jidáš a rusé vlasy	46
4.3. Jidáš ve Zlaté legendě a díle Dantae Alighieriho	50
4.4. Jidáš ve středověkých pašijových hrách a lidové tradici	54
4.5. Jidáš v české lidové tradici	56
5. Jidáš ve filmu	58
5.1. Král králů (1927)	59
5.2. Král králů (1961)	60
5.3. Největší příběh všech dob (1965)	61
5.4. Godspell (1973)	62
5.5. Jesus Christ Superstar (1973)	63
5.6. Ježíš Nazaretský (1977)	65
5.7. Poslední pokušení Krista (1988)	66
5.8. Umučení Krista (2004)	68

Závěr	71
Seznam použité literatury.....	72
Prameny a odborná literatura	72
Internetové zdroje	76
Seznam citovaných institucí.....	78
Přílohy.....	80
Abstrakt.....	110
Abstract.....	111

Seznam zkratek

Č.	Číslo
Mk	Markovo evangelium
Mt	Matoušovo evangelium
L	Lukášovo evangelium
J	Janovo evangelium
Kap.	Kapitola
Např.	Například
Tzn.	To znamená
Srov.	Srovnání
Zejm.	Zejména
Ž	Žalmy
St.	Století

Úvod

Téma obrazu Jidáše v soudobých i kulturních kontextech bylo zvoleno z vícero důvodů. Jedním z nich je autorčin dlouholetý zájem o tuto ambivalentní postavu, která sice provází lidskou společnost několik staletí, přitom jejím jediným primárním zdrojem pro interpretaci jsou krátké zmínky v kanonických evangeliích. Vše ostatní jsou myšlenky a interpretace známých i neznámých autorů, kteří jsou ovlivněni svým biblickým a kulturním předporozuměním. Druhým důvodem byla skutečnost, že v autorčině bakalářské práci, v níž se tématu Jidáše věnovala také, narazila na motivy, které stály za další rozpracování. Třetím důvodem je fakt, že ačkoliv je Jidášova postava často redukována jen na prototyp zrádce, příklady z různých sfér lidského poznání a tvorby svědčí o opaku a mnohovrstevnatosti tohoto charakteru. Jidášova postava je ovlivněna sociální pamětí, na níž mají vliv nejen historická fakta a souvislosti, ale právě i ústní tradice, legendy či lidová slovesnost. Díky sociální paměti vyplouvá na povrch cesta k pochopení předchozích generací a jejich jednání. Z toho důvodu je i v této práci na Jidáše nahlíženo z tohoto hlediska. Zkoumání sociální paměti je v současné době populární mezi teology i historiky. Jedním z autorů, který se sociální paměti pracuje, je např. Jan Assmann.

Primárním zdrojem informací pro celou práci je zejména výzkum Kima Paffenrotha v jeho publikaci *Judas: Images of the Lost Disciple* (2001) a Barta Ehrmana ve *Ztraceném Evangelii Jidáše Iškariotského* (2006), kteří se dlouhodobě jidášovskému tématu věnují. Kromě toho autorka pracuje samozřejmě i s *Písmem svatým* (v Českém ekumenickém překladu) a v pasážích popisujících obsahy kanonických a nekanonických biblických textů odkazuje ke své bakalářské práci *Reflexe postavy Jidáše v biblických a mimobiblických pramenech* (2016), ve které tyto texty dopodrobna rozebírala.

Kromě toho je v jedné z kapitol předložen popis a interpretace apokryfního textu zvaného *Book of the Cock*, který obsahuje zcela unikátní motivy a pasáže. V rámci západokřesťanského světa i teologického bádání jde však o relativně neznámý text, o němž se začalo hovořit až v nedávné době. Jelikož text *Knihy kohouta* není v českém jazyce dostupný, autorka přináší jeho převyprávění založené na anglickém překladu tohoto textu. Vychází z článků Pierlugiho Piovanelliho *Exploring the Ethiopic "Book of the Cock", An Apocryphal Passion Gospel from Late Antiquity* (2003) a Ilony Nagy *The Roasted Cock Crows: Apocryphal Writings (Acts of Peter, the Ethiopic Book of the Cock, Coptic Fragments, the Gospel of Nicodemus) and Folklore Texts* (2007).

V dalších kapitolách již autorka pracuje s obrazem Jidáše v sociální paměti. Především se zaměřuje na období středověku a změnu vnímání této postavy. V potaz bere historický a společenský kontext, který pojetí Jidáše do velké míry ovlivnil i spojitost této postavy s projevem antisemitismu. Na příkladech zobrazování Jidáše ve výtvarných dílech se snaží identifikovat nejvýraznější a nejpopulárnější motivy (samostatná podkapitola se věnuje specifickému pojetí Jidáše jako rusovlasého a snaže odhalit původ této představy), které umělci používali pro sdělení

svých záměrů, přičemž komentovaná díla jsou přiložena v digitálních reprodukcích v Přílohách. Kromě výtvarných děl se věnuje i zmínkám o Jidášovi a jeho pojetí ve středověké literatuře a lidové tradici (zejména pak specifčnosti středověkých pašijových her a jejich vlivu na stereotypizaci Jidáše a Židů). Odbornou podporu při této části práce poskytla autorce Ruth Mellinkoff ve svém článku *Judas's Red Hair and the Jews* (1982) a Viorica S. Constantinescu ve stati *The Jew inside us: An Outline of Cultural History* (2010).

Poslední kapitola je pak věnována filmovým zpracováním Ježíšova a Jidášova příběhu, která v rámci postmoderny kombinují různé obrazy a tradice Jidáše a vytváří z nich nová pojetí. Nezabývá se všemi filmy, které kdy k této tematice byly natočeny, ale jsou vybrána zásadní díla, jež se snaží na Jidášovu postavu nahlížet i se zohledněním nově objevených a ne tak populárních tradic (např. z hlediska politické či sociální interpretace Ježíšova vystoupení). Autorka vychází z publikace Adele Reinhartz *Jesus of Hollywood* (2007) a další práce výše zmíněného Kima Paffenrotha *Film Depictions of Judas* (2001).

1. Stručné dějiny bádání

I když primárním tématem této práce je obraz Jidáše v sociální paměti a kultuře, musím v krátkosti zmínit myšlenky, které této postavě věnovali teologové a badatelé. Sv. Jeroným ve svých Homiliích uvádí k Jidášovi jednu důležitou poznámku: „*Necht' jsou jeho děti osiřelé a jeho žena vdovou... Kdo si myslíte, že jsou synové Jidáše? Židé.*“¹ Dále pak rozvíjí teorii, že Židé neodvozují své jméno od Judy, jehož Jeroným považuje za svatého, ale právě od zrádce Jidáše (zde čtenáře odkazují k původu jména Jidáš²). Křesťany považuje za potomky apoštola Judy, syna Jakubova (L 6,16; Sk 1,13), a Židy za potomky Jidáše. Jeroným zdůrazňuje „My“ (křesťané), potomci Judy, a „Oni“ (Židé), potomci Jidáše.³ Jeroným tedy Židy zpřibuzňuje s Jidášem a dodává, že přídomek Iškarjotský znamená, že je spřízněn s rodem Isachara⁴, protože Jidáš za svou zradu dostal zapláceno.⁵ Jeroným tak připravuje půdu pro pozdější obviňování a diskreditaci Jidáše ve spojitosti s jeho židovstvím.⁶

Ani Martin Luther se nevyhýbal ostrým komentářům na adresu Židů. O Jidášovi se zmiňuje v dílech *O Židech a jejich lžích* (1542)⁷ a *Šém ham foráš* (1543)⁸. V prvním z nich střídá pasáže vyznávající lásku ke Kristu s pamflety, ve kterých částečně ospravedlňuje zabavování židovského majetku, vypalování synagog a vyhánění Židů z měst. Argumentuje jejich zrádcovskou povahou a oživuje středověké mýty o otravách studní.⁹ Ve druhém spise rozvíjí Jidášův špatný vliv na Židy a popisuje „historku“, podle které potom, co se Jidášovi roztrhlo tělo a vyhřezly mu vnitřnosti, Židé zachytili jeho moč a exkrementy, smíchali je a pak je konzumovali, díky čemuž získali své pichlavé

¹ „*May his children be fatherless, and his wife a widow. Note the mysteries here revealed. Whom do you suppose are the sons of Judas? The Jews.*“

² ŠVANDOVÁ, Alžběta. *Reflexe postavy Jidáše v biblických a mimobiblických pramenech*. Praha, 2016. Bakalářská práce. Univerzita Karlova v Praze, Husitská teologická fakulta. s. 24.

³ „*From that Judas, son of Jacob, we are called Judaeans; from this Iscariot, they are called Judaeans.*“

⁴ Jméno Isachar se totiž vykládá jako „najatý za mzdu nebo odměnu“.

⁵ ST. JEROME a Marie Liguori EWALD. *Homilies, Volume 1 (1-59 on the Psalms): (Fathers of the Church Patristic Series)*. 1. Washington: The Catholic University of America Press, 1964, s. 259-260. ISBN 0813213045.

⁶ CONSTANTINESCU, Viorica S. a Ligia Doina CONSTANTINESCU. *The Jew inside us: An Outline of Cultural History* [online]. 1. LAP LAMBERT Academic Publishing, 2010, s. 154 [cit. 2020-04-24]. ISBN 978-3838396972. Dostupné z:

https://www.academia.edu/3243384/The_Jew_Inside_us_translation_2011_Lap_Lambert_Publishing_House

⁷ *Von den Juden und ihren Lügen*.

⁸ *Vom Schem Hamphoras und vom Geschlecht Christi*.

⁹ CONSTANTINESCU, Viorica S. a Ligia Doina CONSTANTINESCU. *The Jew inside us: An Outline of Cultural History* [online]. 1. LAP LAMBERT Academic Publishing, 2010, s. 95-96 [cit. 2020-04-24]. ISBN 978-3838396972. Dostupné z:

https://www.academia.edu/3243384/The_Jew_Inside_us_translation_2011_Lap_Lambert_Publishing_House

oči.¹⁰ Nelze však Luthera jednoduše odsoudit jako antisemitu. Luther žil a byl ovlivňován společností, ve které protižidovské smýšlení bylo běžné.¹¹ Zajímavé je však jeho použití expresivního jazyka a rozvinutí verze Jidášovy smrti.

Mnoho dalších teologů a autorů interpretuje Jidáše z v podobném duchu jako Jeroným nebo Luther. Jsou však i tací, kteří k jeho osobě přistupují jiným způsobem. Prvním byl pravděpodobně Órigenés, který se snažil zkoumat Jidášovu motivaci ke zradě, jelikož ho neuspokojilo vysvětlení, že se jí dopustil ze své chamtivosti. Podrobně jsem Órigenovy myšlenky zkoumala ve své bakalářské práci a tímto na příslušnou pasáž čtenáře odkazuji.¹² Stejným způsobem budu přistupovat i ke gnostickému Jidášovu evangeliu¹³, jelikož podrobný rozbor tohoto textu předkládám tamtéž. Gnostické pojetí Jidášovy osoby však přináší zcela ojedinělý obraz Jidáše jako vyvoleného učedníka, který je jako jediný schopen pochopit Ježíšovo učení, a proto je mu svěřen pravý důvod Ježíšova úkolu v pozemském světě.¹⁴ Vzhledem k tomu, že Jidášovo evangelium bylo objeveno a zveřejněno teprve nedávno¹⁵, toto pojetí Jidášovy postavy získává na oblíbenosti zejména v druhé pol. 20. st., a to i v populární kultuře. Asi nejznámějším autorem, který chápe Jidáše jako nejvíce nepostradatelného a také nejvíce nepochopeného z Ježíšových následovníků, je řecký romanopisec Nikos Kazantzakis ve svých románech Kristus znovu ukřižovaný (1954) a Poslední pokušení (1955). Druhý román byl zfilmován Martinem Scorsesem v r. 1988 a rozebírám ho v kapitole o filmových zpracováních Jidášova příběhu.

S teorií, která Jidášovu zradu částečně ospravedlňuje, pracují i další autoři a badatelé. Jedním z prvních badatelů, kdo se odvážil pracovat s teorií poslušného učedníka, jemuž je jako jednomu z mála vyjevena Ježíšova moc, byl Albert Lévit (1887-1968) v díle Judas Iscariot: An Imaginative

¹⁰ FALK, Gerhard. *The Jew in Christian Theology: Martin Luther's Anti-jewish Vom Schem Hamphoras, Previously Unpublished in English, and Other Milestones in Church Doctrine Concerning Judaism*. 1. USA: McFarland, 1992, s. 214. ISBN 0899507166.

¹¹ GUBAR, Susan. *Judas: A Biography*. 1. USA: W. W. Norton & Company, 2009, s. 6. ISBN 978-0393064834.

¹² ŠVANDOVÁ, Alžběta. *Reflexe postavy Jidáše v biblických a mimobiblických pramenech*. Praha, 2016. Bakalářská práce. Univerzita Karlova v Praze, Husitská teologická fakulta. s. 45-48.

¹³ Tento text se díky svému gnostickému původu vymyká všem dostupným biblickým (kanonickým i nekanonickým) spisům, které máme k dispozici. Jidáš v něm vystupuje jako jediný Ježíšův učedník, který má tzv. předzvědění a jehož si Ježíš vyvolil k uskutečnění Božího plánu, který mu má pomoci uniknout z materiálního světa.

¹⁴ ŠVANDOVÁ, Alžběta. *Reflexe postavy Jidáše v biblických a mimobiblických pramenech*. Praha, 2016. Bakalářská práce. Univerzita Karlova v Praze, Husitská teologická fakulta. s. 25-34.

¹⁵ Cca v 70. letech 20. st., předtím máme zmínky o takovém pojetí pouze ze sekundárních zdrojů (hlavně ze spisu *Adversus haereses* od Ireneje z Lyonu).

Autobiography.¹⁶ Lévitovy názory inspirovaly např. i Williama Klassen, který spekuluje o tom, že Ježíš nasměroval Jidáše ke zradě, aby umožnil své zatčení, popravu a následné vzkříšení. Klassen vychází z premisy, že v nejranějším zdroji (tedy v Markově evangeliu) Jidáš ještě není tak často označován negativními termíny a až s každým dalším evangeliem mu jsou přisuzovány zápornější atributy.¹⁷ Paffenroth a Ehrman, z jejichž práce zejména vycházím, tuto interpretaci do velké míry podporují, ale uvědomují si fakt, že s ohledem k tak malému počtu zdrojů, jež máme k dispozici, půjde vždy jen o spekulaci.¹⁸ Pokud budeme hledat pouhá historická fakta, může nám uniknout smysl tradice, která je tím hlavním, co se nám dochovalo.

Stejně jako se mnoho teologů snažilo hledat historického Ježíše, existují i snahy nalézt historického Jidáše. O to se pokoušel výše zmíněný William Klassen i další autoři. Vzhledem k nedostatku historických zdrojů nelze prokázat, zda šlo o reálnou osobu, či jde o fiktivní charakter, který má posunout biblický děj dále. Většina teologů se domnívá, že Jidáš se nevyskytuje v pramenu Q a našimi nejranějšími zdroji tak zůstávají kanonická evangelia. Nicméně nemůžeme Jidáše redukovat na pouhý „zvrát v narativu“. O důležitosti jeho postavy hovoří nejen fakt, že se evangelisté více či méně shodují v popisu i pojetí jeho činu, ale především to, že navazující tradice přisuzovala Jidášovi takovou důležitost, že se snahou pochopit jeho čin zabývalo velké množství badatelů, autorů a umělců. Zkoumali Jidášovu motivaci, kdo nese v pašijovém příběhu vinu na smrti Ježíše nebo to, zda byl Jidáš prostředníkem nutným ke spáse.¹⁹ Jejich závěry nejsou předmětem, nicméně obrazu Jidáše v rané tradici a sociální paměti se v českém prostředí věnuje doktorand na Evangelické teologické fakultě Kyle Ronald Lawrence Parsons, jehož výzkum bude v blízké době publikován. Populární jsou pokusy identifikovat v Jidášově jednání prvky jeho příslušnosti k hnutí zelotů.²⁰ Podporují je snahy interpretovat původ Jidášova přídomku Iškariotský jako odvozeninu z latinského *sicarius*.²¹ S takovým pojetím se velice často setkáváme např. ve filmových zpracováních. Hlavním

¹⁶ Přinesl názor, že Ježíš své schopnosti objevil až v pozdějším věku, ale přesto dlouho ve své mesiášství nevěřil. Díky podpoře Saula a Jidáše nakonec uvěří, že je synem Božím. Pověří Jidáše, aby ho zradil velebnějším a on tak mohl dokončit svůj úkol.

¹⁷ PAFFENROTH, Kim. *Judas: Images of the Lost Disciple*. 1. Louisville: Westminster John Knox Press, 2001, s. 65-68. ISBN 0-664-22424-5.

¹⁸ Kim Paffenroth (nar. 1966) je profesorem religionistiky působícím na Iona College. Některé z jeho prací mají přesah do teologie a biblistiky. V publikaci *Judas: Images of the Lost Disciple* nejprve přináší rozbor kanonických i nekanonických biblických textů, v nichž se Jidáš vyskytuje a rozpoznává v nich základní motivy. Následně se zaměřuje na identifikaci těchto motivů v dlouholeté tradici zobrazování Jidáše v literatuře, dramatu, výtvarném umění i populární kultuře. Pracuje tedy, podobně jako já v této práci, se sociální pamětí, literární kritikou, narativem a tradicí. V současnosti se věnuje sociálním a náboženským motivům v americkém filmovém průmyslu.

¹⁹ Jde např. o Pinchase Lapida, Karla Bartha či Thomase De Quincyho a další.

²⁰ S tímto názorem pracoval např. židovský teolog Marcus Joel.

²¹ Více viz:

argumentem je Jidášovo zklamání z odlišnosti Ježíšova finálního výstupu oproti Jidášově představě politického a sociálního mesiášství (tedy že Ježíš má být novým Davidem, který obnoví samostatnost Izraele). Existence Jidášova evangelia, které nekopíruje oficiální církevní proud a vlastně ani obecně přijímanou tradici, svědčí o mnohvrstevnatosti tohoto charakteru a zejména o faktu, jak moc náš subjektivní diskurz ovlivňuje vnímání Jidáše. Disponujeme určitým předporozuměním získaným z biblických zmínek, ale co náš pohled ovlivňuje asi nejvíce, jsou právě nánosy různých tradic a interpretací, které se v průběhu staletí na Jidášovu postavu nabalily. Má diplomová práce se zabývá právě těmito tradicemi, obrazy a interpretacemi, které souvisí nejen s teologií, ale i s historií, sociální pamětí, literární teorií, kunsthistorií, popkulturou a filmem.

ŠVANDOVÁ, Alžběta. *Reflexe postavy Jidáše v biblických a mimobiblických pramenech*. Praha, 2016. Bakalářská práce. Univerzita Karlova v Praze, Husitská teologická fakulta. s. 24.

2. Biblická zpráva o Jidášovi

Tématu Jidáše v kanonických nejranějších zdrojích jsem se již obsáhleji věnovala ve své bakalářské práci *Reflexe postavy Jidáše v biblických a mimobiblických pramenech*.²² Přesto bych se v úvodní části práce k tomuto tématu ještě vrátila a to zejména kvůli různorodému pojetí postavy, které nám přináší synoptická evangelia, Janovo evangelium a Pavel. Pokud čtenáře zajímá podrobný výskyt Jidášovy postavy v kanonických zdrojích a zejména pak rozbor těchto textů, odkazují čtenáře nejen na svou bakalářskou práci, ale hlavně na různé biblické komentáře (např. edici *Word Biblical Commentary*).

2.1. Jidáš v Pavlových spisech

Pavel nám nepřináší nejranější zprávy o Ježíšových skutcích, protože on sám byl jedním z těch, kdo povelikonoční zvěst vytvářel. To znamená, že na Ježíšův život je pohlíženo hlavně z pohledu Ježíše Krista – Mesiáše, a ne Ježíše Nazaretského, který kázal v Galileji a Judsku. O jeho životě před pašijemi Pavel nic neříká. Stejně tak o dalších postavách, které se v kanonických evangeliích opakovaně objevují. Bart Ehrman soudí, že tyto postavy Pavel vynechává ze tří možných důvodů. Jelikož Pavel nebyl přímým následovníkem Ježíše za jeho pozemského života, je možné, že osoby (a příběhy s nimi spjaté), které se kolem Ježíšovy osoby pohybovaly, ani neznal. Nebo mohl usoudit, že všem je Ježíšův život natolik známý, že znají i osoby pohybující se kolem něj. A třetí možnost, kterou osobně považuji za nejpravděpodobnější díky celkovému ladění Pavlovy teologie, je, že tyto postavy prostě vynechal, protože je nepovažoval za důležité pro svou zvěst. Jednou z takových postav je právě Jidáš.²³

O Jidášovi jmenovitě Pavel v celém svém díle nemluví. Podle Kima Paffenrotha ani není jisté, že o nějakém zrádci Pavel věděl. Zmiňuje sice, že Ježíš „byl vydán“ na smrt, ale Paffenroth to chápe spíše jako teologické prohlášení, a ne doklad o existenci nějakého zrádce. V 1K 11,23-24²⁴ mluví autor (není jisté, kdy byl Ježíš zrazen, ale používá u toho řecké slovo „zrazen“ (*paradidomi*²⁵), jehož původní význam je: dát, předat někoho či něco jinému. Problém je, že toto slovo ve svých spisech Pavel používá relativně často, ale v jiném smyslu, než jsme zvyklí chápat. Pro něj je to výraz, který je vyhrazen pro konání Boha nebo Ježíše (jinde např. Ř 8,32), ne nějaké jiné osoby. Paffenroth i

²² ŠVANDOVÁ, Alžběta. *Reflexe postavy Jidáše v biblických a mimobiblických pramenech*. Praha, 2016. Bakalářská práce. Univerzita Karlova v Praze, Husitská teologická fakulta. s. 9-24.

²³ EHRMAN, Bart D. *Ztracené Evangelium Jidáše Iškariotského*. 1. Oxford: Oxford University Press, 2006, s. 30. ISBN 978-80-242-1943-1.

²⁴ *Já jsem přijal od Pána, co jsem vám také odevzdal: Pán Ježíš v tu noc, kdy byl zrazen, vzal chléb, vzdal díky, lámal jej a řekl: „ - Toto jest mé tělo, které se za vás vydává; to číňte na mou památku. “*

²⁵ παραδίδομι.

Ehrman proto naznačují, že Pavel o zradě Ježíše Jidášem nevěděl.²⁶ První zmínky o Jidášovi tedy máme z pozdějších zdrojů – novozákonních evangelií. Pavel sice vytvořil silnou teologii, ale v uměleckém projevu nebyl příliš zdatný, proto umělečtější obrazy ovlivněné orální tradicí nacházíme až u pozdějších autorů.²⁷

2.2. Jidáš v Markově evangeliu

V Markově evangeliu se Jidáš poprvé objevuje ve výčtu Ježíšových učedníků. Je zařazen mezi dvanáct vyvolených, takže je mu dána stejná moc, autorita i úkoly jako ostatním apoštolům. A stejně jako ostatní učedníci, tak i Jidáš Ježíše po celou dobu jeho působení nepochopí. On však na rozdíl od nich na toto nepochopení reaguje a hlavně jedná.

Už jeho umístění ve výčtu učedníků na posledním místě nám může naznačovat, že jeho postava bude nějakým způsobem významná. Je možné, že se s jeho postavením v seznamu mohlo manipulovat (také mohl být první), ale právě jeho umístění na konec signalizuje, že tato postava bude mít na další děj zásadní vliv. Na rozdíl od ostatních z Dvanáctky má však Jidáš označení. Jde o toho, který Ježíše zradí. Pro čtenáře je to zamýšlený Markův signál, že ačkoliv si Ježíš zvolil tyto muže jako své nejbližší následovníky, učedníci selžou. U Jidáše je to explicitně napsáno, ale jak ukáží další události, ani ostatní učedníci neobstojí.

Dalším typickým znakem Markova psaní je jeho ironie, která se ukáže při pomazání v Betánii (Mk 14,3-9). Tomu předchází moment, kdy se velekněží a zákoníci radí, jak se Ježíše zmocnit a zabít ho (Mk 14,1-2). Do kontrastu je zde dána anonymní žena, která prokáže milost Ježíšovi, a „někteří“ z Ježíšova kruhu, kteří se hněvají pro její plýtvání drahocenným olejem. A co víc, jeden z Ježíšových nejbližších vzápětí odchází za velekněžími, aby jim ho zradil (Mk 14,10). Skloubí se zde Markova ironie a znovu i motiv nechápajících učedníků, jen Jidášova zrada vyčnívá o to více, když je umístěna hned po laskavosti úplně neznámé ženy. Motiv pomazání (*mašiach*²⁸), které v izraelské kultuře bylo vyhrazeno pro uvedení krále do funkce, mohli učedníci chápat právě jako pomazání Ježíše k jeho inauguraci jako krále Izraele. I přes Ježíšovu narážku, že jde o pomazání k pohřbu a on je mesiášem, který bude trpět, učedníci stále nechápou. B. Ehrman si pokládá otázku, zda se Marek nesnaží naznačit, že Jidáš byl jediným z učedníků, který pochopil, že Ježíš je mesiášem, jenž musí projít cestou utrpení. Nejdříve porovnává možnost, že Jidáš šel vyrazit informace o Ježíšově pohybu velekněžím, aby přinutil Ježíše veřejně vystoupit a prohlásit se za vůdce zástupů. Ale toto Ehrmanova vzápětí vyvrací, protože následující události v Markově evangeliu tomu neodpovídají. Ehrmanova další myšlenka navozuje možnost, že Jidáš jako jediný pochopil, že Ježíš je ukřižovaným mesiášem,

²⁶ EHRMAN, Bart D. *Ztracené Evangelium Jidáše Iškariotského*. 1. Oxford: Oxford University Press, 2006, s. 29-33. ISBN 978-80-242-1943-1.

²⁷ PAFFENROTH, Kim. *Judas: Images of the Lost Disciple*. 1. Louisville: Westminster John Knox Press, 2001, s. 1-4. ISBN 0-664-22424-5.

²⁸ משיח

a ne králem. Kvůli tomu ho šel vydat, aby mu pomohl k rychlejší cestě na kříž a následné spáse. I to však Ehrman považuje za nepravděpodobné, protože v Mk 14,21 Ježíš předpovídá trest pro toho, který ho vydá. Třetí možností je, že Jidáš věřil, že se Ježíš chce chopit izraelského trůnu, a když pochopil, že toto Ježíš nechce, zradil ho ze zklamání.²⁹

To nás vede k otázce, co tedy Markova Jidáše táhlo ke zradě? Avšak tento problém nechává Marek bez odpovědi. V pozdějších tradicích se hojně objevuje jako důvod Jidášova chamtivost nebo posednutí ďáblem, ale můžeme pouze spekulovat. Paffenroth se smiřuje s tím, že Marek nám jasnou motivaci nedává, a proto považuje Jidášovu postavu za nutnost v narativu. Jidáš je zde hybatelem děje.

Během Poslední večeře je Jidášův čin interpretován jako další z důkazů nepochopení a selhání učedníků. Nejedná individuálně, ale jako „jeden z Dvanácti“³⁰ a také jako představitel neustále se zhoršujících selhání učedníků. Během posledního výskytu Jidáše v evangeliu (ve scéně vydání – Mk 14,43-45; 48-50) se znovu objevuje Markova tragická ironie, protože Jidáš vydává svého mistra na smrt polibkem, který je brán jako gesto náklonnosti. Scéna je interpretována jako naplnění Zákona, ale není jasné, na co vlastně Ježíš odkazuje. Jidášova postava po polibku z Markova evangelia mizí, splnila svou úlohu ve vyprávění, a proto již o ní nemáme další zprávy.

Paffenroth se domnívá, že do Markova evangelia můžeme klást problém historicity Jidáše. Je toho názoru, že je pravděpodobné, že někdo takový mohl existovat a že jeho příběh koloval ještě v době před Markem, i když ho Pavel do svých spisů nezahrnul (viz výše). Nicméně to nic nemění na tom, že v Markovi je zahalen Jidáš pláštěm tajemna. Kromě informace, že zradil Ježíše, o něm nic více nevíme. Jeho postava má omezenou narativní funkci, která má pomoci naplnění Zákona a poukázat na selhání učedníků. Těch je ve výsledku mnohem více, ale Jidáš pouze selhává. Navíc tím, že Jidáš po vydání z příběhu mizí, mizí i možnost jeho pokání. Čtenář prožívá s Ježíšem bolest, kterou mu selhávající učedníci způsobují. Markův Jidáš bez motivu tak vzbuzuje touhu po hledání Jidášových pohnutek a jeho dalším osudu.³¹ To přináší velký prostor pro pozdější tradice i moderní interpretace, protože s takovou postavou můžete manipulovat podle svých vlastních autorských intencí. V dalších částech diplomové práce se budu soustředit právě na tyto různorodé záměry.

2.3. Jidáš v Matoušově evangeliu

Matouš ve svém díle vycházel z Marka, ale má své určité důrazy a odlišnosti. Pro Matouše je typické, že často v textu odkazuje na Písmo a Proroky a jejich naplnění v Ježíšovi. To se týká i Jidáše v Matoušově evangeliu. Oproti Markovi Matouš poskytuje jasnější Jidášův motiv – zradí Ježíše pro

²⁹ EHRMAN, Bart D. *Ztracené Evangelium Jidáše Iškariotského*. 1. Oxford: Oxford University Press, 2006, s. 37-42. ISBN 978-80-242-1943-1.

³⁰ Mk 14,20

³¹ PAFFENROTH, Kim. *Judas: Images of the Lost Disciple*. 1. Louisville: Westminster John Knox Press, 2001, s. 4-10. ISBN 0-664-22424-5.

peníze. Matouš má také scénu pomazání v Betánii, ale specifikuje skupinu těch, kteří protestují. Zde jsou to Ježíšovi učedníci (Mt 26,8) a tento moment převážil u Jidáše a urychlil rozhodnutí, že odešel k velekněžím. Navíc je zde porovnána žena, která vynaložila všechny své prostředky na to, aby Ježíše pomazala, a Jidáš, který je oceněn na 30 stříbrných. Tento důraz na nicotnost pozemského bohatství je zároveň upozorněním na jeden z hlavních důrazů Ježíšova učení v Matoušovi. Zrada Jidáše není jen to, že svého Mistra zradí, ale proviní se i proti jeho učení, protože se nechá ocenit za svou zradu.³²

S částkou, kterou obdrží Jidáš za vydání Ježíše, souvisí i Matoušův důraz na naplnění Písem. V jeho evangeliu se často setkáváme s intertextualitou ve vztahu k Písmu a Prorokům, protože se snaží zdůraznit, že proroctví se naplnila v Ježíšovi. Třicet stříbrných, které mu kněží určí za odměnu (Mt 26,15), jsou tak odkazem na starozákonní texty v Ex 21,32 a Za 11,12-13. Bart Ehrman zmiňuje, že v Zachariášovi vidíme nejen odkaz na sumu, ale i Matoušovu interpretaci prorockého textu, kdy je pastýř špatným člověkem, protože nejenže dostal zapláceno za špatnou práci, ale pak se své mzdy ještě vzdal, což je to, co udělal Jidáš. A dalším problematickým aspektem je i to, že na rozdíl od Markovy verze, zde je to Jidáš, kdo iniciuje výměnu peněz. Nicméně Matoušovým záměrem v tomto případě nebylo poukázat na Jidášovu zkaženost, protože částka, kterou dostane, je směšně malá, ale právě propojit text se starozákonním proroctvím a pozdější Jidášovou sebevraždou. A výčet dalších odkazů tímto nekončí. Matouš chápe zradu Ježíše dvojným způsobem. V lidské rovině chtěl Jidáš pouze zjistit, kolik peněz může vydáním svého Mistra získat. Na té božské však Jidáš splnil to, co je psáno v Písmu, protože Jidáš podle Matouše naplňuje i to, co je psáno v Ž 41,9, Př 27,6 a 2Sa 20,9-10. Otázkou však je, zda opravdu Matouš věřil, že došlo k naplnění Písem, nebo pouze znal příslušné texty a použil je jako důkaz své teologie.³³ Paffenroth si naopak myslí, že odkazy na starozákonní pasáže (zejm. ten v Za 11) mají určitě opodstatnění, nicméně nás svádí k přílišnému soustředění se na Jidáše a přizpůsobování alegorie na něj. Biblické odkazy zde spíše slouží k vysvětlení směšně malé částky (cena za potrkání otoka), a ne zdůvodnění Jidášovy zrady. Je ironické, že Jidáš prodá za ostudnou částku svého Mistra a pak ještě sám sebe.³⁴

Během Poslední večeře Matoušův text prakticky kopíruje ten Markův, avšak za „Běda“ přidává Jidášovu otázku, zda jde o něj, a přitom ho oslovuje na rozdíl od ostatních učedníků v této situaci Rabbi namísto Pane (Mt 26,25).³⁵ Ze zběžného pohledu to vypadá, že Matouš tím chce Jidáše vydělit od ostatních učedníků, ale to není pravděpodobné, protože se v Matoušově evangeliu takto tituluje i Ježíš (např. Mt 23,8). Spíše jsou zde tyto věty vloženy kvůli tomu, aby bylo zdůrazněno

³² EHRMAN, Bart D. *Ztracené Evangelium Jidáše Iškariotského*. 1. Oxford: Oxford University Press, 2006, s. 42-44. ISBN 978-80-242-1943-1.

³³ EHRMAN, Bart D. *Ztracené Evangelium Jidáše Iškariotského*. 1. Oxford: Oxford University Press, 2006, s. 45-47. ISBN 978-80-242-1943-1.

³⁴ PAFFENROTH, Kim. *Judas: Images of the Lost Disciple*. 1. Louisville: Westminster John Knox Press, 2001, s. 111-112. ISBN 0-664-22424-5.

³⁵ *Na to řekl Jidáš, který ho zrazoval: „Jsem to snad já, Mistře?“ Řekl mu: „Ty sám jsi to řekl.“*

Jidášovo pokrytectví a také jako odkaz na podobné Ježíšovy odpovědi Kaifášovi (Mt 26,64) a Pilátovi (Mt 27,11), když se podřizuje jejich vidění své osoby. S negativním nádechem je označení Mistře použito až ve scéně zatčení, kde se také objevuje Matoušova ironie. Ježíš osloví Jidáše slovem Příteli, avšak situace, ve které tak činí, rozhodně přátelská není, nicméně zde nenacházíme konkrétní interpretaci Jidášovy zrady.³⁶

V Matoušově evangeliu se dozvídáme, co se s Jidášem stalo po zatčení Ježíše. Jde o nejdelší vsuvku, kterou má k Jidášově osobě oproti Markově evangeliu. Zatímco Marek nechává Jidášovo pochybení bez jakéhokoliv následku (na rozdíl např. od Petrova zapření), Matoušův záměr naplnit to, co bylo Ježíšem řečeno, se projevuje i zde.³⁷ Jidáš se vrací do Chrámu, kde chce vrátit krvavé peníze, ale velekněží je nepřijmou. Jidáš je tam odhodl a jde se oběsit. To, že se Jidáš oběsí, je v rámci Bible relativně výjimečné. Paffenroth spekuluje, zda se zde Matouš snažil hledat paralelu s osudem Davidova rádce Achítofela (2S 17,23), ale dochází k názoru, že pouze podobnost jejich smrti (a též jejich „pánů“) automaticky neznamená, že by Matouš chtěl jejich osudy propojit. Achítofel se zabil, protože nebyla následována jeho rada, Jidáš se zabije z lítosti, že jeho rada byla následována až příliš. Avšak zůstává nám zde problém lítosti. Matouš zde používá sloveso *metalomemai*³⁸, které není obvyklé pro vyjádření pokání (v náboženském smyslu), tedy že se Jidáš plně nekál. Paffenroth však s tímto nesouhlasí, podle něj Jidáš udělal vše, co bylo nutné k pokání – veřejně přizná svůj hřích, zbaví se špinavé odměny, zároveň odmítne spolupráci se spoluvíníky a navíc ještě sám sebe potrestá. Kdyby jeho pokání nebylo myšleno vážně nebo by pouze změnil názor, proč by si bral život? Srovnáme-li to s Petrovým zapřením (Mt 26,69-75), Jidáš projevuje více skutků pokání než Petr. Tato problematika nutí Paffenrotha se tázat, proč bylo Petrovi odpuštěno, a Jidášovi ne a jaká je tedy podstata pokání. Matouš tak částečně spekuluje nad možností, že ačkoliv Jidáš plně lituje, tak Ježíš ani Bůh mu neodpouští. Otázkou je, jestli se zde Matouš pouští na pole zpochybňování možnosti Božího odpuštění, nebo chtěl naplnit Ježíšova slova o zrádci (Mt 26,24), anebo slyšel o osudu Ježíšova učedníka, který zemřel či zmizel a byl tak vhodným nástrojem k doplnění Matoušova narativu.³⁹ Ehrman myšlenku o Jidášově pokání nesdílí, argumentuje tím, že kdyby se Jidáš plně kál a litoval svého činu, proč by Ježíše během procesu nehájil nebo nevystoupil na jeho obhajobu? Proto se spíše přiklání k myšlence, že se k Matoušovi dostala informace o smrti či zmizení Jidáše po jeho zradě.

³⁶ PAFFENROTH, Kim. *Judas: Images of the Lost Disciple*. 1. Louisville: Westminster John Knox Press, 2001, s. 112-113. ISBN 0-664-22424-5.

³⁷ PAFFENROTH, Kim. *Judas: Images of the Lost Disciple*. 1. Louisville: Westminster John Knox Press, 2001, s. 113-114. ISBN 0-664-22424-5.

³⁸ μεταμεληθεις.

³⁹ PAFFENROTH, Kim. *Judas: Images of the Lost Disciple*. 1. Louisville: Westminster John Knox Press, 2001, s. 114-115. ISBN 0-664-22424-5.

Velekněží nemohou peníze navrátit do chrámové pokladny, a tak kupují hrnčířovo pole, které později vejde ve známost jako Krvavé. Pro Matouše je třicet stříbrných skvělým spojujícím motivem, protože je společný pro část o Jidášově smrti a koupi hrnčířova pole, přičemž skrze poskvrněné peníze přesouvá vinu z Jidáše na velekněží. Jidáš je Matoušem chápán jako dočasný nástroj zla, ale hlavními viníky jsou starší Izraele, protože konstantně brojí proti Ježíšovi a tím, že dále s krvavými penězi nakládají, dávají čtenáři signál, že na sebe berou vinu za Ježíšovu smrt.⁴⁰ Matouš se odkazuje na slova proroka Jeremiáše (Jer 19), kdy má Jeremiáš odnést hliněnou lahvicí k branám Jeruzaléma, rozbije ji tam a naznačí tak jeho obyvatelům, co se s nimi stane, protože opustili Boha.⁴¹ Zkázou, kterou popisuje Jeremiáš, mohl Matouš interpretovat jako trest Židů za zabití Ježíše. Navíc Matouš píše v krátké době po zničení Chrámu Římany, což mohlo jeho teologii jenom podpořit. Negativní stránkou této věci je, že Matoušovo evangelium je v určité míře označováno za protižidovské – Židům je dávána vina za Ježíšovu smrt (např. věta z Mt 27,25⁴², která se stala podkladem pro pozdější antisemitismus) a jejich trestem je zničení Jeruzaléma a jejich rozptýlení do diaspor. To potvrzuje i Jidášovo prohlášení, že zradil nevinnou krev. Podobně i Pilát se zříká odpovědnosti za smrt Ježíše, takže podle Matouše padá vina na velekněží a zástupy, které se jimi nechaly ovlivnit.

I přes výše zmíněná specifika Matouše a jeho koketování s myšlenkou Jidášova pokání, nelze říci, že by autor tohoto synoptického evangelia Jidáše zcela zbavoval viny.⁴³ Nicméně Matouš přinesl obraz Jidáše, který je zdaleka nejčastěji interpretovanou „verzí“ v pozdějších tradicích až do současnosti. Je to tragická postava, která není jen nutným prostředníkem k naplnění narativu. Má větší hloubku i motiv, a hlavně svou lítostí a sebevraždou vzbuzuje ve čtenáři přemýšlení o Boží milosti a hříchu. Vina za Ježíšovu smrt, která je v tomto evangeliu přenesena i na velekněží a lid, který se jimi nechal ovlivnit, však bohužel vedla ke zneužívání Matoušových textů k rozdmýchávání antisemitismu.⁴⁴

⁴⁰ PAFFENROTH, Kim. *Judas: Images of the Lost Disciple*. 1. Louisville: Westminster John Knox Press, 2001, s. 114-116. ISBN 0-664-22424-5.

⁴¹ Paffenroth přibližuje detaily propojení prorockých textů s tradicí Pole krve v Matoušově evangeliu. Badatelé spekulují, zda text, který odkazuje na Jeremiáše, pochází z apokryfní verze Jeremiáše či z jiných částí knihy Jeremiáš. Pro více informací k tomuto tématu odkazují čtenáře na: PAFFENROTH, Kim. *Judas: Images of the Lost Disciple*. 1. Louisville: Westminster John Knox Press, 2001, s. 116-117. ISBN 0-664-22424-5.

⁴² „Krev jeho na nás a na naše děti.“

⁴³ EHRMAN, Bart D. *Ztracené Evangelium Jidáše Iskariotského*. 1. Oxford: Oxford University Press, 2006, s. 47-49. ISBN 978-80-242-1943-1.

⁴⁴ PAFFENROTH, Kim. *Judas: Images of the Lost Disciple*. 1. Louisville: Westminster John Knox Press, 2001, s. 117-118. ISBN 0-664-22424-5.

2.4. Jidáš v Lukášově evangeliu a Skutcích apoštolů

V Lukášově evangeliu se poprvé setkáváme s rolí Satana, tedy zla, v Jidášově osudu. Lukáš se, podobně jako Matouš, zbavuje Markovy nejednoznačnosti v Jidášově motivaci. Lukáš se však musel vypořádat s problémem, který nastal v Jidášově příslušnosti k apoštolům. Hlavním motivem Lukášovy teologie je totiž zajištění kontinuity mezi Ježíšovým úřadem a první církví. Navíc počet Dvanácti apoštolů je pro Lukáše důležitý kvůli spojitosti s dvanácti izraelskými kmeny a po Jidášově smrti jeden učedník chybí. Lukáš se tak na celý Jidášův osud a zradu dívá tímto prizmatem a snaží se připravit situaci pro události ve Skutcích.

Lukášovo evangelium má scénu pomazání Ježíše, ale zařazuje ji dříve (L 7,36-50), nicméně zde se proti tomuto skutku hříšnice neohrazuje nikdo z učedníků, pouze Šimon Farizej (a také ne z důvodu plýtvání, ale pro charakter ženy). Na rozdíl od Marka, kde učedníci neustále chybují, se Lukáš snaží vylepšit obraz učedníků kvůli jejich důležitosti v šíření Ježíšovy zvěsti. Dalším specifikem Lukáše je dvojznačné zobrazení farizeů, někdy mu pomáhají a někdy jsou proti Ježíšovi (např. L 6,11), přičemž podobně dvojznačně je zobrazen i Jidáš. Ani farizeové a ani Jidáš nejsou jednoduší padouši, protože dokud farizeové Ježíše respektují, jsou oprávněnými následovníky židovské tradice, ale jakmile ho zavrhnou, tuto tradici poruší. Jidáš je právoplatným a dobrým apoštolem, který se stává zlým okamžikem zrady. A motivem zrady pro Lukáše není ani pomazání, ani to nejsou peníze, ale to, že si ho Satan zvolí jako svého sluhu, který odvede špinavou práci.

A právě moment, kdy se Jidáš stává zlým, je Lukášem vysvětlen působením Satana, i když autor evangelia nechce nechat vše jen v rukou ďábla. Lukáš se obecně zajímá o různé démonické protivníky Ježíše, nicméně nechce udělat z Jidáše dalšího z řady posedlých a zároveň nechce, aby to vyznělo tak, že Ježíše porazil obyčejný člověk. Dvojznačnost v Jidášovi ukazuje čtenáři, že se může obávat toho nadpřirozeného a děsivého, které produkuje Satan, a zároveň si uvědomit, co může způsobit hřích a jaké tresty mohou následovat. Satan se střetne s Ježíšem již dříve v evangeliu a pak odchází a vyčkává na svou další šanci (L 4,13), kterou je právě Jidášova zrada (L 22,3-6). Díky působení Satana může Lukáš jednoduše pracovat s Jidášem jako apoštolem, který má stejné postavení jako zbylých jedenáct učedníků, a dokonce činí zázraky (L 9,1-6), a zároveň Jidášem, který do sebe nechal Satana vstoupit, vzdal se svého apoštolství a stal se Ježíšovým oponentem. Samotná zrada a scéna zatčení se od Marka a Matouše liší. I v situaci, kdy sedí Ježíš u jednoho stolu se svým zrádcem, který pochází z řad jeho nejbližších, je schopen odpouštět. Celým Lukášem se totiž prolíná téma lásky a soucitu k nepřátelům a hříšníkům (např. při stolování s farizeji v L 5,29-32), ale i Ježíšova vyrovnanost a emocionální klid, se kterými přistupuje k událostem, jež se mu dějí. I ve chvíli ukřižování, kdy se zdá, že Satan zvítězil, tomu tak nakonec není, protože Bůh vítězí nad Satanem a zlem okamžikem vzkříšení.⁴⁵

⁴⁵ EHRMAN, Bart D. *Ztracené Evangelium Jidáše Išariotského*. 1. Oxford: Oxford University Press, 2006, s. 50-55. ISBN 978-80-242-1943-1.

Může se tedy zdát, že Lukášův Jidáš je v celé věci zcela nevinně, že si ho Satan zvolil za svůj nástroj a vina je hlavně na Satanově straně. To však Lukáš vyvrací ve Skutcích apoštolských, protože hned v úvodu upozorňuje na to, že vše, co Jidáš udělal, bylo naplněním Písma a plně v moci Boha, a za to mu byl udělen spravedlivý trest (Sk 1,16-20). Vše bylo rozhodnuto již dávno, i Jidášova zrada, a dokladem toho je Písmo. Lukáš zde odkazuje na dvě citace z Žalmů (Ž 69,26 a 109,8), kterými dokládá, že byla předpovězena smrt zrádce a ospravedlněna volba nového apoštola. I když se Lukáš, podobně jako Matouš, odvolává na naplnění Zákona, Jidáš neumírá sebevraždou oběšením, ale padá do pole, které si koupil za peníze z odměny, a vyhrěznou mu vnitřnosti. Důraz je zde kladen na spravedlivý trest, kterého se dostane zlým lidem. Za podobných okolností zemrou i Ananiáš a Safira (Sk 5,1-11) a Herodes Agrippa (Sk 12,20-23). Popis této smrti je inspirován nebiblickou starověkou literaturou, kde ošklivý trest měl sloužit jako výstraha pro čtenáře, že zlo bude potrestáno a spravedlivá odplata nastolí znovu převahu dobra a odradí potenciální hříšníky.⁴⁶ Podle Ehrmana Jidáš v Lukášově evangeliu umírá i proto, aby se nemohl kát a navrátit se tak ke Dvanáctce. Rozdíl vidíme i v tom, že v Matoušovi projevuje Jidáš činy pokání, tady však ne. Za odměnu si kupuje pole, do kterého se následně zřítí, a proto pole dostává název Krvavé, přičemž nám Lukáš neříká, zda spadl, nebo tam skočil sám. Vezmeme-li v potaz, že jinak se v evangeliu nedočteme o tom, co Jidáš dělal po zradě, a také celkový záměr autora, který chtěl poukázat na spravedlnost v rukou Boha, Jidášova smrt spíše působí jako trest pro hříšníka.⁴⁷

Je třeba zmínit ještě další verzi Jidášovy smrti, která souvisí s tou Lukášovou, a tou je ta Papiiova. Pochází přibližně z r. 130 n. l., ale dochovala se nám pouze ve zprávě od Apollinaira z Laodiceje. Papias má se svým popisem události jiný záměr. Je zde kladen menší důraz na naplnění Zákona a autor se více soustředí na druh smrti, která postihne ty, kteří činí zlé skutky, a přichází z rukou Boha či jiné nadlidské síly. Barvitý, až groteskní popis rozkladu Jidášova těla zaživa a smrti⁴⁸ odpovídá příkladům z literatury pozdně antického světa. Např. Josephus Flavius ve svých Židovských starožitnostech (17,6,5) píše o podobné nemoci, která postihla Heroda. Eusebios z Caesarei (4. st.) zase přináší ve svých *Církevních dějinách* popis nemoci, kterou onemocněl císař Galerius (cca 250 – 311 n. l.), známý pronásledovatel křesťanů. Jeho nemoc byla tak odpudivá, že podle Eusebia se k němu ani lékaři nechtěli přiblížit a nechal je popravit. Tato nemoc byla

⁴⁶ PAFFENROTH, Kim. *Judas: Images of the Lost Disciple*. 1. Louisville: Westminster John Knox Press, 2001, s. 18-22. ISBN 0-664-22424-5.

⁴⁷ EHRMAN, Bart D. *Ztracené Evangelium Jidáše Iškariotského*. 1. Oxford: Oxford University Press, 2006, s. 57-62. ISBN 978-80-242-1943-1.

⁴⁸ Parafrázovaný překlad popisu této nemoci a smrti jsem předložila ve své bakalářské práci: ŠVANDOVÁ, Alžběta. *Reflexe postavy Jidáše v biblických a mimobiblických pramenech*. Praha, 2016. Bakalářská práce. Univerzita Karlova v Praze, Husitská teologická fakulta. s. 14-15.

pravděpodobně příčinou císařovy smrti (Eusebios, *Církevní dějiny*, 8.16.3-5).⁴⁹ Tyto barvitě popisující Jidášovy smrti se staly velice častým zdrojem inspirace pro pozdější tradici, umění i literaturu.⁵⁰

2.5. Jidáš v Janově evangeliu

Janovo evangelium je z kanonických evangelií nejmladší a od synoptických se odlišuje v mnoha ohledech. Je to dáno tím, že Jan už píše pro další generaci křesťanů a ti už mají jiné zkušenosti a potřeby, které musel autor vzít v potaz. Na Jana měly vliv i různé náboženské „skupiny“, které byly rozšířené po Římské říši, takže v Janově evangeliu můžeme nalézt např. prvky gnóze. Janův Jidáš se v příběhu poprvé objevuje, když Ježíš učí v Kafarnaum. Nicméně zde je Jidáš od začátku označen jako ďábel a pod vlivem ďábla celou dobu Jidáš koná (J 6,70-71). Zatímco v Lukášovi Ježíš a Bůh vítězí nad Satanem až na konci evangelia vzkříšením, u Jana se tento souboj mezi Ježíšem a zlem odehrává v průběhu celého evangelia. Jidáš je vybrán jako Ježíšův ďábelský oponent, a jelikož je zlo a nepřátelství vůči Ježíšovi v Janově evangeliu vrozené a neměnné (J 3,18)⁵¹, tak se Jidáš nestává zlým až v průběhu evangelia, ale je Ježíšovým nepřítelem od počátku. Není tu žádný moment, kdy by se rozhodl Ježíše zradit (motivovaný např. touhou po penězích), protože je reprezentantem sil, které nejsou schopny Ježíše přijmout. V tomto se snoubí i další z rysů Janova evangelia, a tím je antipatie vůči Židům. Jidáš a Židé jsou ze stejného démonického těsta a podobnost jejich jmen je toho důkazem (pro antisemity se tyto texty staly inspirací a podkladem pro nenávisť až do moderních dob).⁵²

Veškeré zmínky o Jidášovi v Janově evangeliu jsou negativně podbarveny. Při pomazání Ježíše Marií v Betánii je Jidáš tím, kdo proti tomu protestuje (J 12,4-6), a jako odůvodnění nesouhlasu uvádí, že peníze mohly být dány chudým. Jan však hned připojuje poznámku, že to nebylo kvůli starosti o potřebné, ale proto, že si chtěl peníze nechat pro sebe. Jen Jan nás seznamuje s Jidášovou funkcí ve skupině, je pokladníkem, ale ze společných peněz krade.

⁴⁹ „Kolem středu jeho pohlavního ústrojí propukl bez varování hnisavý zápal a potom hluboký píštělový vřed; ty si prožraly nevyčísitelně cestu do jeho nejvnitřnějších útrob. Z nich vzešla hojná, nepopsatelná masa červů a vycházel z nich ohavný zápach; neboť celé jeho tělo, z přejídání mohutné, se už před propuknutím nemoci proměnilo ve velikou hromadu ochablého tuku, jež se pak rozkládala a skýtala těm, kdo se k němu přiblížili, odpudivý a děsivý pohled.“ Do českého jazyka přeložil Dušan Zbavitel, dostupné z: EHRMAN, Bart D. *Ztracené Evangelium Jidáše Iškariotského*. 1. Oxford: Oxford University Press, 2006, s. 71. ISBN 978-80-242-1943-1.

⁵⁰ PAFFENROTH, Kim. *Judas: Images of the Lost Disciple*. 1. Louisville: Westminster John Knox Press, 2001, s. 23-24. ISBN 0-664-22424-5.

⁵¹ „Kdo v něho věří, není souzen. Kdo nevěří, již je odsouzen, neboť uvěřil ve jméno jednorozeného Syna Božího.“

⁵² EHRMAN, Bart D. *Ztracené Evangelium Jidáše Iškariotského*. 1. Oxford: Oxford University Press, 2006, s. 62-65. ISBN 978-80-242-1943-1.

Nelze však označit Janova Jidáše za vtěleného démona, má i svou lidskou stránku. Jako člověk působí, když je součástí Ježíšovy suity a když se snaží obohatit na společném majetku. Tato Jidášova dualita je nutná, aby zdůraznil, že zlo sice může pocházet z kosmické dimenze a může být i mocné, ale ve výsledku je pozemsky ubohé a bude přemoženo. Během Poslední večeře se vynořuje démonické zlo působící na Jidáše ve více verších (J 13,1-2; 10-11; 18-19; 21-26 a 30), ale objevuje se zde také lidská stránka Jidáše, kdy jsme konfrontováni s bolestnou zkušeností blízkého přítele, který zrazuje svého Pána v poslední noc jeho života. Jidáše pak definitivně přemůže temnota, když Satan vkládá do jeho srdce myšlenku, aby zradil Ježíše (J 13,2) a po omočené skývě do Jidáše vstupuje (J 13,27). To, že Jidáš odchází od Poslední večeře v noci, jen symbolicky umocňuje jeho přechod k temnotě. V momentě, kdy se skýva dotkne Jidášových rtů, se konfrontace posouvá do jiné dimenze. Jde již o souboj Satana a Boha, resp. pro zlo, jen je to předem prohraný boj, protože situaci řídí Ježíš a přikazuje, teď již ďáblovi, že má činit, co je potřeba. Vzniká tedy jakýsi paradox, kdy, ačkoliv je Jidáš plně v moci Satana a zla, Ježíš příkazem: „...*Co chceš, učiň hned!*“ (J 13,27) pouze pokračuje v Božím plánu spásy a tím pádem byl plán nepřítele od začátku odsouzen k zániku, stejně jako jeho aktéři. To vylučuje jakoukoliv možnost pro Jidášovo pokání a Janovo evangelium se touto možností ani nezabývá.

Ačkoliv Jan přináší nejvíce ďábelskou podobu Jidáše, opomíjí některé momenty, které známe z kanonických evangelií. Je nám ozřejmena jeho funkce ve skupině kolem Ježíše, takže je zajímavé, že Jan vynechává jeho domluvu s velekněžími i odměnu. Zdálo by se totiž nasnadě, že když je Jidáš Janem označen za zloděje, bude jeho chamtivost ještě zvýrazněna touhou po odměně. Jan toho ale nevyužívá, pro něj je Jidáš hlavně symbolem boje kosmických sil a nepotřebuje další „lidskou“ motivaci. Avšak obraz Jidáše jako zloděje přežil a významnou měrou zasáhl do středověkých antisemitských představ jako prototyp Žida, který okrádá poutivé a věrné křesťany. Chybí zde i Jidášův polibek, snad z důvodu, že poté, co se Jidášovy rty dotkly skývy chleba a vstoupil do něj Satan, již nejsou schopny dotknout se později těch Ježíšových.⁵³ Další možností je, že když se přiblíží oddíl vojáků se stráží farizeů a velekněží, Ježíš se jich ptá, koho hledají. Na jejich odpověď, že Ježíše Nazaretského, Ježíš odpoví: „*To jsem já.*“, což způsobí, že všichni, včetně Jidáše, padnou k zemi. Je to z toho důvodu, že Ježíš použije výraz „*Ego eimi*“⁵⁴, což je řecký překlad pro výrok Hospodina „*Jsem, který jsem.*“⁵⁵, známý zejména z knihy Exodus (Ex 3,14). Ježíš tento výrok použije již dříve (J 8,58⁵⁶), čímž proti sobě popudil Židy a ti ho obviňovali z rouhání. Zde však má vyslovení tohoto výroku za následek padnutí všech okolo, patrně v hrůze a úctě, že před nimi stojí božská bytost. Je to pravděpodobně odkaz na proroka Izajáše (Iz 45,23). Ježíšovi nepřátelé, včetně Jidáše,

⁵³ PAFFENROTH, Kim. *Judas: Images of the Lost Disciple*. 1. Louisville: Westminster John Knox Press, 2001, s. 33-36. ISBN 0-664-22424-5.

⁵⁴ Ἐγώ εἰμι.

⁵⁵ אֲנִי הוּא אֲשֶׁר אֲנִי

⁵⁶ *Ježíš jim odpověděl: „Amen, amen, pravím vám, dříve, než se Abraham narodil, já jsem.“*

musí padnout na zem. Proto ani nemůže dojít k polibku, Ježíš totiž nepotřebuje být někým identifikován (je si vědom toho, kdo je a co se bude dít) a zejména pak ne člověkem, který je na Satanově straně.⁵⁷

I když synoptická evangelia a Janovo evangelium mají mnohé momenty společné, každé přináší odlišný obraz Jidáše. Zčásti je to ovlivněno orální tradicí, díky níž se nám sice tyto příběhy dochovaly, ale jsou nutně podřízeny tehdejšímu posluchačstvu. Malé křesťanské skupiny rozestě po Římské říši měly odlišné problémy, a proto se vyprávění uzpůsobovalo jejich situaci. Zobrazení Jidáše v kanonických evangeliích je také do velké míry ovlivněno teologickými záměry evangelistů.⁵⁸ Marek představuje Jidáše jako jednoho z učedníků, kteří nechápou Ježíšovu zvěst, v čemž můžeme hledat i důvody jeho zrady. Pro Matouše i Lukáše je zase důležité pojetí Ježíšových dvanácti učedníků jako dvanáct nových kmenů Izraele. Proto je Jidášova zrada tak šokující a je nutné ho nahradit volbou nového učedníka.⁵⁹ Důležité však je, že kanonické texty jsou naše prvotní a prakticky jediné zdroje, ze kterých můžeme vycházet a ze kterých vychází i pozdější tradice, o které pojednává tato práce. Např. na středověkých malbách pozorujeme kombinování motivů z evangelií souvisejících hlavně s pojetím Poslední večeře a Zatčení Ježíše. Použitím či zvýrazněním určitých symbolů, atributů nebo námětů autoři těchto maleb mohli vyjádřit záměry své práce a zohlednit i společenskou a historickou situaci, ve které dílo vzniklo.

⁵⁷ EHRMAN, Bart D. *Ztracené Evangelium Jidáše Iškariotského*. 1. Oxford: Oxford University Press, 2006, s. 65-68. ISBN 978-80-242-1943-1.

⁵⁸ Těm jsem se obsáhleji věnovala ve své bakalářské práci.

⁵⁹ Sk 1,23-26.

3. Jidáš v textech tvořících sociální paměť

V následující kapitole bych se chtěla podrobněji zaměřit na nekanonickou tradici, která zmiňuje Jidáše a přináší o něm nové informace. Tématu nekanonických textů a apokryfů jsem se zevrubně věnovala ve své bakalářské práci, v níž čtenář nalezne podrobné rozborů jednotlivých textů, a proto ho odkazuji na ni, popř. na odbornou literaturu, která se tématem zabývá a která je uvedena tamtéž.⁶⁰ Tuto část diplomové práce proto věnuji neobvyklým motivům souvisejícím s Jidášovým osudem, které v jiných textech nenalzáme a které ovlivnily zejména středověké a současné představy a zpracování Jidášova příběhu.

3.1. Arabské evangelium dětství

Velice populární mezi ranými křesťany byla tzv. evangelia dětství. Okolnosti a důvody jeho vzniku rozebírám ve své bakalářské práci, na kterou tímto čtenáře odkazuji.⁶¹ Nám známá verze pochází ze 6. st., ale jejich původ můžeme najít již ve 2. st. v ústní tradici. Svoji teologií je podobné Janovu evangeliu, protože přináší obraz Jidáše, který je poznamenán zlem již od narození. S Ježíšem se setkávají již jako malí chlapi, a protože je Jidášova matka znepokojena synovým chováním, vezme ho za nedaleko bydlící rodinou Ježíše. Slyšela, že jejich dítě má schopnost uzdravovat. V Jidášovi však dřímá Satan a chce Ježíše pokousat, což se mu ovšem nepodaří. Udeří ale Ježíše do pravého boku, do stejného místa, kam bude Ježíš proboden kopím na kříži. Ježíš začne plakat a v tu chvíli z Jidáše Satan vystoupí. Nicméně se v budoucnu zase vrátí. Arabské evangelium dětství tak pracuje s myšlenkou, že Ježíš není schopen všechny uzdravit, nebo že sice vyléčit dokáže, ale bude ho to stát něco z jeho samého a vyléčení nemusí být trvalé.

Arabské evangelium dětství pracuje s obrazem zla, které je pro mnoho lidí velice těžko pochopitelné – obrazem zla v dítěti. Většina lidských civilizací má dětství spojené spíše s nevinností, neposkvrněností. Proto je tak děsivá představa, že by dítě mohlo být ze své podstaty zlé (vzpomeňme si např. na dětské střelce v amerických školách či dětské vojáky). S takovým obrazem často pracují filmové horory (např. Vymítač ďábla, The Omen atd.). Problém v těchto adaptacích je, že buď je dětské zlo natolik děsivé, že je často zjednodušováno a také zesměšňováno, nebo zlo v dítěti ve výsledku není bytostné a po zásahu nějaké autority (vymítače, hrdiny atd.) se daná osoba zcela uzdraví a nezanechá to na ní žádné šrámy. Bohužel takto zlo nefunguje, alespoň podle autora textu Arabského evangelia dětství. Jelikož Jidáš byl Ježíšovým

⁶⁰ ŠVANDOVÁ, Alžběta. *Reflexe postavy Jidáše v biblických a mimobiblických pramenech*. Praha, 2016. Bakalářská práce. Univerzita Karlova v Praze, Husitská teologická fakulta. s. 35-43.

⁶¹ ŠVANDOVÁ, Alžběta. *Reflexe postavy Jidáše v biblických a mimobiblických pramenech*. Praha, 2016. Bakalářská práce. Univerzita Karlova v Praze, Husitská teologická fakulta. s. 39-41.

oponentem už v dětství, nutně bude tím, kdo mu ublíží v dospělosti.⁶² O Jidášově dětství v kanonických zdrojích nenalezneme žádné zmínky. Ve středověku však vznikala literatura, která toto téma rozvinula (Jakub de Voragine ve Zlaté legendě) a určité motivy můžeme vypořádat i ve filmu *Umučení Krista*. Této látce se věnuji v následujících kapitolách.

3.2. Etiopská Kniha Kohouta (*Book of the Cock*)

V rámci této práce bych ráda věnovala prostor textu, který je pro českého čtenáře relativně neznámý. Jde o apokryfní pašijové vyprávění, přibližně z 5. či 6. st., které se dochovalo v etiopské (Ge'ez) verzi (do níž bylo přeloženo z arabštiny) a které se objevuje v liturgii Etiopské církve dodnes. Pro západní svět jde však o relativně neznámou a novou látku, a proto je vyprávění označováno jako „nově objevený“ apokryfní text. Mezi etiopskými křesťany je text považován za zdánlivě kanonický, přesto je zahrnut do oficiální edice tzv. *Skutků pašijových (Acts of Passion)*⁶³, což je skupina textů, které jsou používány během velikonoční liturgie.⁶⁴ Stojí tak mezi výtažky z kanonických evangelií, novozákonních spisů, homilií církevních otců i dalších apokryfních textů. Kniha Kohouta existuje v několika manuskriptech, pro bližší informace o výskytu textu i o historii jeho šíření odkazují čtenáře na článek Pierluigiho Piovanelliho, který byl hlavním zdrojem informací i pro tuto podkapitulu.⁶⁵ Kromě Piovanelliho článku doporučuji čtenáři nahlédnout i do článku od Ilony Nagy, který se věnuje jak tradici o kokrhajícím kohoutovi, tak dějinám bádání o této tradici.⁶⁶ Vzhledem k tomu, že Kniha Kohouta je relativně neznámým materiálem, ale přesto stále užívaným křesťany v Etiopii, ráda bych českému čtenáři poskytla alespoň hrubé převyprávění tohoto apokryfu, ve kterém se Jidáš vyskytuje.

Samotný text *Knihy Kohouta* začíná během Škaredé středy, kdy Ježíš spolu s učedníky vystoupá na Olivetskou horu, na které je mu zázračně oznámeno kamenem, že bude Jidášem zrazen.⁶⁷ Druhý den se Jidáš v Jeruzalémě poprvé setkává s židovskými náboženskými vůdci (jmenovitě

⁶² PAFFENROTH, Kim. *Judas: Images of the Lost Disciple*. 1. Louisville: Westminster John Knox Press, 2001, s. 23-26. ISBN 0-664-22424-5.

⁶³ V etiopštině Gebra Hemāmāt, která byla vydána jménem Addis Abebského Patriarchátu mezi lety 1950-1951.

⁶⁴ KAUFMAN SHELEMAY, Kay a Peter JEFFREY. *Ethiopian Christian liturgical chant: An Anthology*. 1. USA: A-R Editions, 1993, s. 6. ISBN 0-89579-285-0.

⁶⁵ PIOVANELLI, Pierluigi. Exploring the Ethiopic "Book of the Cock", An Apocryphal Passion Gospel from Late Antiquity. *The Harvard Theological Review*. Cambridge University Press, 2003, 96(No. 4), 433-437.

⁶⁶ NAGY, Ilona. The Roasted Cock Crows: Apocryphal Writings (Acts of Peter, The Ethiopic Book of the Cock, Coptic Fragments, The Gospel of Nicodemus) and Folklore Texts. *Folklore. Electronic Journal of Folklore*. 2007, (Vol. 36), 7-40. DOI: 10.7592/FEJF2007.36.nagy. ISSN 1406-0949.

⁶⁷ 1:30-20.

Annášem, což byl tchán Kaifáše) a následně se vrací se služebníkem kněze zpět k hoře.⁶⁸ Ježíš se rozhodne slavit Pesach v Betánii v domě Šimona Farizeje a Akrosenny⁶⁹, kde je odpoledne pomazán hříšnou ženou, omyje učedníkům nohy a následně předpoví Petrovo zapření i Jidášovu zradu. Nakonec požehná chléb a víno.⁷⁰ Ježíš se pak rozhodne vrátit k Olivetské hoře a v ten moment Jidáš odchází do Jeruzaléma, aby Ježíše zradil velekněžím. Ale Ježíš vzkřísí kohouta, kterého upekla Akrosenna, a nařídí mu, aby Jidáše sledoval.⁷¹ Ze sledování kohouta vyplývá, že Jidáš spí se svou ženou, která mu poradí, aby zradil svého mistra. Potom vidí, jak si Jidáš smluví odměnu za zradu a domluví si se Saulem z Tarsu znamení, kterým prozradí Ježíše.⁷² Po těchto událostech odletí kohout zpět do Betánie a Ježíš ho za odměnu posílá do nebe na tisíc let. Po požehnání shromáždění v Šimonově domě⁷³ se Ježíš vydává s učedníky do Getsemane a u Kidrónského potoka proběhne Ježíšova poslední modlitba k Otci. V sedm hodin večer přichází Jidáš se Saulem a Jidáš vydá Ježíše vojákům, kteří ho odvádí ke Kaifášovi. Petr a Jan, na rozdíl od ostatních učedníků, Ježíše následují až do Kaifášova domu, kde však někteří služebníci Petra poznají a on Ježíše třikrát zapře, dříve než kohout zakokrhá.⁷⁴ Ježíš při cestě do vězení Petrovi odpouští jeho zapření, svěčuje mu klíče od Království a Petr se potom setkává s učedníky v jeskyni. Jan mezitím hlídá před vězením.⁷⁵ V pátek ráno Saul z Tarsu odvádí v řetězech Ježíše k soudu, ale Ježíš mu uteče a schová se v Chrámu. Tam je však nalezen ženou z Jidášovy rodiny, která ho prozradí, a Ježíš ji proto za trest promění v kámen.⁷⁶ Pilát nenalézá vinu na Ježíšovi a posílá ho za Herodem. Jidáš se mezitím marně snaží vrátit svou odměnu a páchá sebevraždu.⁷⁷ Herodes využívá příležitosti a snaží se přesvědčit Piláta, aby Ježíše nechal popravit⁷⁸, ale Pilát, jeho žena Prokla a jejich děti se snaží Ježíše bránit a chtějí za něj obětovat své životy, za což jim Ježíš přislíbí účast na Božím království.⁷⁹ I když Pilát odmítá Ježíše odsoudit (a sám Ježíš mu potvrzuje, že on není vinen jeho smrtí), nakonec si rozlícený dav vyžádá propuštění Barabáše a Ježíš má být ukřižován.⁸⁰ Následuje Ježíšovo zbičování vojáky, Saul nasadí Ježíšovi trnovou korunu a pak cesta na místo zvané Ědomāq na východě Jeruzaléma.⁸¹ Na místo ukřižování

⁶⁸ 1:21-31.

⁶⁹ 2,1-9.

⁷⁰ 3,1-24.

⁷¹ 4,1-8.

⁷² 4,9-16.

⁷³ 4,17-32.

⁷⁴ 5,18-31.

⁷⁵ 5,32-6,2.

⁷⁶ 6,3-14.

⁷⁷ 7,1-12.

⁷⁸ 7,13-20.

⁷⁹ 8,1-14.

⁸⁰ 8,15-27.

⁸¹ 8,28-33.

Šimon z Kyrény pomůže Ježíšovi odnést kříž. Společně s Ježíšem jsou ukřižováni i dva zločinci - Awsēmobyā (Gestas) z Antiochie a Salikoninilidākki (Démas) z Efezu.⁸² Jan doběhne pro Marii, která je z Ježíšova ukřižování zdrvena, ale není svědkem posledních urážek Ježíše, protože ji Jan odvede k sobě domů. Když se Jan vrátí na Golgotu, Ježíš rozmlouvá s ukřižovanými zloději⁸³, je mu podána houba s octem a zemře ve tři hodiny odpoledne.⁸⁴ Jelikož mu vojáci odmítnou přerazit nohy, což vyvolá hněv u Židů, je mu proboden bok kopím a z něj vyjde voda a krev.⁸⁵ Potom je Ježíš pohřben Josefem z Arimatie a Nikodémem do skalního hrobu a Jan vypráví Marii, co se událo.⁸⁶ Evangelium končí zprávou o návštěvě hrobu Marií Magdalskou, které byl přítomen i Jan, a připomenutím mnoha Ježíšových zázraků.⁸⁷ Tyto verše nesou i hlavní záměr evangelia, a to upozornit na to, že Ježíš je pravý Syn Boží, který zemřel a byl vzkříšen.⁸⁸

Vidíme, že autor Knihy Kohouta zkombinoval narativy ze všech kanonických evangelií a dalších apokryfních tradic, nicméně zpráva o upečeném kohoutovi je relativně nová. Podobný moment můžeme nalézt v koptském fragmentu připisovaném Knize Vzkříšení Ježíše Krista od Apoštola Bartoloměje, kde se objevuje, pravděpodobně během Poslední večeře, také motiv oživení upečeného kohouta.⁸⁹ Apoštol Matěj na stůl položí táč s kohoutem, ten obživne a zvolá: „*Krev tvého*

⁸² 8,34-9,7.

⁸³ 9,23-26.

⁸⁴ 9,23-10,1-4.

⁸⁵ 10,5-9.

⁸⁶ 10,10-14.

⁸⁷ 10,15-16.

⁸⁸ PIOVANELLI, Pierluigi. Exploring the Ethiopic "Book of the Cock", An Apocryphal Passion Gospel from Late Antiquity. *The Harvard Theological Review*. Cambridge University Press, 2003, **96**(No. 4), 429-431.

COWLEY, Roger W. The So-Called "Ethiopic Book of the Cock": Part of an Apocryphal Passion Gospel, "The Homily and Teaching of Our Fathers the Holy Apostles". *The Journal of the Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland*. 1985, (No. 1), 16-22.

⁸⁹ Tento fragment bohužel není dostupný v anglickém překladu. Kniha Vzkříšení Ježíše Krista od Apoštola Bartoloměje, avšak bez tohoto koptského fragmentu, je dostupná zde: WALLIS BUDGE, Ernest Alfred. *Coptic Apocrypha in the Dialect of Upper Egypt*. 1. London: Printed by order of the Trustees, sold at the British museum, 1913, s. 179-230.

Překlady samotného fragmentu týkající se oživeného kohouta jsou dostupné ve francouzském nebo německém překladu a čtenáře tímto odkazují na příslušnou literaturu:

LACAU, Pierre M. *Fragments d'Apocryphes Coptes*. 1. Caire: L'Institut Francais d'Archéologie Orientale du Caire, 1904, 23-26, 33-34 (fragment 3).

REVILLOUT, E. *Les Apocryphes Coptes: Les Évangiles des Douze Apotres et de Saint Barthélemy*. 1. Belgique: Brepols, 1985, 41-42(fragment 6).

*Mistra bude prolita jako krev tohoto kohouta.*⁹⁰ Ježíš pak se smíchem vysvětlí Matoušovi, že za svítání kokrhající kohout je postavou Jana Křtitele a že on sám je jako mrtvý kohout. Ježíš poté vzkřísí kohouta, aby oznámil den své zrady a vzkříšení. V jednom z těchto fragmentů se můžeme dočíst i o Jidášově manželce, která pracuje jako kojná v domě Josefa Arimatského. Části textu chybí, ale zdá se, že v den, kdy Jidáš vezme třicet stříbrných, někdo řekne Josefovi, že jeho syn pláče bolestí (pravděpodobně, zde text chybí). Když jde Josef zjistit, co se stalo, tak mu jeho sedmiměsíční syn řekne: „*Otče, vysvobod' mě od této kruté ženy, neboť včera o deváté oni obdrželi svoji cenu.*“⁹¹ Josef pak odnese svého syna pryč. Motiv Jidášovy manželky je poněkud neobvyklý, ale jak uvidíme dále, v souvislosti s Knihou Kohouta a Nikodémovým evangeliem zcela zásadní, protože se tato postava vyskytuje ve všech těchto textech.

Zázrak s kohoutem se objevuje i v Greek B recenzi Nikodémova evangelia.⁹² Zde se oživení kohouta stane v Jidášově domě, když Jidášova manželka prohlásí, že stejně jako upečený kohout nemůže zakokrhát, Ježíš nemůže vstát třetího dne z mrtvých. Kohout však obživne, třikrát zakokrhá a Jidáš, který měl obavy po tom, co Ježíše zradil, odchází spáchat sebevraždu.⁹³

I v jednom z koptských fragmentů Knihy Kohouta se objevuje zpráva o Jidášově ženě, která nese podíl zodpovědnosti na zradě Ježíše. Je to ona, kdo nabádá Jidáše, aby bral peníze z pokladnice pro chudé. Její lakomství jde ještě dále, protože mu poradí, aby Ježíše zradil Židům a chtěl za to finanční odměnu, kterou potom předá do jejích rukou. Zajímavá je i informace o zákazu pohlavního styku mezi mužem a ženou, pokud následují Ježíše a Jidáš tento zákaz poruší:

Při jeho příjezdu do Jeruzaléma Jidáš šel domů a spal se svojí ženou. – On jediný ze všech učedníků spáchal tento hřích, protože nebyl nikdo jiný, kdo následoval Pána a navrátil se k tomuto hříchu, kromě výjimky Jidáše. On potom mluvil se svojí ženou, jak zradit našeho Pána velekněžím a zákoníkům. Jeho žena, ta prokletá, mu řekla: „Poradím ti, poslouchej mě. Běž za Židy a obdrž od nich svou odměnu, vezmi je na místo, kde je Ježíš, vydej jim ho, aby mohli udělat, co chtějí a rychle se vrat' domů. Jidáš odešel do Chrámu, ale kohout ho následoval, aniž by si ho darebák všiml. Svolal

WESTERHOFF, Matthias. *Auferstehung und Jenseits im koptischen "Buch der Auferstehung Jesu Christi, unseres Herrn": Orientalia biblica et christiana, Band 11*. 1. Wiesbaden: Harrassowitz, 1999, s. 48–197. ISBN 978-3447040907.

⁹⁰ „*The blood of your master will be shed like that of this rooster.*“.

⁹¹ „*Mon père, viens, enlève-moi des mains de cette femme cruelle car depuis hier à la neuvième heure, ils ont reçu le prix...*“.

⁹² Greek B2 a B3.

⁹³ DUS, Jan A. a Petr POKORNÝ. *Neznámá evangelia: Novozákonní apokryfy I.* 3. Praha: Vyšehrad, 2014, s. 353. ISBN 978-80-7429-405-1.

Židy a velekněží a řekl jim: „Řekněte mi, co chcete a co mi dáte za odměnu, a já vám ho dnes večer vydám.“ Dali mu 30 mincí, on si je vzal a dal je své ženě.⁹⁴

Výše zmíněný úryvek z Knihy Kohouta pracuje se známými skutečnostmi, nicméně zcela zásadní je informace o „původci“ myšlenky zrazení Ježíše. Jidášova manželka je tím, kdo vnukne Jidášovi nápad zradit svého mistra a můžeme jen spekulovat, zda jejím motivem byla čistě jen chamtivost, nebo se za jejími pohnutky skrývá něco více. V Knize Kohouta se totiž vyskytuje ještě jedna žena, příbuzensky spjatá s Jidášem. Když se Ježíš skrývá před vojáky v Chrámu, je udán ženou z Jidášovy rodiny a posléze ji za trest promění v kámen. Není jasné, zda jde o Jidášovu manželku, nebo o nějakou jinou příbuznou, ale zdá se, že nejen Jidáš, ale i jeho rodina jako celek jsou prohnána a zlověstná. V Knize Kohouta není jasně řečeno, co je původcem tohoto zla, ale nutí nás to k zamyšlení nad otázkou Jidášovy viny.

Ačkoliv se může zdát, že Kniha Kohouta vychází z Knihy Vzkříšení Ježíše Krista od Apoštola Bartoloměje, nebo z některých zdrojů Greek B recenze Nikodémova evangelia, je velice obtížné určit, zda tomu tak je. V dobách sepsání a editace Vzkříšení Ježíše Krista (cca 5. - 6. st. a 9. a 10. st.) a Greek B recenze Nikodémova evangelia (asi mezi 9. až 12. st.) bylo spíše pravděpodobné, že existovala nějaká starší sbírka složená z různých pašijových vyprávění, apokryfních a legendárních tradic, kterou autoři těchto tří textů používali nezávisle na sobě. Tradici o kohoutovi lze tedy datovat přinejmenším do těchto dějinných období.⁹⁵

3.2.1. Mluvicí kohout, jeho původ a další neobvyklé motivy v Knize Kohouta

Pokud jde o samotný motiv mluvícího kohouta, narazíme na něj už ve starozákonních knihách (např. Jb 38,36 nebo Ž 50,11 a 80,14). V padesátém žalmu (v hebrejské verzi) jde pravděpodobně o

⁹⁴ *9 On his arrival in Jerusalem, Judas went to his home and slept with his wife. — He was the only one among all the disciples to commit this kind of sin; because there is no one who, after having followed our Lord, has returned to this sin, with the exception of Judas alone. — 10 He then consulted his wife about how to betray our Lord to the chief priests and the scribes. His wife, the accursed one, told him: “I am going to counsel you; listen to me. Go to the Jews and receive your reward from them; take them to the place where Jesus is, hand him over to them so that they may do what they want, and come home quickly.” 11 Judas departed and came to the Temple; but the rooster followed him, without the scoundrel realizing it. He summoned the Jews and the chief priests and said to them: “Tell me what you want and what you are going to give me as a reward, and I will hand him over to you tonight.” They gave him thirty coins; he took them and gave them to his wife. Překlad Book of the Cock 4,19-11 z: PIOVANELLI, Pierluigi. Exploring the Ethiopic "Book of the Cock", An Apocryphal Passion Gospel from Late Antiquity. *The Harvard Theological Review*. Cambridge University Press, 2003, **96**(No. 4), 439.*

⁹⁵ PIOVANELLI, Pierluigi. Exploring the Ethiopic "Book of the Cock", An Apocryphal Passion Gospel from Late Antiquity. *The Harvard Theological Review*. Cambridge University Press, 2003, **96**(No. 4), 437-442.

odkaz na bájného ptáka Zize, který se vyskytuje v židovských legendách a tradicích. Motivy bájných zvířat byly často převzaty z blízkovýchodních náboženství a více rozvíjeny v post.biblickém a rabínském období. Již starozákoník Hermann Gunkel si všiml, že některé motivy v Genesis jsou velice podobné těm, které se objevují v eposu *Enúma Eliš*, zejména potom představa o nekonečných vodách, které symbolizují chaos. Více se však s mytologickými motivy a postavami setkáváme spíše v nekanonické biblické literatuře, příkladem mohou být různé apokryfy. Ale i např. v Jóbovi se objevuje Behemoth (Jb 40,15-24) nebo drak, ke kterému je přirovnán egyptský panovník (Ez 32,2-10). Postava Zize má předobraz ve starobabylonském mytickém drzém ptákoví Anzuovi, který ukradl Tabulky osudů bohu Enlilovi, a tato tradice byla v Izraeli známa ještě před babylonským exilem. Pravděpodobně se zde poprvé objevila s asyrským vpádem do Severního Izraele, což lze doložit nejen na archeologických památkách, ale i v určitých lingvistických výrazech z novoasyrštiny, se kterými byli bibliční autoři seznámeni a zohlednili v biblických textech negativní vnímání této bytosti nejen z mezopotámských mýtů, ale i ze skutečnosti, že jde o importovaný motiv novoasyrské nadvlády.⁹⁶

V Žalmech se objevuje výraz *ziz šāday*⁹⁷ na dvou místech (viz výše).⁹⁸ Výraz *šāday* je interpretován několika způsoby. Znamená buď „otevřené pole“, v souvislosti s použitím v Žalmech je bližší překlad spíše „hora“ či „vysočina“. Spojení výrazů *ziz šāday* by se dalo přeložit jako „vše, co se pohybuje v poli.“⁹⁹ Středověký komentátor Rashi používá sloveso *ziz* (זיז) ve spojitosti s jinými slovy, která vyjadřují „mouchy“ či zvuk, který vydává poletující hmyz. Další teorie přichází s tím, že *ziz* pochází z akkadského *zizānu/sīsānu*, což znamená „saranče“. Nicméně podle pozdějšího chápání (zejména v rabínské tradici) lze říci, že nejčastěji *ziz šāday* odkazuje k hrozivému mytologickému ptáku, podobnému Anzuovi.¹⁰⁰

V rabínské tradici je Ziz chápán trochu jinak než v Ž. Pro hagadickou literaturu jde o mytickou postavu velkého ptáka, podobného Leviathanovi a Behemothovi. Společně s nimi symbolizuje tři elementy: Leviathan vodu, Behemoth zemi a Ziz nebe. Podle jednoho pijutu z přelomu 5. a 6. stol. budou tato tři mytická stvoření servírována během mesiášské hostiny na konci věků. Aramejský targúm k Ž 50,11 zase identifikuje *ziz šāday* jako kosmického ptáka a označuje ho jako „Divokého Kohouta“. Tento svatý pták zpívá v přítomnosti Boha a je ochráncem věřících během noci. Po jeho zakokrhání vychází slunce, a tak je tento pták, pocházející z perské mytologie, spojen se solárním božstvem a vnímán pozitivně.

⁹⁶ WAZANA, Nili. Anzu and Ziz: Great Mythical Birds in Ancient Near Eastern, Biblical, and Rabbinic Traditions. *JANES - Journal of the Ancient Near Eastern Society*. 2009, 31(1), 111-116.

⁹⁷ זיז ריז

⁹⁸ Čtenáře upozorňuji, že nepoužívám hebrejské fonty, ale transkript do latinky.

⁹⁹ To vychází ze slovesa ריז, které znamená „pohyb“, „hýbat se“.

¹⁰⁰ WAZANA, Nili. Anzu and Ziz: Great Mythical Birds in Ancient Near Eastern, Biblical, and Rabbinic Traditions. *JANES - Journal of the Ancient Near Eastern Society*. 2009, 31(1), 116-119.

Jde tedy o zajímavý kontrast dvou mytologických bytostí. Kohout je kladným oznamovatelem příchodu slunce a Ziz příšerou, která Izrael ohrožuje.¹⁰¹ To staví motiv upečeného kohouta z Knihy Kohouta do zajímavého světla. Ježíšovi učedníci i věřící (zde Šimon a Akrosenna, v jejichž domě probíhá Poslední večeře) se už podílí na první části mesiášské hostiny. Piovanelli činí zajímavý závěr, že ustanovení eucharistie při Večeři Páně budou spolu slavit křesťané a vzkříšený kohout, který byl této události přítomen, bude připomínat druhý příchod Krista za tisíc let. Ziz pak bude servírován na hostině na konci časů, jak mu bylo předurčeno, a bezejmenný kohout, který ohlásil Petrovo zapření i Jidášovu zradu, bude vzkříšen a povýšen na hlasatele Krista. Jeho vzkříšení pak symbolizuje i vzkříšeného Krista.¹⁰²

V Knize Kohouta se objevuje ještě jeden výrazný motiv, který v dalších křesťanských spisech nenalzáme v takové míře, a tím je otevřeně negativní vnímání apoštola Pavla, zde označovaného jeho původním jménem Saul. Odmítání Pavla a jeho spisů je známo z žido-křesťanského prostředí, zejména pak z ebionitských a elkesaitských kruhů, avšak v Knize Kohouta je Saul vyloženě padouchem. Nejenže je tím, s kým si Jidáš domlouvá znamení, které má označit Ježíše, ale po zatčení odvléče Ježíše v řetězech. V nedochovaném apokryfu Vzestup Jakuba (zprávy o něm máme v 1. knize, kap. LXX Pseudoklementinských Recognitiones, vzniklých kolem r. 200), ve kterém „tento nepřítel“ napadne Jakuba a shodí ho ze schodů, kde ho překročí, protože si myslí, že je mrtvý.¹⁰³ V Knize Kohouta je toto schodiště zmíněno v 6. kapitole, kdy Pavel vláčel Ježíše v řetězech a táhl ho sto třicetkrát po schodišti (s největší pravděpodobností se toto schodiště nachází v Chrámu).

Zajímavé je i spojení pomazání Ježíše s ustanovením Večeře Páně a jejich umístění do domu Šimona Farizeje v Betánii. V kanonických textech se obě místa objevují, ale události se odehrávají v jiném čase. Před 5. stol. umísťovali křesťanští autoři událost Poslední večeře na různá místa - např. východně od Kidronského potoka (Theodosius), k jeskyni pod kostelem Pater Noster (stojí na místě svatostánku Eleona, který zde nechali zbudovat císař Konstantin a jeho matka Elena) nebo do Getsemanské zahrady. Tradici, podle níž Poslední večeře proběhla na hoře Sion, nalezneme poprvé u Hesychia Jeruzalémského právě v 5. stol. Nicméně tato tradice se více uchytila až v 7 stol. a do té doby bylo běžné, že za místo Poslední večeře bylo považováno více míst. S tímto souvisí i umístění události do dalších míst v Jeruzalémě, která v Knize Kohouta nalezneme. Odpovídají pozůstatkům památek, které se zachovaly v byzantinském Jeruzalémě. Jde zejména o tzv. Šalamounovo

¹⁰¹ WAZANA, Nili. Anzu and Ziz: Great Mythical Birds in Ancient Near Eastern, Biblical, and Rabbinic Traditions. *JANES - Journal of the Ancient Near Eastern Society*. 2009, **31**(1), 119-125.

¹⁰² PIOVANELLI, Pierluigi. Exploring the Ethiopic "Book of the Cock", An Apocryphal Passion Gospel from Late Antiquity. *The Harvard Theological Review*. Cambridge University Press, 2003, **96**(No. 4), 442-444.

¹⁰³ Chapter LXX. —Tumult Raised by Saul. ROBERTS, Alexander a James DONALDSON. *Ante - Nicene Fathers Volume 8: The Twelve Patriarchs, Excerpts and Epistles, The Clementia, Apocrypha, Decretals, Memoirs of Edessa and Syriac Documents, Remains of the First Age*. 2. USA: Hendrickson Publishers, 1995, s. 95. ISBN 1-56563-090-4.

sloupořadí, pod nímž se ukryje Ježíš a potká zde Jidášovu příbuznou, která ho udá, a on ji promění v kámen. Jde pravděpodobně o odkaz na Nádvoří pohanů, jež se nacházelo na východní straně vnější části Chrámu (viz Příloha č. XXX). V byzantské době mohlo jít o jedno z mála dochovaných míst, nevíme, zda autentických (původní bylo pravděpodobně zničeno Římany v r. 70 n. l.), které mohli poutníci v Jeruzalémě navštívit v 6. st. n. l. Mimoto je potřeba ještě zmínit neobvykle obsáhlý výčet předmětů spojených s pašijemi a ukřižováním, které se v textu Knihy kohouta nacházejí. Nalezneme zde zmínky o Pilátově tabulce s označením Ježíšova kříže (I.N.R.I.), trnové koruně, sadě pro ukřižování (hřeby, dřevo na kříž, houbu, mísu s octem a kopí). Shromáždění relikvií v jednom textu vypovídá o domněnce, že do zač. 7. st. n. l.¹⁰⁴ byly relikvie spojené s pašijemi vystaveny v Jeruzalémě v bazilice Utrpení sv. Siónu. Piovanelli z výše zmíněných skutečností vyvozuje žido–křesťanský původ určitých motivů, které nebyly v oficiálním proudu křesťanství příliš známé a ani populární. Po 5. století se židovské křesťanství vyskytovalo už jen v odlehlejších částech bývalé římské říše (zejm. na území Sýrie, Arábie a Palestiny). Znalost reálií byzantského Jeruzaléma svědčí o tom, že autor textu pravděpodobně tato místa minimálně navštívil.¹⁰⁵

Rozbor Knihy Kohouta jsem v této diplomové práci uvedla ze dvou důvodů. Zaprvé jde o látku, která v českém jazyce není dostupná, a chtěla jsem s ní čtenáře seznámit. Jiné nekanonické zprávy a apokryfy jsou veřejnosti známější, ale prakticky žádné není používáné v běžné náboženské praxi současných církví. Jak jsem zmínila výše, tak Etiopská církev určité motivy z tohoto textu používá dodnes a to je, dle mého názoru, mimořádné. Druhým důvodem bylo zajímavé zobrazení Jidášovy postavy, která v Knize kohouta obdržela i rodinné pozadí, což je spíše výjimečné. Ba co víc, Jidášova rodina je stejně prohnílá, jako Jidáš samotný. Kniha kohouta tak významně rozšiřuje obraz Jidáše o další motivy spojené s jeho rodinou.

¹⁰⁴ V r. 614 byl Jeruzalém dobyt Sasánovci.

¹⁰⁵ PIOVANELLI, Pierluigi. Exploring the Ethiopic "Book of the Cock", An Apocryphal Passion Gospel from Late Antiquity. *The Harvard Theological Review*. Cambridge University Press, 2003, 96(No. 4), 442-448.

4. Jidáš v obrazu sociální paměti

Ve středověku dochází k radikální proměně vnímání Jidášovy postavy. Stává se do jisté míry objektem, do něhož umělci projektují své představy o evangeliu, světě i o určitých skupinách tehdejší společnosti. Autoři tak pracují s obrazem Jidáše a jeho pomocí sdělují záměry svých děl. Středověk mimo jiné přináší pojetí Jidáše jako prototyp zlého Žida, ačkoliv biblické zprávy Jidášovo židovství neakcentují. S tím souvisí i rozvoj antisemitských nálad a stereotypů, které právě ve středověku posílily. Některé symboly a atributy, jež do jidášovské tradice vnesli umělci, přežily až do současnosti (také díky lidové slovesnosti). Přesto se však počínaje novověkem setkáváme s pokusy hledat v Jidášově počínání a tradici motivy, které by nebyly pouze negativní a zahanbující. Na prostoru této práce není možné shromáždit a interpretovat veškeré zmínky a zobrazení Jidášovy postavy v lidské historii. Snažila jsem se proto uvést ty nejvýraznější příklady a náměty dokumentující rozmanitost Jidášova charakteru.

4.1. Vývoj obrazu Jidáše ve středověkém umění

Zobrazení Jidáše v uměleckých dílech úzce souvisí se zobrazováním Židů, převážně v dílech evropských autorů. Tato práce si neklade za cíl pojmut veškerá zobrazení Jidáše, která se v dějinách umění objevují. Primárně chce upozornit na vývoj ve vnímání tohoto Ježíšova učedníka a intence, které chtěli autoři svou tvorbou zdůraznit. Také bych chtěla čtenáře upozornit již v úvodu, že tato práce není dílem kunsthistorika a následující rozbory a příklady jsou uvedeny pro vykreslení proměny obrazu Jidáše v sociální paměti. Pro detailnější kunsthistorický rozbor odkazuji tímto čtenáře na příslušnou literaturu.¹⁰⁶

V úvodu je třeba říci, že tradice zpodobňování biblických postav je otázkou spíše pozdějších staletí středověku. V období konce starověku a raného středověku bylo pro vizuální zpodobňování biblických motivů typické využití různých symbolů a alegorií. To vychází nejen z Mojžíšova zákona v Ex a Dt, ale také kvůli christologickým sporům v prvních stoletích v církvi. Charakteristické jsou přírodní motivy (např. vinná réva, ryba, beránek). Pokud už je nějaká postava zpodobněna, autor se inspiroval v převládajícím uměleckém směru své doby (příkladem může být freska ze 3. stol. n. l. s nahým Jonášem odpočívajícím v pozici s podepřenou hlavou pod vinnou révou v Priscilliných katakombách v Římě). Postavy z řecko-římské mytologie tak byly nahrazeny postavami z „mytologie“ biblické, ale forma často zůstala stejná. Jedno z prvních vyobrazení Jidáše můžeme vidět na Cyklu Maskell Ivories (viz příloha č. I). Je na něm zobrazen ukřižovaný Ježíš a v kontrastu k němu nalevo od něj oběšený Jidáš, což je v rámci raně křesťanského umění výjimečné znázornění. Kromě toho zde můžeme vidět i měšec s třiceti stříbrnými, což je prvek, na který můžeme narazit spíše v pozdějším středověkém umění. Zde pravděpodobně nese nejen narativní funkci, ale

¹⁰⁶ Např. seznam příslušné odborné literatury k tématu středověku a renesance na webových stránkách Ústavu pro dějiny umění FFUK: <http://udu2.ff.cuni.cz/node/285> a <http://udu2.ff.cuni.cz/node/287>.

v kombinaci s ukřižovaným Kristem můžeme vidět i symbolickou rovinu. Samotný oběšený Jidáš vychází z Matoušova evangelia (rozbor zpráv o Jidášově konci přináším v první kapitole). Ačkoliv se z této éry dochovalo málo děl, na kterých je Jidáš zobrazen, vždy je zobrazen jako oběšenec (viz příloha č. II).¹⁰⁷ Opakování motivu oběšence na více dílech svědčí o skutečnosti, že v době vzniku artefaktů byla pravděpodobně tradice o oběšeném Jidášovi natolik rozšířená, až pronikla do obecného povědomí ve společnosti.¹⁰⁸

V prvních stoletích raného středověku a zejména pak v Byzantské říši ještě nepozorujeme pozdější diskreditaci Židů skrze umělecká zobrazení, jejíž je Jidáš součástí. V Byzanci nejsou běžná ghetta, rabování v synagogách či pogromy. Důvodem může být skutečnost, že byzantská společnost byla do jisté míry tolerantní vůči ostatním vyznáním, a sice se v její ikonografii setkáváme s identifikací Židů, ale ne diskreditujícím způsobem (tzn. nenesou nějaké gesto či atribut, které by měly za cíl zobrazenou postavu zkompromitovat). Židovské postavy jsou v některých dílech odlišeny od těch křesťanských užitím židovského modlitebního oděvu *talitu s cicitem* a uvázaným *tfilin* na rukou a čele (v různých variacích). Na fresce v kostele sv. Marie Foris Portas v příloze č. III můžeme vidět takto zpodobněného židovského muže, který dává sv. Marii napít z poháru při zkoušce hořké vody (podrobnější informace v příloze tamtéž).¹⁰⁹ Pokud jde o Jidáše, v byzantském umění vidíme určitý posun v jeho vnímání. Od postavy, která je definována svým koncem (trestem), k postavě, která je definována svým činem. Z tohoto důvodu není Jidáš odlišen od ostatních figur. Příkladem může být mozaika v Nové bazilice sv. Apolináře v Ravenně (viz příloha č. IV), která zobrazuje Jidášův polibek. Jidáš je oděn stejně jako Ježíšovi učedníci a ani fyzickými rysy se od ostatních neliší. Podobné je to i na mozaice v klášteře Dafnion poblíž Athén (příloha č. V) z 11. st. n. l.¹¹⁰ Zdůrazněný je naopak akt zrady, který definuje vnímání jeho postavy. Není důležité, že bude za svůj čin oběšen, ale že jeho zrada vedla k zatčení a odsouzení Ježíše.¹¹¹ Uvádím tyto příklady z toho

¹⁰⁷ Kromě těchto dvou zmíněných artefaktů jde ještě o římský sarkofág v Arles z druhé třetiny 4. stol. n. l.

¹⁰⁸ The Maskell Passion Ivories and Greco-Roman art: notes on the iconography of crucifixion. HARLEY, Felicity. *Envisioning Christ on the Cross: Ireland and the early medieval West*. 1. Dublin: Four Courts Press, 2013, s. 13-33. ISBN 978-1-84682-387-9.

¹⁰⁹ CONSTANTINESCU, Viorica S. a Ligia Doina CONSTANTINESCU. *The Jew inside us: An Outline of Cultural History* [online]. 1. LAP LAMBERT Academic Publishing, 2010, s. 107-117 [cit. 2020-04-24]. ISBN 978-3838396972. Dostupné z:

https://www.academia.edu/3243384/The_Jew_Inside_us_translation_2011_Lap_Lambert_Publishing_House

¹¹⁰ Dalším příkladem může být freska v kostele sv. Jana v centrální Anatolii v Gülşehiru (dnešní Turecko).

¹¹¹ CONSTANTINESCU, Viorica S. a Ligia Doina CONSTANTINESCU. *The Jew inside us: An Outline of Cultural History* [online]. 1. LAP LAMBERT Academic Publishing, 2010, s. 107-117 [cit. 2020-04-24]. ISBN 978-3838396972. Dostupné z:

https://www.academia.edu/3243384/The_Jew_Inside_us_translation_2011_Lap_Lambert_Publishing_House

důvodu, že sice zobrazují akt Jidášovy zrady, ale ještě není vypodobnění používáno jako prostředek šíření stereotypů o Jidášovi a o Židech.

K proměně obrazu Jidáše (i Židů) dochází přibližně na konci 12. stol. n. l. Můžeme pouze spekulovat, jestli za tím stála souhra okolností v podobě krize církve během Velkého schizmatu a fundamentální atmosféry kolem počátku křížových výprav. Na konci 11. st. je doloženo několik více či méně organizovaných útoků na židovské obyvatelstvo. V r. 1095, pod vlivem kázání Petra z Amiensu, chudinský dav napadl židovské domy v Porýní a zmasakroval místní obyvatele. Útoky na Židy se v následujících dvou letech objevují po celé Evropě. Po dobytí Jeruzaléma v r. 1099 byla velká část jeruzalémských Židů upálena zaživa v jedné ze synagog křižáky. Přibližně o 50 let později se začínají objevovat první nařčení z rituálních vražd¹¹² (např. v Británii¹¹³ nebo Francii).¹¹⁴ Příkaz ze III. lateránského koncilu (r. 1179) zakazoval Židům svědčit proti křesťanům u soudu a znemožnil jim dědit po křesťanech. Zákazy a příkazy přinesl i IV. lateránský koncil (r. 1215). Židé museli začít nosit viditelné označení.¹¹⁵ Ve Francii toto znamení mělo tvar kolečka, které symbolizovalo tvar peněz. V Anglii a Nizozemí to býval čtverec, který měl připomínat desky Mojžíšova zákona. V Německu a českých zemích to býval zvláštní čepec (tzv. Judenhut – viz příloha č. VI).¹¹⁶ Nejčastější barvou označení byla žlutá, ale můžeme se setkat i s bílou, červenou nebo zelenou.¹¹⁷ S označením a dalšími omezeními (např. vytlačování židovského obyvatelstva do ghett nebo jejich vyhošťování z měst) se setkáváme, v menší či větší míře, v průběhu středověku i novověku opakovaně.¹¹⁸ Pro podrobnější informace o vývoji těchto označení odkazují čtenáře na příslušnou literaturu, kterou uvádím v poznámkách pod čarou a v seznamu použité literatury. Na konci 12. stol.

¹¹² The Ritual Murder Accusation at Blois May, 1171. MARCUS, Jacob. *The Jew in the Medieval World: A Sourcebook, 315-1791* [online]. 4. dopl. vyd. Cincinnati: Hebrew Union College Press, 1999, s. 142-146 [cit. 2020-05-15]. ISBN 978-0878202171. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/j.ctvd58td4>

¹¹³ V Británii také proběhly v r. 1190 v Yorku a Norwichi pogromy.

The York Riots England, March 16-17, 1190. MARCUS, Jacob. *The Jew in the Medieval World: A Sourcebook, 315-1791* [online]. 3. dopl. vyd. Cincinnati: Hebrew Union College Press, 1999, s. 147-152 [cit. 2020-05-15]. ISBN 978-0878202171. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/j.ctvd58td4>

¹¹⁴ Ve Francii ve městě Blois došlo k obvinění z rituální vraždy v r. 1171, které vedlo k upálení 31 lidí na hranici.

¹¹⁵ HALLSALL, Paul, ed. Twelfth Ecumenical Council: Lateran IV 1215: Canon 68. *Internet Medieval Source Book* [online]. New York: Internet Medieval Source Book, c1996 [cit. 2020-05-15]. Dostupné z: <https://sourcebooks.fordham.edu/basis/lateran4.asp>

¹¹⁶ K prozkoumání detailního vývoje této pokrývky hlavy doporučuji příspěvek v The Jewish Encyclopedia z přelomu 19. a 20. st., dostupné online z: <http://www.jewishencyclopedia.com/articles/7433-head-dress>.

¹¹⁷ Slovník: Znamení židovská. *Židovské muzeum v Praze* [online]. Praha: Židovské muzeum v Praze, c2013-2020 [cit. 2020-05-04]. Dostupné z: <https://www.jewishmuseum.cz/pamatky-a-expozice/heslar/detail/80/>

¹¹⁸ BUDIL, Ivo, TYDLIDÁTOVÁ, Věra, ARAVA-NOVOTNÁ, Lena a Zbyněk TARANT. *Encyklopedie dějin antisemitismu*. 1. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2013, s. 11-12. ISBN 978-80-261-0206-9.

a ve 13. stol. se situace Židů v Evropě ještě více zhoršuje, častější jsou např. obvinění z rituálních vražd nebo vyhánění z měst. Na druhou stranu můžeme pozorovat i snahu Židy chránit ze strany církevní i světské moci. Papež Calixtus II. v r. 1120 vydává bulu *Sicut Judaeis*, která zakazovala nucené křty Židů i krádeže jejich majetku. Bernard z Clairvaux zabránil napadením v Porýní, která byla vedena mnichem Ralfem¹¹⁹ (40. léta 12. stol.).¹²⁰ Dalšími z papežů, kteří se snažili učinit konec obviňování Židů z rituálních vražd, byli Inocenc IV.¹²¹ v r. 1247 a Řehoř X. (cca 1271 - 1276)¹²², který ve svém dopise kritizuje i konfiskace jejich majetku.¹²³ Někteří světscí panovníci se také snažili práva Židů hájit. Např. císař Fridrich II. Štaufský nechal teology i konvertity přezkoumat texty Starého zákona i Talmudu a na základě jejich závěrů, které možnost použití lidské krve vyloučily, vydal v r. 1236 bulu, která měla Židy před těmito nařčeními ochraňovat.¹²⁴ Český král Přemysl Otakar II. zase někdy mezi lety 1254 – 1262 ustanovuje privilegium pro Židy zvané *Statuta Judaeorum*, soubor práv udělených židovskému obyvatelstvu na území českého království, díky němuž Židé, mimo jiné, podléhali panovníkovi.¹²⁵ To znamenalo, že daně odváděli přímo jemu a na oplátku požívali jeho ochrany.¹²⁶ Je však nutné říci, že jak církevní hodnostáři, tak panovníci Židy chránili hlavně kvůli relativně snadnému zdroji peněz (ať už formou speciálních daní či půjček). Movitější Židé zase takové ochrany rádi využívali. Chudí židovští obyvatelé většinou žádné zastání nenašli.¹²⁷

¹¹⁹ Není to případ všech papežů tehdejší doby, IV. lateránský koncil svolaný Inocencem II. znamenal pro Židy (a muslimy) nejen povinnost nosit označení, ale zakládá i doslovný výklad Bible, na jehož základě vzniklo osočování Židů ze znesvěcování hostií. Řehoř IX. v r. 1232 zase ustavuje papežskou inkvizici, která se od 14. stol. zaměřuje i na Židy (jako spojence ďábla).

¹²⁰ CHAZAN, Robert. *Židé středověkého západního křesťanského světa*. 1. Praha: Argo, 2009, s. 63. ISBN 978-80-257-0138-6.

¹²¹ DVORSKÝ, František a Bohumil BONDY. *K historii Židů v Čechách, na Moravě a v Slezsku 906 až 1620*. 1. Praha: Bohumil Bondy, 1906, s. 9-11.

¹²² HALLSALL, Paul, ed. Gregory X: Letter on Jews (1271-76) - Against the Blood Libel. *Internet Medieval Source Book* [online]. New York: Internet Medieval Source Book, c1996 [cit. 2020-05-15]. Dostupné z: <https://sourcebooks.fordham.edu/source/g10-jews.asp>

¹²³ BUDIL, Ivo, TYDLIDÁTOVÁ, Věra, ARAVA-NOVOTNÁ, Lena a Zbyněk TARANT. *Encyklopedie dějin antisemitismu*. 1. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2013, s. 11-13. ISBN 978-80-261-0206-9.

¹²⁴ BUDIL, Ivo, TYDLIDÁTOVÁ, Věra, ARAVA-NOVOTNÁ, Lena a Zbyněk TARANT. *Encyklopedie dějin antisemitismu*. 1. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2013, s. 235. ISBN 978-80-261-0206-9.

¹²⁵ DVORSKÝ, František a Bohumil BONDY. *Statuta Judaeorum. K historii Židů v Čechách, na Moravě a v Slezsku 906 až 1620*. 1. Praha: Bohumil Bondy, 1906, s. 15-24.

¹²⁶ BUDIL, Ivo, TYDLIDÁTOVÁ, Věra, ARAVA-NOVOTNÁ, Lena a Zbyněk TARANT. *Encyklopedie dějin antisemitismu*. 1. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2013, s. 90. ISBN 978-80-261-0206-9.

¹²⁷ CONSTANTINESCU, Viorica S. a Ligia Doina CONSTANTINESCU. *The Jew inside us: An Outline of Cultural History* [online]. 1. LAP LAMBERT Academic Publishing, 2010, s. 90-94 [cit. 2020-04-24]. ISBN

Mezi asi nejrozšířenější „zdůvodnění“ nepříliš pozitivního vztahu většinové společnosti vůči Židům je skutečnost, že od začátku 13. stol. se více věnovali finančnictví. Do té doby se zabývali např. diplomacii a obchodem, ale rozhodnutím IV. lateránského koncilu byly upraveny jejich některé povinnosti a práva. Bylo jim povoleno vlastnit domy a pozemky, na druhou stranu museli odvádět desátky církvi (a jak víme z předchozího odstavce, tak i další poplatky).¹²⁸ Pravděpodobně nejdůležitějšími body, z hlediska pozdějšího vnímání židovského obyvatelstva, jsou ty, které nutně ovlivnily jejich způsob života.¹²⁹ Bylo jim znemožněno působení ve veřejných a politických funkcích¹³⁰ a bydlet na venkově a obdělávat půdu. Židé se tak koncentrovali ve městech, a jelikož křesťané měli zakázáno půjčovat na úrok, Židé v tomto sektoru našli uplatnění. Tzv. lichva se tedy stala jakýmsi „poznávacím“ znamením, které bylo zneužíváno pro nenávislné projevy ze strany majoritní společnosti a zároveň čile využíváno jak panovníky (viz výše), tak běžným obyvatelstvem.¹³¹ Problém, se kterým se Židé potýkali, byl, že zdroje z lichvy byly často jediným příjmem, díky němuž mohli pokrýt speciální daně, které na ně byly uvaleny.¹³² Tyto informace uvádím z toho důvodu, že Jidáš je obecně považován za pokladníka skupiny kolem Ježíše (jak víme z některých zmínek z kanonických evangelií) a jeho funkce i touha po penězích byla pro některé evangelisty zásadní. Pro pozdější tradici však jde o určující moment, který byl akcentován pro účely diskreditace jeho osoby a následně i pro diskreditaci Židů. Více se tomuto tématu budu věnovat v následujících odstavcích.

Krátký historický exkurz v předchozích dvou odstavcích uvádím proto, že souvisí se zobrazováním Jidáše v uměleckých dílech vrcholného a pozdního středověku. Samozřejmě si jsem vědoma, že problematika historického kontextu je mnohem složitější a do jisté míry závisí na dochovaných zdrojích. Znovu tedy odkazuji čtenáře na historickou odbornou literaturu, která se

978-3838396972.

Dostupné

z:

https://www.academia.edu/3243384/The_Jew_Inside_us_translation_2011_Lap_Lambert_Publishing_House

¹²⁸ HALLSALL, Paul, ed. Twelfth Ecumenical Council: Lateran IV 1215: Canon 67. *Internet Medieval Source Book* [online]. New York: Internet Medieval Source Book, c1996 [cit. 2020-05-15]. Dostupné z: <https://sourcebooks.fordham.edu/basis/lateran4.asp>

¹²⁹ Rozhodnutí lateránského koncilu byla doplněna dalšími synodami a koncily.

¹³⁰ HALLSALL, Paul, ed. Twelfth Ecumenical Council: Lateran IV 1215: Canon 69. *Internet Medieval Source Book* [online]. New York: Internet Medieval Source Book, c1996 [cit. 2020-05-15]. Dostupné z: <https://sourcebooks.fordham.edu/basis/lateran4.asp>

¹³¹ BUDIL, Ivo, TYDLIDÁTOVÁ, Věra, ARAVA-NOVOTNÁ, Lena a Zbyněk TARANT. *Encyklopedie dějin antisemitismu*. 1. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2013, s. 166-168. ISBN 978-80-261-0206-9.

¹³² CONSTANTINESCU, Viorica S. a Ligia Doina CONSTANTINESCU. *The Jew inside us: An Outline of Cultural History* [online]. 1. LAP LAMBERT Academic Publishing, 2010, s. 93-94 [cit. 2020-04-24]. ISBN 978-3838396972.

Dostupné

z:

https://www.academia.edu/3243384/The_Jew_Inside_us_translation_2011_Lap_Lambert_Publishing_House

tématu věnuje podrobněji.¹³³ Pro účely této práce nám však postačí fakt, že na základě nám známých historických skutečností můžeme vysledovat stereotypy a obvinění, které se ve středověké představě o Jidášovi (a Židech) prolínají a zároveň jsou na jeho postavu aplikovány i ty později vzniklé. Skutečnosti, které o Jidášovi známe z evangelíí (popř. Sk a nekanonické literatury), tak byly rozpracovány ve smyslu akcentování negativity v těch málo zmínkách, které v našich nejranějších zdrojích máme. Zároveň můžeme vidět i směr opačný, a to aplikování později vzniklých tradic a stereotypů na obraz Jidáše 1. stol. (jde např. o zvyklost považovat Jidáše za rusovlasého). O obou těchto jevech budou pojednávat odstavce následující.

Jak jsem již zmiňovala výše, k proměně obrazu Jidáše dochází přibližně na konci 12. stol. Předtím můžeme pozorovat zobrazování Jidáše a Židů, jakoby v opozici vůči učedníkům, avšak jde spíše o symbolické naznačení dvou církví v Ježíši Kristu (Kristus pak stojí uprostřed). To je případ zejména byzantského umění. S tím, jak se centrum pozornosti i moci přesunuje na západ, ale můžeme pozorovat změnu v zobrazování i vnímání Jidášovy postavy (jehož židovství začne být v této době hyperbolizováno v negativním slova smyslu). Jak vzrůstá napětí mezi synagogou a církví, můžeme častěji a jasněji pozorovat tenzi i na uměleckých dílech. Mění se již samotný výběr zobrazovaných biblických výjevů. V umění ovlivněném Byzancí je časté zobrazování scén jako zvěstování, narození a křest Ježíše, potažmo jeho zázraky nebo kázání.¹³⁴ Od konce 12. stol. narůstá tendence zobrazovat výjevy z pašijového příběhu (zejm. motiv ukřižování), popř. nanebevstoupení nebo scény ze života (a smrti) mučedníků.¹³⁵ V této práci se však primárně zaměřuji na Jidáše, a proto toto široké téma zůjím pouze na jeho postavu, která prošla od raného středověku prudkým vývojem, a až propagandisticky kopírovala nálady ve společnosti.¹³⁶

Výtvarní umělci používali několik strategií, jak na Jidášovu postavu upozornit. Je nutno říci, že ve vrcholném a pozdním středověku je nejčastěji Jidáš zobrazován během Poslední večeře, popř. ve scéně Ježíšova zatčení, když ho označí polibkem. Tento trend tak kopíruje kanonický text a tradice s ním související.¹³⁷ Středověcí autoři k tomu používali různé techniky, avšak tou nejúčinnější a

¹³³ CHAZAN, Robert. *Židé středověkého západního křesťanského světa*. 1. Praha: Argo, 2009. ISBN 978-80-257-0138-6.

¹³⁴ Samozřejmě že existují i díla zobrazující jiné scény, dokladem mohou být příklady, které zmiňuji v přílohách, nicméně důraz v těchto zobrazeních je odlišný, jak bude zmíněno níže.

¹³⁵ Ale zároveň je velice častý motiv Panny Marie jako Madonny s malým Ježíšem.

¹³⁶ CONSTANTINESCU, Viorica S. a Ligia Doina CONSTANTINESCU. *The Jew inside us: An Outline of Cultural History* [online]. 1. LAP LAMBERT Academic Publishing, 2010, s. 117 [cit. 2020-04-24]. ISBN 978-3838396972. Dostupné z:

https://www.academia.edu/3243384/The_Jew_Inside_us_translation_2011_Lap_Lambert_Publishing_House

¹³⁷ V některých případech můžeme narazit i na Jidášovu smrt, a to většinou formou oběšení, což je narativ známý z Mt, který někteří umělci kombinují s verzí Jidášovy smrti ve Sk. Papiova verze je pravděpodobně kombinací obou evangelijních zmínek. Více viz: ŠVANDOVÁ, Alžběta. *Reflexe postavy Jidáše v biblických*

nejzjevnější je odlišení či vyčlenění Jidáše ze skupiny ostatních učedníků. První z příkladů, který zde uvedu, pochází z *Codexu Purpureus Rossanensis* z 6. st. n. l. (viz příloha č. VII), který zobrazuje výjev z Poslední večeře. Jidáš sedí mezi ostatními učedníky, je oblečen a vypadá stejně jako ostatní, ale rozpoznáme ho podle výjevu z Markova a Matoušova evangelia, kdy Ježíš označí za svého zrádce toho, kdo s ním omočí skývu chleba v míse.¹³⁸ Podobné vyobrazení můžeme vidět i na mozaice v bazilice sv. Marka v Benátkách (viz příloha č. IX). Ta však už pochází ze 13. stol. V těchto dvou případech sice vidíme jeho izolaci od ostatních, ale úmyslem autora bylo spíše popsat situaci známou z Písma, a ne Jidáše očernit. Mnohem častější je jiné, řekněme explicitnější pojetí této izolace.¹³⁹

Mezi nejčastěji se objevující motivy, které umělci ve středověku používali k identifikování a vyčlenění Jidáše, patří jeho fyzická odlišnost. V Novém Zákoně nenalezneme popis zevnějšku postav a Jidáš není výjimkou. Většinou je tak zcela v intenci autora, co chce svým zobrazením obecnstvu sdělit. V případě Jidáše jde o zdůraznění „typických“ semitských znaků, a to až do groteskní podoby. Jidáš se tak stal jakýmsi vzorem pro karikaturu Žida, která se do velké míry promítla do obecného povědomí lidstva. Na iluminaci v německém žaltáři (1255) s výjevem z Poslední večeře (viz příloha č. X), můžeme vidět několik mechanismů, kterými chtěl autor na Jidáše upozornit. Je od Ježíše i apoštolů izolován tím, že jako jediný sedí na druhé straně stolu. To je relativně častá strategie, kterou můžeme vidět i v dalších dílech (např. v lekcionáři z kláštera sv. Petra v Salcburku z počátku 11. stol., k nahlédnutí v příloze č. VIII). Kromě toho je zobrazen z profilu, má doširoka otevřené oči a ústa, do nichž mu místo podávané hostie vletí černý pták. Tento černý opeřenec symbolizuje jeho zatracení a naznačuje Janovu verzi označení zrádce, kdy do Jidáše přijetím skývy od Ježíše vstoupí Satan (J 13,26-27). I přes určitou deformaci rysů v obličejí Jidáše však ještě nejde, dle Ruth Mellinkoff, o karikaturu Žida.¹⁴⁰ Kromě výše zmíněných můžeme vidět i další znak, který umělci používali, a tím je absence svatozáře u Jidáše oproti ostatním učedníkům a Ježíšovi. Takovou interpretaci můžeme vidět např. na fresce z počátku 14. stol. od Pietra Lorenzettiho v bazilice sv. Františka z Assisi (příloha č. XI), na výřezu z pašijového oltáře od Mistra Bertrama z konce 14. stol. (viz Příloha č. XII) a na výřezu z oltáře v evangelickém kostele v Bad Wildungenu od Konrada von Soesta z r. 1403 (příloha č. XIII). Pietro Lorenzetti zdůrazní vyčleněnost Jidáše ještě ostrými, až ošklivými rysy, které ostatní apoštolové nemají. Konrad von Soest zase zpodobňuje Jidáše s měšcem

a mimobiblických pramenech. Praha, 2016. Bakalářská práce. Univerzita Karlova v Praze, Husitská teologická fakulta. s. 13-15.

¹³⁸ Mk 14,18-20 a Mt 26,21-23.

¹³⁹ CONSTANTINESCU, Viorica S. a Ligia Doina CONSTANTINESCU. *The Jew inside us: An Outline of Cultural History* [online]. 1. LAP LAMBERT Academic Publishing, 2010, s. 117 [cit. 2020-04-24]. ISBN 978-3838396972.

Dostupné z:

https://www.academia.edu/3243384/The_Jew_Inside_us_translation_2011_Lap_Lambert_Publishing_House

¹⁴⁰ MELLINKOFF, Ruth. Judas's Red Hair and the Jews. *Journal of Jewish Art*. 1982, 31(Vol. 9), 37-38.

okolo krku, který odkazuje jak k jeho funkci pokladníka skupiny (J 12,4-6 a J 13,29)¹⁴¹, tak k odměně, kterou měl za zrazení Ježíše dostat (u všech synoptiků). Jedním z tradičních výkladů Jidášovy motivace ke zradě byla jeho chamtivost a měšec se třiceti stříbrnými toto symbolizuje. Aby Konrád von Soest zdůraznil Jidášovu zlodějskou stránku, namaluje ho ještě, jak krade rybu ze stolu.¹⁴² Ve středověku byl tento Jidášův rys aplikován na Židy obecně a negativně zvýrazněn ve spojitosti s jejich obchodními aktivitami. Také nažloutlý plášť, který má Jidáš na sobě, nese svůj význam. Jidáš a Židé bývají tradičně ve středověkém umění zobrazováni v této barvě (viz str. 30-31). Někdy Jidáš svatozář mívá, ale je zbarvena do černa (viz freska v Sixtinské kapli v příloze č. XV).¹⁴³ Všechny tyto motivy se průběžně objevují v různých kombinacích. Čeho si však pozorovatel všimne na první pohled u Mistra Bertrama a na mnoha dalších dílech, je zrzavá barva Jidášových vlasů. Tomuto tématu se budu věnovat níže, avšak jedná se asi o nejznámější identifikační znak přisuzovaný Iškariotskému.

Na příkladu Poslední večeře od Neznámého Kolínského Mistra ze začátku 15. stol. (v příloze č. XIV) už vidíme jasně zkarikované semitské rysy na Jidášově obličejí. Mimoto ho znovu vidíme v osamocené pozici na druhé straně stolu (navíc jako jediný klečí a nemá stoličku), chybí mu svatozář a zkřivená ústa dychtivě očekávají hostii. Také je jako jediný jasně oděn do žlutého pláště. V podobném duchu pokračují i umělci z přelomu pozdního středověku a renesance. Dvě zobrazení Poslední večeře od Jerga Ratgeba (cca 1480 – 1526) v Příloze XVI a na výřezu z Herrenberského oltáře v Příloze č. XVII. U tohoto současníka Albrechta Dürera můžeme porovnat dva různé přístupy ke stejnému tématu. Na starší olejomalbě Jidáše rozpoznáme podle žlutého oděvu, měšce, zrzavých vlasů a vousů i přijímání hostie. Jeho rysy v obličejí však nejsou zkarikované. O pár let později na Herrenberském oltáři už vidíme Jidáše v pokrouceném postoji, a navíc mu kolem zkřivených úst poletuje moucha symbolizující ďábla, který do něj měl vstoupit.¹⁴⁴ Můžeme pouze spekulovat, do jaké míry byli autoři ovlivněni dobovým kontextem či poptávkou.¹⁴⁵ Na příkladu Jorga Ratgeba je zajímavé pozorovat jemné rozdíly v interpretacích Jidášovy postavy, které od sebe dělí pouze pár let. Vyvolává to otázky, které se pokusím zodpovědět v poslední kapitole této práce. Nutí mě to ptát se:

¹⁴¹ Evangelista zde Jidáše dokonce přímo označuje za zloděje.

¹⁴² Jako odkaz na symbol prvních křesťanů ICHTIOS.

¹⁴³ CONSTANTINESCU, Viorica S. a Ligia Doina CONSTANTINESCU. *The Jew inside us: An Outline of Cultural History* [online]. 1. LAP LAMBERT Academic Publishing, 2010, s. 127-129 [cit. 2020-04-24]. ISBN 978-3838396972. Dostupné z:

https://www.academia.edu/3243384/The_Jew_Inside_us_translation_2011_Lap_Lambert_Publishing_House

¹⁴⁴ CONSTANTINESCU, Viorica S. a Ligia Doina CONSTANTINESCU. *The Jew inside us: An Outline of Cultural History* [online]. 1. LAP LAMBERT Academic Publishing, 2010, s. 117-129 [cit. 2020-04-24]. ISBN 978-3838396972. Dostupné z:

https://www.academia.edu/3243384/The_Jew_Inside_us_translation_2011_Lap_Lambert_Publishing_House

¹⁴⁵ Samozřejmě jsme odkázáni na díla, která se dochovala.

je důvodem rozdílností v pojetí autorů společenský konsenzus ohledně pojetí Jidášovy postavy? Není příliš pravděpodobné, že by se osobní názory daných autorů shodovaly v průběhu několika staletí a napříč celou Evropou. Pragmatickým vysvětlením může být vliv objednavatele (např. kláštera či církevního řádu, později i šlechty) na pojetí díla. Ve středověku bylo běžné, že objednavatel zásadně ovlivňoval teologické motivy a koncepce, které se na uměleckých dílech měly objevit. Kromě toho se umělec držel pravidel a tradic, jež daný umělecký směr obsahoval. Nicméně i přes velký vliv donátora na téma a formu díla samotné provedení bylo v gesci umělce. Proto je velice těžké určit, do jaké míry je to které dílo ovlivněno umělcem, a do jaké míry musel splnit požadavky zadavatele a společenského očekávání.¹⁴⁶

Mnohem jasněji pak vidíme rozdíly mezi Jidášem, dalšími postavami, Ježíšem a zbytkem Ježíšovy suity na dílech, která zobrazují zradu Ježíše a jeho zatčení.¹⁴⁷ I zde můžeme vidět značný posun od raně středověkého umění ovlivněného Byzancí k obrazům z vrcholného středověku. Jidáš je většinou zobrazen v momentu políbení. Okolostojící postavy znázorňují povětšinou zástupy, které měly Ježíše zatkout.¹⁴⁸ V některých dílech můžeme vidět i učedníky (v čele s Petrem, který tasí meč). Zobrazení Jidáše ve scéně zatčení se vyvíjí podobně jako u scény Poslední večeře. V raném středověku rozlišíme učedníky od Jidáše a ostatních postav jen při pozornějším pohledu, většinou se neliší fyzickým zjevem nebo oděvem (např. v Příloze č. V nebo v Příloze č. IV, kde jsou od sebe odlišeni pouhou barvou a stylem oděvu). Ve vrcholném středověku se však tento obraz začíná měnit. Davy zatýkající Ježíše nesou podobné nebo stejné negativní znaky jako Jidáš. Na iluminaci z Chichesterského misálu z pol. 13. stol. (Příloha č. XVIII) můžeme vidět rusovlasého Jidáše, který má na bledé bezvousé pleti vřidek (což je možná odkaz na Papiovu verzi utrpení a smrti Jidáše).¹⁴⁹ Postavy zatýkající Ježíše mají oproti Ježíšovi, Jidášovi a Petrovi tmavě zbarvenou pokožku, velké nosy a rozšklebená ústa. V levém dolním rohu se krčí Malchus¹⁵⁰, připomínající malého démona, což je další strategie středověkých umělců, jak upozornit na Jidášovu ďábelskou podstatu (více viz níže v tomto odstavci). Malchus má na této iluminaci také zrzavé vlasy (kromě něj je to ještě další zatýkající první zprava). Mellinkoff uvádí, že ve stejném misálu jsou s tmavou kůží zobrazeni už

¹⁴⁶ CASTELNUOVO, Enrico. Umělec. LE GOFF, Jacques (ed.). *Středověký člověk a jeho svět*. 1. Praha: Vyšehrad, 1999, s. 183-208. ISBN 80-7021-274-8.

¹⁴⁷ Díla pocházející z raného středověku ovlivněná Byzancí nejsou předmětem tohoto exkurzu.

¹⁴⁸ Synoptici a Jan se v pojetí kdo všechno byl u Ježíšova zatčení rozcházejí, pro bližší informace odkazují čtenáře na svoji bakalářskou práci, ve které jsem se tématu věnovala:

ŠVANDOVÁ, Alžběta. *Reflexe postavy Jidáše v biblických a mimobiblických pramenech*. Praha, 2016. Bakalářská práce. Univerzita Karlova v Praze, Husitská teologická fakulta. s. 9-24.

¹⁴⁹ Více viz: ŠVANDOVÁ, Alžběta. *Reflexe postavy Jidáše v biblických a mimobiblických pramenech*. Praha, 2016. Bakalářská práce. Univerzita Karlova v Praze, Husitská teologická fakulta. s. 13-15.

¹⁵⁰ Malchus byl služebníkem velekněze Kaifáše, kterému podle J 18,10-11 měl učedník Šimon Petr useknout při obraně Ježíše ucho.

jen dvě postavy, a to vojáci, kteří ve scéně bičování mrskají Ježíše, přičemž jeden z nich má rezavé ježaté vlasy a vousy. Jelikož v Chichesterském misálu má Jidáš odlišnou barvu kůže od „negativních“ postav příběhu, ale zároveň je s nimi spojen barvou vlasů, můžeme vyvodit dva závěry. Buď autor nepovažoval Jidáše za hlavního padoucha příběhu, i když svou část viny stále nese, nebo bylo záměrem autora poukázat na vinu Židů a Římanů v pašijovém příběhu, a proto na ně takto upozornil při svém zpracování. Zdůraznění židovství zatýkajících můžeme vidět i na další iluminaci z německého žaltáře z první pol. 13. stol. (viz Příloha č. XIX). Oba mají na hlavě Judenhut (o této pokrývce hlavy se zmiňují výše). Jidáš tento klobouk nemá a jediným jeho identifikačním znakem jsou rudé vlasy a vousy. Ani jeho rysy v obličejí nejsou zkarikované. Můžeme z toho tedy usoudit, že pro autora bylo důležité zdůraznit židovství postav, které Ježíše zatýkají, i upozornit na Jidášovu zrádcovskou povahu pouze pomocí rusovlasosti.¹⁵¹

Mellinkoff upozorňuje na skutečnost, že zejména němečtí mistři v období vrcholného středověku začali více používat strategie k zesměšnění jak u Jidáše, tak u ostatních postav, které se účastní zatčení. Starší Mistr Sv. Rodiny nejenže zobrazuje ve scéně zatčení Jidáše se zrzavými pruhy ve vlasech a vousích, ale také vidíme na jeho pootvřených ústech, zarudlé kůži a ostrých rysech náznak karikatury (viz Příloha č. XXII). Je oděn do žlutého hávu a kolem krku mu visí bílý měšec (snad jako náznak jeho konce na oprátce). Pokračovatel Staršího Mistra, tzv. Mladší Mistr Sv. Rodiny, o pár desítek let později pracuje s podobnými, jemnými náznaky. Na detailu obrazu Mše sv. Řehoře (viz Příloha č. XXIV)¹⁵² vidíme trochu netradičně Jidášovo políbení Ježíše až s ukřižovaným Kristem. Jidáš sice nemá zkarikované rysy, ale jeho kůže je zarudlá v kontrastu k té Ježíšově. Navíc má na sobě znovu žlutý plášť a v ruce drží měšec. Část dalších postav na výrezu nese rysy karikatury, ale ne všechny. V pravém horním rohu vidíme i Petra, jak odsekne ucho jednomu ze strážců.

Jedním z nejtypičtějších německých autorů, který ve svém díle akcentoval očeřování a zesměšňování Ježíšových židovských nepřátel (viz Příloha č. XXV), byl Mistr pašijí z Karlsruhe. Mezi typické nástroje, které tento Mistr používá, lze zařadit deformování postav a obličejů, i používání židovských písmen na praporech či výběr „typických“ barev spojovaných se Židy (viz výše). Ve scéně zatčení od tohoto autora můžeme v levém horním rohu vidět také Jidáše, který netradičně nestojí u Ježíše při polibku, ale zdá se, že prchá z místa činu skrze dav, který přišel zatknout Ježíše. Jeho rysy jsou zkarikované (stejně jako u ostatních postav kromě Ježíše a Petra), má zářivě rudé vlasy a působí až zbaběle, když třímá měšec se svojí odměnou a utíká od svého Mistra. Kromě Mistra pašijí z Karlsruhe zmíním ještě dalšího umělce, který používal podobné strategie v rámci německé oblasti. V příloze č. XXVI můžeme vidět část oltáře z cisterciáckého kláštera

¹⁵¹ MELLINKOFF, Ruth. Judas's Red Hair and the Jews. *Journal of Jewish Art*. 1982, 31(Vol. 9), 35-37.

¹⁵² Celý obraz je k nahlédnutí v Příloze č. XXIII Mše sv. Řehoře je specifickým druhem středověkého západokřesťanského umění objevujícím se od 15. stol. Je na něm vyobrazen sv. Řehoř, který se podle legendy modlil o znamení a je odměněn vizí nad oltářem. V této vizi se mu tradičně zjevuje výjev s ukřižovaným Ježíšem, nástroje používané k ukřižování nebo právě Jidáš.

v Marienfelderu s tématem Zrada a Zatčení Krista od Johanna Koerbeckeho. Koerbecke ztvárňuje Jidáše s divokým výrazem ve tváři, zakřiveným nosem a tmavou pleť (znovu v kontrastu s bledostí Ježíše). Nepřátelskost a agresivita je patrná i ve tvářích zatýkajících. Neméně stereotypizující je obraz Zrada a Zatčení Krista od Gasparda Isenmanna (Příloha č. XXVII). Vychrtlý a zrzavý Jidáš s hákovitým nosem a propadlými očima koresponduje s davem zatýkajících, kteří nejsou zobrazeni o moc lichotivěji. Záměr autora¹⁵³ Nelze však říci, že by na německém území byl v tomto období uplatňován pouze jeden postoj k Jidášově postavě. Mistr z Tegernsee na tzv. oltáři Tabula Magna v klášteře z Tegernsee (Příloha č. XXVIII) sice zpodobní Jidáše se zrzavými vlasy, žlutým oblečením a měšcem okolo krku, nicméně v kontrastu s podobou zatýkajících mužů nepůsobí tak hrozivě. Zde působí jako ten, který mírní horlivost stráže (anebo jde o zpodobnění scény z Mk 14,43-44, kdy si Jidáš smluví znamení se zatýkajícími). Každopádně ve srovnání se svými současníky jde o mírnější náhled na Jidášovu osobu.¹⁵⁴

Musím se ještě vrátit k motivu, který se někdy vyskytuje na středověkých a raně novověkých zpodobněních, a tím je zobrazování Jidáše v přítomnosti malých démonů a pekelných stvoření. Nejčastěji je tomu v případě vyobrazení Jidášovy smrti oběšením. Malí démoni poletují kolem jeho visícího těla a trhají mu vnitřnosti na kusy (znovu odkaz na Lukášovu a Papiiovu tradici). Canavasiova freska v kostele Notre -Dame des Fontaines (viz Příloha č. XX) naturalisticky znázorňuje tento výjev. Protože Jidáš svými ústy políbil Ježíše, ďábel nemůže jeho duši odnést ústy, a proto ji vyjímá skrze roztržený trup. Na jiných zobrazeních s podobnou tématikou démoni tancují kolem Jidášovy mrtvoly.¹⁵⁵ Z mého výzkumu soudím, že motiv Jidášovy sebevraždy byl více akcentován až v období pozdního středověku a raného novověku. Je možné, že tato skutečnost

¹⁵³ Je možné, že tento přístup k zobrazování slavné biblické scény mohl být způsoben obecným společenským vztahem vůči židovské komunitě na území Svaté říše římské v období pozdního středověku a raného novověku. Už na konci 13. stol. a začátku 14. stol. proběhlo v německých zemích několik pogromů (tzv. Rindfleischové masakry), vyvolaných obviněními ze znesvěcování hostie a vedených rytířem Rindfleischem. Oslabení tehdejší politické autority a celospolečenské problémy (morová rána, krize církve, špatná hospodářská situace či hladomor) odstartovaly pronásledování židovského obyvatelstva prakticky na celém území západní a střední Evropy. Ve většinové společnosti pak mnohem snáze rezonovaly „tradiční“ nařčení a pomluvy, které byly rozbuškou pro antisemitské nálady a útoky (v této době se začíná více prosazovat myšlenka spojení Židů s ďáblem, kterou umělci často zakomponovali do děl s jidášovskou tematikou). I když se v 15. stol. situace Židů mírně zlepšila, stereotypy zakořeněné ve společnosti byly stále živé a všeobecné antipatie byly provázány dalšími, byť ne tak masovými, útoky a vyháněním z měst. Více viz: CHAZAN, Robert. *Židé středověkého západního křesťanského světa*. 1. Praha: Argo, 2009, s. 193-198. ISBN 978-80-257-0138-6.

¹⁵⁴ MELLINKOFF, Ruth. Judas's Red Hair and the Jews. *Journal of Jewish Art*. 1982, 31(Vol. 9), 38-42.

¹⁵⁵ CONSTANTINESCU, Viorica S. a Ligia Doina CONSTANTINESCU. *The Jew inside us: An Outline of Cultural History* [online]. 1. LAP LAMBERT Academic Publishing, 2010, s. 128-129 [cit. 2020-04-24]. ISBN 978-3838396972.

Dostupné

z:

https://www.academia.edu/3243384/The_Jew_Inside_us_translation_2011_Lap_Lambert_Publishing_House

souvisí s vydáním Božské komedie Danta Alighieriho, díky němuž se do běžného povědomí a představ dostává „vizualizovaný“ obraz pekla. Každopádně téměř vždy je zobrazen s vyhřezlými vnitřnostmi (další příklad můžeme vidět na iluminaci v Rijmbijbel od Van der Borcha v příloze č. XXI), což naznačuje nejen rozšířenost a populárnost této tradice v tehdejší společnosti, ale i potenciální odstrašující příklad pro další hříšníky. O této interpretaci dočteme ve Zlaté legendě od Jakuba de Voragina, o které píšu v další podkapitole.

Když jsem si vytyčila úkol popsat metody a tradice, které do postavy Jidáše byly vneseny středověkými a renesančními umělci, myslela jsem si, že půjde o relativně jednoduché komparování a sledování vývoje v průběhu staletí. Nicméně při detailnějším pohledu na jednotlivá umělecká díla jsem došla k závěru, že je velice těžké jasně určit, kdy která umělecká vyjádření vznikala a co bylo důvodem jejich preference danými autory. Docházím k závěru, že jedním z cílů těchto zobrazení bylo graficky vydělit Jidáše ze skupiny apoštolů a zdůraznit jeho zradu na Ježíšovi, která je v rámci popisovaného dobového chápání neomluvitelná. Nenarazila jsem totiž např. na obraz ztvárňující Poslední večeři, který by podobně upozorňoval na Petrovo zapření Ježíše (třeba formou atributu kohouta). Apoštolové zobrazení během Poslední večeře jsou zaměnitelní, nedokážeme určit, který je který (až na výjimku zobrazení nejmilejšího učedníka, který většinou sedí vedle Ježíše nebo mu spočívá na rameni či v klíně). V této části práce jsem se primárně soustředila na období středověku, nejen kvůli omezenému rozsahu práce, ale i pro očividnou změnu paradigmatu, kterou Jidášova postava prošla. Je však nutno alespoň krátce zmínit vývoj v období renesance a hlavně baroka. U renesančních uměleckých děl se setkáváme se dvěma problémy. Prvním je obtížná datace tohoto uměleckého směru, protože na různých místech v Evropě se objevoval v různých obdobích a prolínal se s pozdním středověkem. Druhým problémem je, že se umělci tohoto slohu soustředí spíše na jiná témata než ta náboženská, a proto čistě renesančních děl, kde by se objevoval Jidáš, je pomálu. Obecně lze říci, že i když renesance přinesla určité uvolnění v rámci technik (např. užití perspektivy či reálnější zpodobnění postav) i výběru témat, do velké míry přejala stereotypizace ze středověku (Jidáš tak většinou nese zkarikované atributy). Nejslavnější renesanční umělec Leonardo da Vinci zpodobnil Jidáše na slavné fresce Poslední večeře (1495 - 1498) v dominikánském klášteře při kostele Santa Maria delle Grazie u Milána. Jidáš sice sedí mezi ostatními apoštoly (není od nich izolován), ale má výrazně tmavší barvu kůže než zbylé postavy, a i rysy v jeho obličejí jsou ostřejší (upoutá hlavně skobovitý nos). Ještě lépe je rozdíl vidět na studii Hlavy Jidáše a Petra od stejného autora (dnes uložené v Auckland Art Museum v Severní Karolině v USA), na které jsou zmíněné skutečnosti vyvedené do detailu.¹⁵⁶

¹⁵⁶ Je nutné ještě v krátkosti zmínit možnou příčinu přetrvávajících protizidovských nálad i v období renesance. V r. 1492 byla ve španělském království dokončena reconquista (dobytím Granady), s níž souvisela inkvizice. Následkem byly masivní nucené konverze a vyhnání Židů ze španělského území. Většina Židů se pak usídlila v Portugalsku, severní Africe či Osmanské říši. Avšak tak masivní akce musela zanechat v evropské společnosti určité následky. Na druhou stranu Židé obývající území severní a střední Itálie nezažívali tak velké

Ovšem v barokním umění se obraz Jidáše (i Židů) mění. Vrací se zaměření na náboženská témata, avšak ze zlověstného Jidáše zrazujícího svého mistra se stává muž plný pochyb i lítosti nad svým činem. Zároveň je zde patrná vidět orientalizace Židů i Jidáše. Judenhut je nahrazen turbanem, „typické“ semitské rysy těmi „typicky“ orientálními (snědý obličej, mandlový tvar očí či tmavé vlasy a vousy). Constantinescu to odůvodňuje tím, že po období reformace se oficiálním nepřítelem stali protestanti a vědecký pokrok. Příkladem může být Rembrandtův obraz s názvem Jidáš vrací třicet stříbrných (v současnosti v soukromé sbírce) z r. 1629. Téma navrácení Jidášovy odměny není na předchozích uměleckých zobrazeních tak časté (tuto skutečnost lze vyzorovat i z většiny středověkých námětů vážících se k Jidášovi). Avšak v dalším vývoji, zejména pak v pozdějších zobrazeních (včetně filmu, kterému se věnuji v samostatné kapitole), jde o akcentovanější téma, které se ve středověku téměř nevyskytuje. Snad za tím můžeme vidět snahu zdůvodnit Jidášovu motivaci ke zradě. Počínaje novověkem můžeme pozorovat úsilí o detailnější zkoumání příčin Jidášova činu, a nejen jeho prosté odsouzení.¹⁵⁷

4.2. Jidáš a rusé vlasy

Již několikrát jsem se tohoto tématu dotkla v podkapitole věnované středověkému umění. Přesto zpodobnění Jidáše jako rusovlasého je tak specifická představa, že si, dle mého názoru, zaslouží svoji vlastní podkapitolu. Jde o dodnes rozšířené pojetí, které je velice často aplikováno na uměle vytvořené i reálné historické postavy. Pokud jde o samotnou postavu Jidáše, v Novém zákoně nenajdeme jeho fyzický popis. Prostor pro různé interpretace je široký. Kde se ale bere specifčnost rusovlasého Jidáše? Není to zrovna typicky blízkovýchodní znak a vzhledem k častému zdůrazňování Jidášova židovství se to může jevit jako nanejvýš zvláštní. Původ tohoto negativního pojetí badatelé hledají v různých zdrojích. Logicky můžeme hledat úplně prapůvodní důvod v minoritním výskytu rusovlasosti v lidském genomu.¹⁵⁸ Výrazný a neobvyklý rys, který zákonitě upoutá pozornost většiny svou odlišností, je velice často zdrojem podezření a vzniku pověr.¹⁵⁹

útlaky (i přes vytrvalou snahu církevních kruhů očeřovat je). V městech severní Itálie dokonce vznikaly židovské tiskárny šířící židovskou literaturu a kulturu. Více viz:

CHAZAN, Robert. *Židé středověkého západního křesťanského světa*. 1. Praha: Argo, 2009, s. 98-133. ISBN 978-80-257-0138-6.

¹⁵⁷ CONSTANTINESCU, Viorica S. a Ligia Doina CONSTANTINESCU. *The Jew inside us: An Outline of Cultural History* [online]. 1. LAP LAMBERT Academic Publishing, 2010, s. 129-130 [cit. 2020-04-24]. ISBN 978-3838396972. Dostupné z:

https://www.academia.edu/3243384/The_Jew_Inside_us_translation_2011_Lap_Lambert_Publishing_House

¹⁵⁸ Vzhledem k humanitnímu zaměření této práce se zde nebudu zabývat přírodovědeckými teoriemi o genetickém základu tzv. *rutilismu*. Můj zájem je primárně teologický, historický a sociologický.

¹⁵⁹ Některé teorie pracují s verzemi, že zrzavá barva je barvou lišek a lišky se v mnoha bájích objevují jako symbol lstivosti. Pravděpodobně pozdější je myšlenka, že zrzavá barva vlasů a vousů připomínala anglosaským

Velkou otázkou ale zůstává, proč by se takto specifický rys, objevující se častěji v jiném zeměpisném pásmu, měl stát určujícím znakem pro Ježíšova zrádce?

Původ negativního vnímání rusovlasých můžeme vysledovat až do starověkého Egypta. Bůh pouště Sutech byl spojován s rudou barvou. Rudá barva pouště odkazoval k nebezpečnosti pouště pro přežití člověka. Jeden z nejznámějších mýtů o souboji mezi bohy Horem a Sutechem (Sutech totiž zabil Horova otce Usira) byl znám i v době helénismu a pronikl do všeobecného vnímání rusovlasých v tehdejší společnosti. V řecké mytologii byl pak Sutech ztotožněn s potomkem bohyně země Gaie Týfónem, obrem se sto dračími hlavami, který byl svržen Diem do Tartaru.¹⁶⁰ Diodóros Sicilský uvádí, že červení volové byli v Egyptě obětováni, protože se věřilo, že Týfón byl červený. Píše také, i když se jedná spíše o pověry, že je málo rusovlasých lidí v Egyptě, protože byli obětováni v dobách prvních králů u hrobky Usira.¹⁶¹ Plútarchos zase uvádí, že Egypťané se zrzavým vysmívali a při určitých svátcích jim ubližovali, neboť považovali Týfóna za rusovlasého.¹⁶² Dokladem existence této představy může být chalkidská hydria z první pol. 6. stol. př. n. l., na které je zobrazen s rudými vlasy a vousy.¹⁶³ Kromě Plútarcha a Diodóra zmíním ještě Aristotela, kterému je přisuzován spis Fyziognomika¹⁶⁴ (s velkou pravděpodobností byl však sepsán některým z jeho žáků). V něm

obyvatelům vpády dánských Vikingů, a proto ji vnímali negativně. Další názor pracuje s verzí, že při christianizaci došlo k aplikování atributů boha Thora na dábla. S největší pravděpodobností však půjde o prostou nedůvěru lidí ke všemu odlišnému a minoritnímu, jelikož se averze vůči rusovlasým objevuje napříč civilizacemi a společnostmi. Více k tomu tématu viz:

MELLINKOFF, Ruth. Judas' s Red Hair and the Jews. *Journal of Jewish Art*. 1982, **31**(Vol. 9), 46.

¹⁶⁰ RUSSELL, Jeffrey Burton. *The Devil: Perceptions of Evil from Antiquity to Primitive Christianity*. London: Cornell University Press, 1977, s. 78-80. ISBN 0-8014-0938-1.

¹⁶¹ „Red oxen, however may be sacrificed, because it is thought that this was the colour of Typhon, who plotted against Osiris and was then punished by Isis for the death of her husband. Men also, if they were of the same colour as Typhon, were sacrificed, they say, in ancient times by the kings at the tomb of Osiris...“

OLDFATHER, Charles Henry. *Diodorus Siculus The Library of History, Vol. 1: Books I-II.34*. 1. Harvard: Loeb Classical Library, 1933, 301 (88:4-5). ISBN 978-0674993075.

¹⁶² „But the power of Typhon, weakened and crushed, but still fighting and struggling against extinction, they try to console and mollify by certain sacrifices; but again there are times when, at certain festivals, they humiliate and insult him by assailing red-headed men with jeering, and by throwing an ass over the edge of a precipice, as the people of Kopto do, because Typhon had red hair and in colour resembled an ass.“

Isis and Osiris. BABRITT, Frank Cole. *Plutarch - Moralia Vol. 5*. 1. Harvard: Loeb Classical Library, 1936, s. 73. ISBN 978-0674993372.

¹⁶³ Dnes ve státních starověkých sbírkách v Mnichově (Staatliche Antikensammlungen).

¹⁶⁴ Ve starověkém Řecku vznikla „vědecká“ nauka Fyziognomie (v současné době je považována za nevědeckou), která si našla své příznivce v průběhu staletí až do dnešní doby. Tvrdí, že povahové a charakterové vlastnostmi, temperament či schopnosti se projevují ve fyzickém vzhledu. Na jejím základě byla postavena rasová politika v nacistickém Německu, která vyvrcholila holocaustem.

připisuje zrzavým lidem špatný charakter a srovnává je s liškami.¹⁶⁵ V antickém divadle červená barva vlasů (u masek a paruk) naznačovala, že půjde o roli otroka, nebo tato postava bude mít hašteřivou a výbušnou povahu (popř. obojí dohromady).¹⁶⁶ Negativní vnímání rusovlasosti můžeme v náznamech vysledovat i v rané židovské společnosti, i když zde nalezneme výjimky. Ezau i David jsou popsáni jako zrzaví (Ge 25,25; 1S 16,12 a 1S 17,42), přičemž u Davida je jeho zrzavost popisována spíše pozitivně (přestože později zhřešil s Batšebou). Ani Ezau není chápán jako primárně „zlá“ postava (viz Ge 33,1-17). Kromě toho existuje židovská legenda, která vychází z Ex 32.¹⁶⁷ Podle ní Mojžíš, poté, co sestoupil ze Sinaje a zjistil, že Áron odlil ze zlata Izraelců zlatého býčka, rozemlel modlu na prach, smíchal ho s vodou a donutil všechny, kdo býčka uctívali, aby tuto směs vypili. Vlasy těch, kteří nápoj pozřeli, změnilly barvu z černé na červenou a od té doby se rusovlasost traduje mezi Izraelity.¹⁶⁸ Ještě je nutné zmínit, že v nordické mytologii je bůh Thór tradičně popisován a zobrazován jako urostlý muž se zrzavými vlasy a vousy. Další pseudo-aristotelský spis *Secretum Secretorum* (který vznikl pravděpodobně až v 7. st. n. l. v Sýrii a dochoval se díky překladu do arabštiny, z níž byl přeložen do dalších jazyků) obsahuje Aristotelovy dopisy Alexandru Velikému, ve kterých mu poskytuje rady pro vládnutí. Jedním z doporučení je, aby si nebral za poradce zrzavé.¹⁶⁹ Podobnou radu můžeme najít i ve sbírce úsloví *The Proverbs of Alfred* (pravděpodobně z 12. st. ve střední angličtině), přisuzované anglo-saskému králi Alfrédovi Velikému

¹⁶⁵ „... those with tawny colored hair are brave; witness the lions. (But those with) reddish (hair) are of bad character; witness the foxes.“

HETT, W.S. Aristotle Minor Works: On Colours. On Things Heard. Physiognomics. On Plants. On Marvellous Things Heard. Mechanical Problems. On Indivisible Lines. The Situations & Names Of Winds. On Melissus. Xenophanes. Gorgias. 1. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1936, s. 127. ISBN 978-0674993389.

¹⁶⁶ Zahnutý nos zase chamtivost. Více viz:

BREA, Luigi Bernabò, C. COEN a J.-P. DESCŒUDRES. Masks and Characters of the Greek Theatre in the Terracottas of Ancient Lipara. *Mediterranean Archaeology*. 1992, **1992/93**(Vol. 5/6), 29.

¹⁶⁷ Zachytil ji ve své publikaci *Legends of the Patriarchs and Prophets: And Other Old Testament Characters from Various Sources* anglikánský kněz Sabine Baring-Gould (1834-1924). Legenda podle jeho zdrojů vychází z palestinského targúmu.

¹⁶⁸ The Giving of the Law. BARING-GOULD, Sabine. *Legends of the Patriarchs and Prophets: And Other Old Testament Characters from Various Sources* [online]. 1. USA: Good Press, 2009, s. 345-348 [cit. 2020-07-15]. EAN 4057664591234. Dostupné z: https://play.google.com/store/books/details/S_Baring_Gould_Legends_of_the_Patriarchs_and_Proph?id=VxDDDwAAQBAJ

¹⁶⁹ GASTER, M. The Hebrew Version of the "Secretum Secretorum", a Mediaeval Treatise Ascribed to Aristotle. II. Translation. *Journal of the Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland* [online]. Cambridge University Press, 1908, s. 137 [cit. 2020-07-16]. Dostupné z: www.jstor.org/stable/25210534

(871-899). Podle něj bychom si za přátele neměli vybírat zrzavé.¹⁷⁰ Vidíme tedy, že tradice negativního vnímání rusovlasých přežila i do středověku, ve kterém byla silně akcentována jak v podobě výtvarného umění (viz výše), tak v literatuře či v lidových zvyklostech.¹⁷¹ V krátkosti zmíním autory, kteří pomocí rusovlasosti chtěli upozornit na určité záporné vlastnosti dané postavy. Jde např. o mlynáře z Chaucerových *Canterburských povídek*¹⁷², Filipa v Shakespearově hře *Jak se vám líbí*¹⁷³ či polského Žida Zerkowa v románu Franka Norrise *McTeague* (1899), který je vyličen jako chamtivec neváhající pro zisk zavraždit i svou ženu. Jeho rusovlasost je zmíněna v románu několikrát, vždy v negativní konotaci.¹⁷⁴

Ze starověkých i středověkých zmínek tedy můžeme usoudit, že většinou byli rusovlasí lidé považováni minimálně za podezřelé.¹⁷⁵ Různé tradice a pověry o zrzavých se pravděpodobně přenášely prostřednictvím synkretismu v období helénismu. Jelikož Jidášův vzhled není v kanonických ani nekanonických biblických zmínkách popsán, tak je otázkou, zda autoři uměleckých děl chtěli Jidáše tímto zobrazením vydělit od ostatních učedníků, nebo chtěli jeho postavě připsat „dábelské“ atributy (přičemž je v některých případech využili i k očernění Židů). Kromě očividného vlivu těchto myšlenek na umění se stereotypizace přenášela i na reálné postavy či skupiny obyvatel (viz výše).¹⁷⁶ První doklad o Jidášově rusovlasosti na obrazech máme až z 12. a 13. st. z Anglie a Německa. Mellinkoff se domnívá, že na většině výtvarných děl je Jidáš zobrazen s jinou barvou vlasů (popř. s tmavou barvou vlasů v kombinaci se zkarikovanými rysy) než zrzavou. V této práci jsem taková díla uvedla (viz přílohy), nicméně specifčnost symboliky rusovlasosti jsem

¹⁷⁰ Avoid a False Friend. SKEAT, Walter W. *The proverbs of Alfred*. 1. Oxford: Clarendon Press, 1907, s. 50-51.

¹⁷¹ MELLINKOFF, Ruth. Judas's Red Hair and the Jews. *Journal of Jewish Art*. 1982, **31**(Vol. 9), 32-33.

¹⁷² CHAUCER, Geoffrey a Hana SKOUMALOVÁ. *Canterburské povídky*. 1. Praha: Albatros, 1976, s. 9-23. ISBN 80-00-00.

¹⁷³ SHAKESPEARE, William. *Jak se vám líbí* [online]. Přel. Josef Václav SLÁDEK. V MKP 1. vyd. Praha: Městská knihovna v Praze, 2013 [cit. 2020-07-16]., s. 71., Dostupné z: http://web2.mlp.cz/koweb/00/03/88/41/51/jak_se_vam_libi.pdf

¹⁷⁴ „Zerkow is a horror, he's an old man, and his hair is red, and his voice is gone, and he's a Jew, isn't he?“ NORRIS, Frank. *McTeague: A Story of San Francisco*. 1. New York: International Book and Publishing Co., 1900, s. 214.

¹⁷⁵ V literatuře často narážíme na výběr slovníku, který autoři používají ve spojitosti s charakteristikou zrzavých postav. Lháři, podvodníci, zrádci, vrazi, ďáblové, čarodějnice, hulváti, adjektiva jako falešný, nebezpečný, lstivý, nestoudný, příliš sexuální, klamný, horkokrevný, nevěrný, vychytralý, bláhový, bojovný, hrubý, vulgární, podřadný atd. Některá tato označení přežila až dodnes (např. představa, že zrzaví lidé jsou sexuálně náruživí). Více viz:

MELLINKOFF, Ruth. Judas's Red Hair and the Jews. *Journal of Jewish Art*. 1982, **31**(Vol. 9), 32.

¹⁷⁶ Za zmínku z české provenience stojí původem husitské označení pro císaře Zikmunda Lucemburského – „liška ryšavá“, které přežilo až do současnosti.

musela zmínit proto, že i v současnosti je tento „mýtus“ připisován Jidášovi a některé negativní vlastnosti s ním spojené jsou zdrojem šikany zrzavých. Ve 20. st. se tato charakteristika také objevuje v uměleckých dílech spojených s Jidášovou osobou. Např. ve filmu *Poslední pokušení Krista* z r. 1988 má představitel Harvey Keitel zrzavé vlasy a vousy, ovšem zde to není myšleno jako karikatura nebo předzvěst zlověstnosti, ale spíše jako ironické poukázání na nesmyslnost této zvyklosti (Jidáš je totiž v tomto díle Ježíšovým nejméně učením, o čemž se zmiňuji v samostatné kapitole). Dalším působivým příkladem může být satirické zobrazení Jidáše od Alberta Tuckera z r. 1955 (viz Příloha č. XXIX), které kombinuje téměř všechny záporné rysy připisované Jidášovi. Má zde skobovitý nos, hnědou zvrásnělou kůži, červené vlasy a zvrací stříbrné mince. Jeho postava je v pokleku, tělo zakryté hnědožlutou tunikou a kolem krku mu visí zbytek provazu. Tucker nezamýšlel vytvoření další karikatury Žida nebo Jidáše, ale chtěl upozornit na stereotypizaci a na to, kam až může vést.¹⁷⁷ 20. st. tedy přineslo jisté zjemnění v přístupu k Jidášovi a otevřelo cestu i pozitivnějšímu pohledu na jeho osobu.

4.3. Jidáš ve Zlaté legendě a díle Dantae Alighieriho

Z množství literatury, ve které se Jidáš objevuje, podrobněji popíšu dva příklady ze středověku, protože přinášejí úplně nové motivy ohledně jeho postavy. Jeden z nich dokonce zakořenil v obecných představách křesťanů o pekle. Zlatá legenda, jejímž autorem je Jakub de Voragine (cca r. 1270), obsahuje i příběh o Jidášově životě předtím, než potkal Ježíše. Příběh začíná Jidášovým narozením, což je nový motiv, jelikož kanonické zdroje redukovávají jeho život prakticky jen na zmínku o jeho působení mezi apoštoly a pašijový příběh. Nekanonické zdroje přinášejí některé nové motivy, s výjimkou Arabského evangelia dětství, které hovoří o konfliktu mezi Ježíšem a Jidášem už v dětství, a *Knihy kohouta* (rozpracovává tzv. Pilátovský cyklus a Bartolomějovo evangelium)¹⁷⁸, která nám představuje i příběh dospělého Jidáše, více o Jidášově původu nevíme. Jakub de Voragine přináší ve svém díle *Legenda aurea* (Zlatá legenda)¹⁷⁹ příběh o Jidášově narození a životě předtím, než potkal Ježíše. Nalezneme ho v legendě o svatém Matěji Apoštolovi a dovoluji si zde stručně převyprávět děj legendy. De Voragine píše, že Jidáš byl synem Rubena¹⁸⁰

¹⁷⁷ GUBAR, Susan. *Judas: A Biography*. 1. USA: W. W. Norton & Company, 2009, s. 8-10. ISBN 978-0393064834.

¹⁷⁸ Více viz:

ŠVANDOVÁ, Alžběta. *Reflexe postavy Jidáše v biblických a mimobiblických pramenech*. Praha, 2016. Bakalářská práce. Univerzita Karlova v Praze, Husitská teologická fakulta. s. 37-39 a 43-44.

¹⁷⁹ Podrobné informace o autorovi, vzniku díla, edicích atd. čtenář nalezne zde:

DE VORAGINE, Jakub. *Legenda aurea*. 2. Praha: Vyšehrad, 1998, s. 9-36. ISBN 80-7021-272-1.

¹⁸⁰ Zmiňuje, že v jiných textech se otec jmenuje Šimon, pravděpodobně jako narážku na jedinou zmínku v kanonických evangeliích o Jidášově rodině (dle J 6,71).

z kmene Dan nebo Isachar.¹⁸¹ Matkou Jidáše byla Cyborea. Cyborea má ve snu vizi, že porodí syna, který zničí celý jejich rod. Po nějaké době Cyborea opravdu porodí a oba rodiče se ze strachu před naplněním vize domluví, že se syna zbaví. Pošlou ho košíkem po moři a proudy ho donesou na ostrov Iškariot (odtud přídomek Iškariotský). Tam ho nalezne při procházce královna ostrova¹⁸², která nemá dědice, a proto se ho ujme (předstírá těhotenství, aby nezavdala příčiny k pochybnostem o následnictví dítěte a oklame i svého manžela). Později královna počne s králem a porodí chlapce. Oba hoši si hráli a vyrůstali spolu, přičemž Jidáš často nevlastního bratra napadal a bil ho¹⁸³ (za což byl královnou trestán, protože ona jediná věděla, že je adoptovaný). Když vyjde najevo, že Jidáš není královským synem, Jidáš ze zlosti zabije svého mladšího nevlastního bratra a uteče do Jeruzaléma. Tam vstoupí do služeb Piláta, ten si ho oblíbí a ustanoví ho správcem svého dvora. Jednoho dne Pilát zatouží po ovoci ze sadu, jež vidí z okna paláce, který shodou okolností patří biologickému otci Jidáše – Rubenovi. Pověří Jidáše, aby mu ovoce přinesl. Jidáš se vloupá do zahrady, aby plody ukradl, ale je Rubenem přistižen a v hádce Rubena zabije kamenem. Mrtvého Rubena naleznou až v noci a usoudí, že zemřel přirozenou smrtí. Proto Pilát přisoudí Rubenův majetek Jidášovi, i s Rubenovou manželkou Cyboreou. Cyborea si později postěžuje Jidášovi, že má zlý osud, protože nejenže její dítě zahynulo ve vlnách, ale přišla i o manžela, a ještě byla provdána za muže proti své vůli. Jidáš jí vypráví o svém osudu, a tak oba zjistí, že je Jidáš Cyboreiným synem. Jidáš po hrůzném zjištění prosí Hospodina o odpuštění a to je mu dáno ve formě možnosti připojit se k Ježíšově suitě. Další vyprávění popisuje události známé z evangelií, se zdůrazněním vyvolení Jidáše správcem financí Ježíšovy skupiny. Jidáš ze společné pokladnice krade a v tomto místě Jakub de Voragine použije oslí můstek, aby mohl z Jidáše učinit zrádce a posunul tak příběh k ukřižování a vzkříšení (předchozí řádky toto příliš nenaznačovaly). Jidáš se rmoutí, že se neprodala vonná mast za 300 denárů, a proto jde Ježíše zradit velekněžím, za což inkasuje třicet stříbrných. Měl totiž ve zvyku z pokladnice brát desetinu z darů pro Ježíšovu skupinu (podle de Voragina měl jeden stříbrný hodnotu deseti denárů). Následně svého činu lituje, peníze velekněžím vrátí a oběsí se, přičemž mu z břicha vyhřejou vnitřnosti a jeho duše odejde těmito místy, jelikož není přípustné, aby duše vyšla ústy, která políbila Ježíše.¹⁸⁴ Sebevraždu oběšením (tzn. ve vzduchu) spáchal z toho důvodu, že urazil jak anděly ve vzduchu, tak lidi na zemi.¹⁸⁵ Zde Jidášův příběh ve Zlaté legendě končí a následuje vyvolení Matěje apoštolem namísto Jidáše a popis jeho aktivit po vzkříšení Krista.

V krátkém shrnutí Jidášova života před Ježíšem v legendě o sv. apoštolu Matějovi si nelze nevšimnout zřetelných paralel s jednou z nejznámějších postav antické mytologie i tragédie Oidipem. Podobně jako Oidipus, spáchá Jidáš vraždu i incest. Přesto je mu nabídnuta možnost

¹⁸¹ Zde jako odkaz na sv. Jeronýma, o této tradici mluvím ve třetí kapitole.

¹⁸² V tomto místě připomíná Mojžíšův příběh, ale nadcházející události tomu neodpovídají.

¹⁸³ Toto je zjevný odkaz na zprávu z Arabského evangelia dětství.

¹⁸⁴ Na tuto interpretaci jsme narazili už při rozebírání středověkých uměleckých zobrazení Jidášovy smrti.

¹⁸⁵ DE VORAGINE, Jakub. *Legenda aurea*. 2. Praha: Vyšehrad, 1998, s. 102-104. ISBN 80-7021-272-1.

odpuštění ve formě připojení se k Ježíšovi. Té využije, ale nakonec ji odmítne kvůli své chamtivosti, a proto je odsouzen k zatracení.¹⁸⁶ Paffenroth si všímá, že Jidáš není jediný případ v legendách a tradici, kdy se objevují těžké hříchy ve formě incestu a vraždy.¹⁸⁷ Když se zamyslíme nad základním poselstvím, které nám předkládá Jakub de Voragine ve svém díle, jako čtenáři nepocítujeme příliš velkou naději. Zprvu čteme o Jidášových těžkých zločinech, Jidáš však dostane možnost pokání. On ji ale nevyužije, jako by se snová vize jeho matky měla naplnit a Jidáš byl osudem určen k odsouzení svého rodu a také ke zradě Ježíše.

Dante Alighieri ve svém díle Božská komedie (vzniklém mezi lety 1307 – 1321) předkládá svou představu Jidášova posmrtného trestu. Biblické texty i výtvarná zpracování se do vydání tohoto díla zabývaly spíše Jidášovým trestem tady na zemi. Ve zkratce to znamená, že způsob Jidášovy smrti, popisovaný buď v Matoušově evangeliu, Skutcích apoštolů nebo Papiem z Hierapole, měl být svou odporností výstrahou pro věřící. Z hlediska biblických textů se s představou posmrtného „života“ setkáváme spíše marginálně, nejčastěji však u literatury ovlivněné eschatologií a apokalyptikou.¹⁸⁸ Z církevních otců se tomuto tématu věnovali např. Ignác z Antiochie, Justin Martyr, Irenej z Lyonu¹⁸⁹ a hlavně sv. Augustin ve spisu O obci Boží.¹⁹⁰ Dante Alighieri doplňuje

¹⁸⁶ PAFFENROTH, Kim. *Judas: Images of the Lost Disciple*. 1. Louisville: Westminster John Knox Press, 2001, s. 71-78. ISBN 0-664-22424-5.

¹⁸⁷ Kromě Jidáše zmiňuje Paffenroth i sv. Řehoře, o kterém se ve středověkých legendách dozvídáme, že vedl incestní život. Podobně hříšně žil prý sv. Ondřej.

¹⁸⁸ V judaismu se místo, kam odcházejí mrtví nazývá šeol. Zmiňuje se o něm několik textů Starého zákona, ale není v nich všeobecná shoda, což je pravděpodobně zapříčiněno různou dobou vzniku těchto textů i mírou ovlivnění okolními kulturami (o šeolu se zmiňuje např. Iz 26,14-19, Jb 30,23, Jb 7,9-10 či Ž 55,16). Zjednodušeně lze říci, že šeol je místem, kam odcházejí mrtví, ale ne jako plné bytosti, ale spíše ve formě stínů. Určité texty zmiňují i vliv pozemských skutků na posmrtnou existenci. V období helénismu se v náznamech objevuje i myšlenka vzkříšení. Je však nutno říci, že starozákonní autoři se shodují, že je to nepřívětivé místo, podobné propasti či hrobu. Křesťanská představa posmrtného života vychází z té židovské a také řecké. Slovo peklo v Novém zákoně nenalezneme místo kam odcházejí zemřelí, se v řečtině nazývá Tartaros (v ČEPu překládáno jako „věčná pouta“, viz Jd 1,6), Hádes (např. Zj 1,18), Gehinnom (např. Mk 9,43, Mt 10,28), v ČEPu ho nalezneme např. v Mt 11,23, L 10,15 nebo Ří 10,7 jako „propast“. Uvádím zde pouze krátký výčet názvů a představ ve Starém a Novém zákoně, jelikož toto téma není předmětem této práce. Pro bližší informace čtenáře odkazuji na příslušnou odbornou literaturu:

SCHUBERT, Kurt. *Židovské náboženství v proměnách věků*. 1. Praha: Vyšehrad, 1999, s. 92-101. ISBN 80-7021-303-5.

RUSSELL, Jeffrey Burton. *The Devil: Perceptions of Evil from Antiquity to Primitive Christianity*. London: Cornell University Press, 1977, s. 254-258. ISBN 0-8014-0938-1.

¹⁸⁹ Ti pracují s myšlenkou věčného ohně.

¹⁹⁰ Sv. Augustin rozpracovává prvky, které se objevují ve Zjevení Janově. Přichází s myšlenkou spasených a zatracených duší. Více viz:

tradicí Jidášova trestu tím, že jeho utrpení pokračuje i po smrti. V části zvané Peklo popisuje sestup svého alter ega, vedeného básníkem Vergiliem, do pekelných kruhů. Kruhy jsou odstupňované a do čím hlubšího pekelného kruhu sestoupí, tím větší hříšníky potkává, přičemž míra utrpení těchto hříšníků se zvyšuje s každou úrovní. V nejhlubší části se nachází tříhlavý Satan, který žvýká tři hříšníky a jedním z nich je právě Jidáš.¹⁹¹ Kromě Jidáše se ve stejném okruhu nachází ještě vrazi Julia Caesara Brutus a Cassius. Všechny tři muže spojuje hřích zrady na svém nejbližším a zároveň smrt vlastní rukou. Jidáš se nachází v místě, ve kterém je se Satanem, a ze kterého není návratu. Jidáš je tak téměř ztotožněn se Satanem.¹⁹² Explicitní popisy utrpení hříšníků ovlivnily představy středověkého člověka o utrpení, které by ho mohlo čekat, pokud by vedl hříšný život.¹⁹³ Tyto představy byly reflektovány v lidové slovesnosti i výtvarném umění (např. Botticelliho ilustrace Schéma Dantova pekla, cca z r. 1485).

Oba výše popsané příklady přinesly do vnímání Jidáše nové pojetí, které zkombinovaly dříve známé motivy do nových celků. Pracují s osudem, předurčením k zatracení a trestem, který se už netýká jen pozemské existence, ale znamená věčné zatracení a utrpení. Jidáš je pojat jako arcilotr, který nemá naději na spásu. Ve Zlaté legendě vidíme, že Jidáš je srovnáván dalšími velkými zrádci. Jde o zásadní motiv, který ovlivňuje i naši představu o etice a morálce. Stává se synonymem pro zradu. Tento vliv je patrný i v současnosti nejen v běžné mluvě, ale i v populární kultuře. Takový obraz Jidáše je asi nejčastější a pouze někteří autoři se snažili hledat v jeho skutcích a počínání nějaké odůvodnění.

AUGUSTINUS, Aurelius. *O Boží obci*. 1. Praha: Vyšehrad, 1950, s. 439-520. Kniha XX. Dostupné z: <http://librinostri.catholica.cz/download/Aug-ObecB2-1950-r.pdf>

¹⁹¹ *A zuby každé tlamy rozmačkával
on hříšníka jak trdlici; v témž čase
on stejnou mukou ty tři obsypával.*

*Přednímu kousání být žertem zdá se,
však spáry svými když jej začal dřítí,
tu jeho hřbet kmit často v holém mase.*

*„Ten v trestu největším, jež vidíš mřítí,
jest Jidáš, hlavou visí dovnitř dolů,
a nohy jeho venku můžeš zřítí*

ALIGHIERI, Dante a Jaroslav VRCHLICKÝ. *Božská komedie*[online]. 1. Praha: Městská knihovna v Praze, 2011, s. 203 [cit. 2018-11-24]. Dostupné z: <http://web2.mlp.cz/koweb/00/03/62/16/70/bozska_komedie.pdf

¹⁹² PAFFENROTH, Kim. *Judas: Images of the Lost Disciple*. 1. Louisville: Westminster John Knox Press, 2001, s. 26-30. ISBN 0-664-22424-5.

¹⁹³ Církevní představitelé tuto představu hojně přižívovali, jedním z následků byl i prodej odpustků.

4.4. Jidáš ve středověkých pašijových hrách a lidové tradici

Středověké pašijové hry, které zažily rozkvět hlavně ve 14. – 15. stol., byly reakcí na společenské i přírodní zvraty v předchozích stoletích.¹⁹⁴ Silné deště, po kterých následovala neúroda a hlad, způsobily že stav populace začal klesat. Ve stejné době se také společnost musela vyrovnat s nezdařením křížových výprav, začínající krizí církve a několika morovými ranami. Když sečteme všechny tyto nepříznivé vlivy, středověký člověk musel zákonitě pociťovat ohrožení pozemské existence. Jakmile se otřesou základní jistoty ve společnosti, je běžné, že se její část, menší či větší, začne radikalizovat.¹⁹⁵ V rámci této radikalizace je běžné, že se hledá obětní beránek, cíl, na který se dají svést hluboké společenské problémy. Ve středověku takovým cílem byli právě Židé a Jidáš jejich zástupcem. Ospravedlněním měla být myšlenka bohovraždy, která vycházela z Matoušova popisu soudu s Ježíšem (Mt 27,20-25). Tuto teorii později podporoval i Melito ze Sard nebo Justin Martyr. Právě pašijové hry byly prostředkem, jak ideu bohovraždy předat široké skupině obyvatel přijatelnou formou.¹⁹⁶

Středověká města organizovala kolem období Velikonoc velkolepé a nákladné hry, které v některých případech vyvolávaly násilí směřované vůči Židům, někdy přerůstající v pogromy (příkladem může být pogrom provázející Velikonoc r. 1389 v Praze). Často se stávalo, že v období hraní pašijí měli Židé zakázáno vycházet z ghatt, aby se předešlo potenciálním útokům.¹⁹⁷ Pašijové hry obsahují prvky řecko–římské tragédie, her v římských arénách 1. st. n. l., liturgického dramatu i středověkých legend zpracovávajících starozákonní i novozákonní epizody.¹⁹⁸ Tradičně zobrazovaly Jidáše jako největšího zlosyna, prototyp proradného Žida, který zradil Pána. Většina z nich obsahuje kombinaci Matoušovy a Lukášovy verze Jidášovy sebevraždy, zpravidla však s ještě

¹⁹⁴ V období na přelomu prvního tisíciletí došlo pravděpodobně v Evropě ke zvýšení teploty a to mělo za následek rozšíření pěstování obilí i v regionech, kde se jinak obilí nepříliš daří (Anglie, Skotsko, severské státy). Příznivé klima vedlo i k nárůstu populace. Období hojných let však vystřídal pokles teplot, tzv. Malá doba ledová (cca kolem r. 1320).

¹⁹⁵ Pro paralelu není třeba chodit daleko do historie, velký podíl na vzestupu moci Adolfa Hitlera v Německu měla nejen porážka v 1. sv. válce a následné válečné reparace vycházející z Versailleské smlouvy, ale i celosvětová hospodářská krize.

¹⁹⁶ BUDIL, Ivo, TYDLIDÁTOVÁ, Věra, ARAVA-NOVOTNÁ, Lena a Zbyněk TARANT. *Encyklopedie dějin antisemitismu*. 1. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2013, s. 78-82. ISBN 978-80-261-0206-9.

¹⁹⁷ Tato zpráva se nám dochovala v žalozpěvu *Passio Iudeorum Pragensium*. Více viz: NEWMAN, Barbara. *The Passion of the Jews of Prague: The Pogrom of 1389 and the Lessons of a Medieval Parody*. *Church History*. 2012, **81**(1), 26 s.

¹⁹⁸ CONSTANTINESCU, Viorica S. a Ligia Doina CONSTANTINESCU. *The Jew Inside Us: Outline of Cultural History* [online]. 1. LAP LAMBERT Academic Publishing, 2010, s. 133-135 [cit. 2020-04-24]. ISBN 978-3838396972.

Dostupné

z:

https://www.academia.edu/3243384/The_Jew_Inside_us_translation_2011_Lap_Lambert_Publishing_House

barvitějšími a fraškovitými detaily. Když se Jidáš oběsí, jeho duše nemůže vyjít ústy, protože jimi políbil Ježíše a pomocí nich ho i zradil. Proto mu démoni roztrhnou břicho a jeho duši vyrvou z něj. Groteskní a až nechutné zobrazení detailů mělo za cíl pobavit, ale i vyvolat v publiku strach z páchání hříchů.¹⁹⁹

Není možno ještě se nevrátit k silně antisemitskému tónu, který pašijové hry obsahovaly. Pravděpodobně nejznámějšími, dodnes hranými, pašijovými hrami jsou ty v bavorské vesnici Oberammergau. Jejich vznik je sice datován později než vznik těch středověkých (cca r. 1634), ale těmi původními byly inspirované a jsou to jedny z mála pašijových her, které přežily až do současnosti. V období Třicetileté války se v této oblasti vyskytoval mor a obyvatelé vesnice slíbili, že pokud se jim nemoc vyhne, každých deset let budou pořádat pašijové hry. Nákaza se vesnici vyhnula a vesničané dodrželi svůj slib. Hra prošla během staletí několika úpravami, původně byla podobná těm středověkým (cca do r. 1750). Obsahovala nízký humor i davové násilí ve scénách s Ježíšem. Chybět nesměli ani démoni, kteří roztrhali Jidáše. Okolo r. 1780 církve požadovala omezení nebiblických motivů, které znevažovaly mystérium Velikonoc, k čemuž postupně docházelo a vyvrcholilo to v r. 1811, kdy páter Othmar Weis definitivně odstraňuje i ďábly, kteří však byli velice populární mezi publikem. V tuto chvíli nastává největší problém pašijových her v Oberammergau. V původních verzích byla nenávist vůči Židům spojována s působením ďábla. Ve chvíli, kdy byl eliminován nadpřirozený původ zla, vnímání viny v Jidášovi a Židech se přesměřovalo na její lidský původ, na jejich „přirozenost“. V r. 1860 byla provedena další revize her páterem J. A. Daisenbergerem, kdy se motivace Jidáše a Židů mění na „přijatelnější“ důvod a tím je odlišný pohled na svět. Židé a Jidáš jsou materialističtí a nacionalističtí, zatímco Ježíš je nesobecký a mírumilovný romantik. V Jidášově postavě bylo zachováno janovské obvinění, že bral ze společných peněz skupiny, nicméně zde chamtivost nefunguje jako primární Jidášův motiv, ale spíše jako slabost, které využijí velekněží a zlí Židé. Jidáš je pojat jako jeden z těch, kteří Ježíšovo učení nepochopili, cítí se nejistý, a možná právě proto se nechá zmanipulovat sanhedrinem: „*Slyšíš to, Jidáši? vykřikl Dathan, '30 stříbrných, jaký to zisk! Předtím, než Jidáš mohl odpovědět, Nathanael vyskočil na nohy, říkájce: 'A dobře si to zapamatuj, Jidáši, tohle není vše! Pokud svou práci vykonáš dobře, o to více bude o tebe postaráno. ' A ty se můžeš stát bohatým a slavným mužem, ' přidal Ezechiel.... Jozue řekl: 'Netrap se, Jidáši, proslovem toho Zelóty [Nikodéma], nech ho být následovníkem falešného proroka. Ty máš svoji povinnost jako učedník Mojžíše ve službě právoplatným autoritám. ' Pak přišel rabbi se stříbrnými na podnose. 'Pojd', Jidáši', řekl, 'vezmi si těch 30 stříbrných a staň se mužem. '“²⁰⁰*

¹⁹⁹ PAFFENROTH, Kim. *Judas: Images of the Lost Disciple*. 1. Louisville: Westminster John Knox Press, 2001, s. 26. ISBN 0-664-22424-5.

²⁰⁰ Volný překlad autorky z anglického překladu: “*Hear that Judas?*” cried Dathan, “*thirty pieces of silver, what a gain!*” Before Judas could reply, Nathanael sprang to his feet, saying, “*And mark well, Judas, this is not all*” *If thou executest this work right well, thou shalt be cared for still further.*” “*And thou mayest become*

Problém tohoto zpracování je v několika rovinách. Kromě jasného používání klasických antisemitských stereotypů jde o skutečnost, že se pašijové hry v Oberammergau staly součástí nacistické propagandy ve 30. letech 20. st. V r. 1934 bylo v pašijové hře obsazeno několik nacistů (paradoxně do role Jidáše byl obsazen antinacista). V r. 1940 byly hry zrušeny, nicméně hry se hrály v nezměněné podobě až do 90. let. Je však nutno říci, že pro r. 2000 byly hry znovu upraveny a vzaly v potaz změnu přístupu křesťanů k Židům.²⁰¹ Pro produkci v r. 2010 byli přizváni ke konzultaci textů hry i odborníci z řad rabínů a religionistů.²⁰² Jedním z důkazů těchto změn a posunu vnímání je i Ježíšem zpívaná modlitba Šema Jisra'el v jedné z částí představení.²⁰³

4.5. Jidáš v české lidové tradici

Nelze zde ještě nezmínit lidový zvyk vážící se k Jidášovi, který je na území České republiky dodnes praktikován (převážně v určitých regionech venkova). Během velikonočních svátků se jeden ze skupiny chlapců, který má představovat Jidáše, převlékne do slaměného obleku se špičatým dřevěným kloboukem. Ostatní chlapci ho doprovází po vesnici za zvuků řehtaček a hrkaček²⁰⁴, doplněných zpěvem lidových písní a spíláním Jidášovi.²⁰⁵ Po obejití celé vesnice chlapci rozdělají oheň a slaměný Jidášův oblek spálí. Tato tradice se v různých obměnách (někdy je Jidáš vytvořen ze dřeva a je nesen v průvodu nebo vystaven na návsi) vyskytuje v různých částech republiky, nejčastěji asi ve vesnicích kolem Vysokého Mýta, Jičina, Blatné, Uherského Hradiště, Vyškova a na Chodsku. V Milonicích se dokonce do této tradice zapojuje církev, jelikož chlapci nejdříve dostávají požehnání

a rich and famous man," added Ezechiel... Josue said, "Don't trouble thyself, Judas, about the speech of this zealot [Nicodemus], let him go and be a follower of the false prophet. Thou dost the duty as a disciple of Moses in serving the rightful authorities." Then came in Rabbi with the silver in a dish. "Come, Judas," said he, "take the thirty pieces of silver and play the man."

The Passion Play At Ober Ammergau 1910: The Complete Official German Text of the Play with English Translation Printed Side by Side [online]. 1. London: STEAD'S PUBLISHING HOUSE, 1910, s. 173 a 175 [cit. 2020-04-28]. Dostupné z: <https://archive.org/details/passionplayatobe005433mbp/page/n5/mode/2up>

²⁰¹ PAFFENROTH, Kim. *Judas: Images of the Lost Disciple*. 1. Louisville: Westminster John Knox Press, 2001, s. 41-44. ISBN 0-664-22424-5.

²⁰² PALMER, Joanne. The passion play at Oberammergau. In: *The Jewish Standard* [online]. New Jersey, c2020, 13.2.2020 [cit. 2020-04-28]. Dostupné z: <https://jewishstandard.timesofisrael.com/passion-play-continues-to-excite-strong-feelings/>

²⁰³ PASSIONSSPIELE OBERAMMERGAU. The Passion Play of Oberammergau. *YouTube* [online]. Passionsspiele Oberammergau, 3.12.2014 [cit. 2020-04-28]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=kA1asVO4eIU>

²⁰⁴ Tradičně se tento akt nazývá „Honění Jidáše“ či „chodit zarachtat“.

²⁰⁵ „I ty nevěrný Jidáši, cos to učinil, že jsi svého Mistra Židům prozradil. Za to budeš mít v pekle hořeti, s Luciferem, d'áblem, tam přebývatí. Na Zelený čtvrtek v zahradě jali, na Velký pátek ukřižovali. Na Bilou sobotu s kříže ho vzali, do hrobu dali, ty kluci Židi. Jako psi černí kopali jámu, Ježíši Pánu.“

od kněze a průvod pak začíná u kostela. Když se blíže podíváme na tradiční píseň, kterou chlapci při aktivitě zpívají, je patrné, že jisté obrazy a stereotypy spojené s Jidášem a akcentované ve středověku přežily až dodnes.²⁰⁶ Kromě toho se na Zelený čtvrtek má péct kynuté pečivo pomazané medem, takzvané jidáše. Má mít tvar zavínutého provazu, jako připomínka toho, že se Jidáš oběsil. Podobné zvyklosti ve spojitosti s Velikonocemi existovaly a existují i v jiných evropských zemích. Postava ze dřeva či slámy symbolizující Jidáše se pálí také v Bavorsku. Námořníci ve Středomoří pálili kousek dřeva s červeným kloboukem na Velký pátek (což je zjevný odkaz na symboliku spojenou s Jidášem ve středověku). V Kastilii a některých regionech Francie a Německa se hraje scéna zrady a pak lidé nahánějí a „lynčují“ herce představujícího Jidáše. Na konci místo něj zapálí dřevěnou loutku.²⁰⁷

I z lidové slovesnosti, zvyklostí a obyčejů je patrné, že některé symboly a obrazy spojované s Jidášem jsou stále živé a pronikají i do našich každodenních životů. Pozitivní zprávou je, že příběh zrady starý dva tisíce let zůstal v povědomí i v roztržitém a do velké míry sekularizovaném světě. Negativní stránkou dosud žijících tradic a představ může být jejich zneužitelnost k různým propagandistickým účelům a příkořím vůči jedincům nebo skupině obyvatel. Nejběžnějšími nástroji, se kterými umělci, autoři i teologové pracovali, je vyvolání pocitu ohrožení a strachu, což promítli i do svých děl. Ať už jde o popis možného trestu v pekle, zdůraznění zrady na nejbližším příteli či o očernění části společnosti, autoři postavou Jidáše upozorňují na záměry svého díla.

²⁰⁶ FROLCOVÁ, Věra a Markéta MIKYSKOVÁ. Jidáš v povědomí a velikonoční tradici dětí (prameny z Moravy 1997-1999). *Český lid*. 2000, **87**(2), 135-154.

²⁰⁷ CONSTANTINESCU, Viorica S. a Ligia Doina CONSTANTINESCU. *The Jew Inside Us: Outline of Cultural History* [online]. 1. LAP LAMBERT Academic Publishing, 2010, s. 154-155 [cit. 2020-04-24]. ISBN 978-3838396972. Dostupné z:

https://www.academia.edu/3243384/The_Jew_Inside_us_translation_2011_Lap_Lambert_Publishing_House

5. Jidáš ve filmu

S vynalezením filmu se záhy biblické příběhy a postavy začaly objevovat i na filmovém plátně. Ježíš, a zejména pak pašijový příběh, nebyly výjimkou, jde pravděpodobně o jednu z nejvíce interpretovaných a zfilmovaných látek v dějinách filmu. Značná část těchto filmů pracuje s podobnými motivy a velice často se v nich setkáváme s momenty, které nenalezneme v kanonických evangeliích. S tím souvisí i určitý důraz na vztahy mezi jednotlivými aktéry. Ačkoliv v kanonických textech nenajdeme náznaky romantického zájmu Ježíše vůči jiným osobám, právě ve filmových zpracováních je toto téma silně akcentováno (např. ve vztahu k Máří Magdaléně nebo samotnému Jidášovi). Též je třeba si uvědomit, že od filmů nemůžeme očekávat přesné zobrazení historické reality. Např. v Gibsonově Umučení Krista (2004) římsí vojáci mluví latinsky, ale bylo běžné, že ve východních částech říše byla obecně užívaným jazykem řečtina. Stejně tak můžeme sledovat opakující se vzorec zobrazování Ježíše bez semitských znaků, často s blondatými vlasy a modrýma očima. Ačkoliv se nám nezachoval žádný popis Ježíšova vzhledu, je spíše nepravděpodobné, že by měl fyzicky připomínat árijský typ. Naopak nepřátelé Ježíše, v tomto případě Jidáš, kněží a farizeové jsou často zobrazováni v temnějším barvách, což má podtrhnout jejich zlověstnost. Přesto však nalezneme i pozitivní vyobrazení Jidáše.²⁰⁸

V kanonických evangeliích se setkáváme s různými přístupy k Jidášovi, nicméně faktem je to, že jde o postavu, o které toho příliš nevíme.²⁰⁹ Víme, že je jedním z Ježíšových učedníků a že je tím, kdo zradil Ježíše (v případě Sk a Mt se dočteme i o jeho konci). Další informace nám přinášejí nekanonické zdroje a staletí uměleckých děl, které jsem se snažila nastínit v předchozích kapitolách. V současnosti jsou nám nejvíce přístupné právě filmy, které často kombinují více zobrazení a odvažují se tuto tradici posunout i za rámec obecné společenské i církevní shody. Několik z nich bych chtěla nastínit v následujících odstavcích.²¹⁰ Jelikož nejsem filmový vědec ani recenzent, v poznámkách pod čarou přikládám webové odkazy na hodnocení jednotlivých filmů.

²⁰⁸ REINHARTZ, Adele. *Jesus of Hollywood*. 1. New York: Oxford University Press, 2007, s. 5. ISBN 978-0-19-514696-7.

²⁰⁹ Samozřejmě by se dalo argumentovat, že i o ostatních učednících se z kanonických evangelií mnoho nedozvíme, nicméně ve výsledku je Jidáš jednou z hlavních postav příběhu, protože posunuje děj.

²¹⁰ PAFFENROTH, Kim. Film Depictions of Judas. *Journal of Religion & Film* [online]. 2001, 2(Vol. 5), 1-3 [cit. 2019-11-29]. Dostupné z: <https://digitalcommons.unomaha.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1786&context=jrf>

5.1. Král králů (1927)

Jedním z prvních filmů, který reflektoval Ježíšův příběh, byl němý film *The King of Kings* (Král králů)²¹¹, natočený v r. 1927 režisérem Cecilem B. DeMille. DeMille se snažil najít psychologicky zdůvodnitelný důvod Jidášovy zrady, a proto se jako jeden z prvních filmařů zaměřuje na ženské postavy kolem Ježíše. Na začátku filmu tančí Máří Magdaléna v paláci, zde ještě jako prostitutka, a žárlí na svého milence Jidáše, který utekl za potulným kazatelem z Galileje. V první polovině filmu hrají ženy velkou roli, je zde čerpáno hlavně z Janova evangelia. Objevuje se zde cizoložná žena a Marie a Marta, sestry Lazara,²¹² a potom také ženy z nekanonických zdrojů, slepá dívka a holčička, které Ježíš opraví panenku. Máří se zprvu připojí k Ježíšovi, protože si myslí, že když svede Ježíše, získá Jidáše zpět. Když se však s Ježíšem potká, je jím okouzlena, což vyvolá v Jidášovi nezdravou žárlivost. Jeho oddanost Ježíšovi je tak narušena. V tuto chvíli v příběhu získá na důležitosti i druhý motiv, který se snaží najít ospravedlnění v Jidášově zradě, a tím je Jidášova politická angažovanost. Již od 18. stol. sílily tendence badatelů i autorů nacházet souvislost mezi historickou situací v Judeji 1. stol. a vystoupením Ježíše. Do úvahy brali existenci různých náboženských i politických směrů, které se na území Palestiny snažily vyrovnat s římskou nadvládou. Z těchto směrů vyčnívají zelóté, s jejichž násilnou formou odboje byl Jidáš ztotožňován (to může vycházet z jeho přídomku Iškariotský, který někteří autoři odvozují od latinského *sicarius*²¹³). Sikariové byli radikální odnoží zelótů, která svoje politické názory prosazovala vražednými výpady. Více se tomuto tématu věnuji ve své bakalářské práci, na níž čtenáře tímto odkazuji.²¹⁴

Ačkoliv se neprokázalo, že by se Jidáš v zelótském hnutí angažoval, ve filmech je tato koncepce velice často rozvíjena. Jde o relativně jednoduchý způsob, jak naznačit kontrast mezi obyčejným lidem a nadvládou Římanů, a také důvod Jidášova zaujetí Ježíšovým vystoupením. Když Jidáš následně zjistí, že Ježíšovo království není z tohoto světa, jeho zklamání vyzní ještě výrazněji. Obraz Jidáše jako politického revolucionáře zapracoval do svého podání už Robert Wiene v německém němém snímku *I.N.R.I.* (Král Nazaretský) v roce 1923. Jidáš slibuje Ježíšovi: „*Lid ti bude sloužit a postaví tě v síle a pozdraví tě jako krále!*“²¹⁵ Ježíš mu však odpoví: „*Syn člověka nepřišel, aby byl obskakován, ale aby sloužil.*“²¹⁶ DeMille s touto ideou pracuje také. V jedné scéně se pokusí Jidáš korunovat Ježíše králem, dav ho obklopí, ale Ježíš zmizí. Kaifáš přistoupí k Jidášovi,

²¹¹ <https://www.nytimes.com/1927/04/24/archives/the-king-of-kings-cecil-b-de-milles-picture-of-the-life-of-christ.html>

²¹² J 8,1-11 a J 11,1-44.

²¹³ Vrah.

²¹⁴ ŠVANDOVÁ, Alžběta. *Reflexe postavy Jidáše v biblických a mimobiblických pramenech*. Praha, 2016. Bakalářská práce. Univerzita Karlova v Praze, Husitská teologická fakulta. s. 24.

²¹⁵ „*The people will minister unto thee, and set thee in power, and hail thee King!*“.

²¹⁶ „*The Son of Man came not to be ministered unto but to minister.*“.

který stále drží korunu, a prorokuje mu: „*Poslouchej, Královůvce! Za tohle zaplatíš svým životem – stejně tak tvůj učitel i tví druzi!*“²¹⁷ Jidáš se vyděsí a v další scéně Ježíš sděluje davu, že jeho království není z tohoto světa. V tu chvíli Jidáš pouští z rukou korunu a utírá své ruce do pláště, jako by chtěl popřít, že chtěl kdy Ježíše korunovat. Později však Ježíše stejně zradí, protože je hluboce zklamán nenaplněním svých představ o Ježíšově převzetí politické moci, a dává tak přednost své zemi i ženám před následováním svého mistra.²¹⁸

Tragédie Jidáše je ve filmu dokonána ve chvíli, kdy si uvědomí svou chybu a přichází za Kaifášem s tím, že zradil nevinnou krev. Předtím sice sledujeme Kaifáše a Jidáše při předání odměny, kdy mají oba ve tvářích chamtivý výraz. Když si však Jidáš uvědomí, co provedl, a Kaifáš mu dá najevo svůj nezáměr o situaci, upustí peníze a rozevře ruce do pozice ukřižovaného. Kamera prostřihává mezi Ježíšem a Jidášem a provaz, kterým byl svázán Ježíš, je hozen k Jidášovým nohám. Jidáš vyleze na skalnatou horu s výhledem na Golgotu a ve chvíli, kdy jsou vztyčeny všechny tři kříže, se oběsí. Díky prostřihům mezi umírajícím Ježíšem a Jidášem tak divák intenzivněji vnímá kontrast mezi nespravedlivě odsouzeným a lítostí toho, který ho zradil.²¹⁹

DeMille v *Králi králů* propojuje politický motiv s naznačeným milostným trojúhelníkem mezi Ježíšem, Jidášem a Máří, aby našel lidsky pochopitelný důvod Jidášovy zrady. Jidáš se jeví na začátku jako nejoddanější Ježíšův služebník, který dokonce kvůli jeho učení opustí svou lásku, ale kvůli své druhé lásce (vlasti) ho zrazuje. Tím začíná jeho pád, který je dokonán sebevraždou. Jidášova zrada je však zmírněna lítostí, kterou projeví před Kaifášem. Neospravedlňuje ho to, ale pro diváka je přístupnější pochopit jeho úmysly.²²⁰

5.2. Král králů (1961)

Film *King of Kings* (Nicholas Ray, 1961)²²¹, s podobným názvem jako ten z dvacátých let, se zcela oprostuje od Jidáše jako milence a soustředí se na jeho nacionalistické zájmy. V několika scénách proběhne rozhovor mezi Jidášem a Barabášem, kteří plánují ozbrojené povstání proti Římu. Jidáš varuje Barabáše před možným krveprolitím a nabízí mu Ježíšovu mírumilovnou cestu. Barabáš to odmítá, je si vědom odlišnosti svých metod od těch Ježíšových, ale nakonec se Jidášem nechá

²¹⁷ „*Hearken thou King Maker! Thou shalt pay with thy life for this – and thy Master, and thy fellow knaves likewise!*“.

²¹⁸ PAFFENROTH, Kim. Film Depictions of Judas. *Journal of Religion & Film* [online]. 2001, 2(Vol. 5), 1-3 [cit. 2019-11-29]. Dostupné z: <https://digitalcommons.unomaha.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1786&context=jrf>

²¹⁹ REINHARTZ, Adele. *Jesus of Hollywood*. 1. New York: Oxford University Press, 2007, s. 167. ISBN 978-0-19-514696-7.

²²⁰ REINHARTZ, Adele. *Jesus of Hollywood*. 1. New York: Oxford University Press, 2007, s. 157-160. ISBN 978-0-19-514696-7.

²²¹ <https://variety.com/1960/film/reviews/king-of-kings-1200419951/>

přesvědčit, když slíbí, že je Ježíš schopen osvobodit všechny Židy bez prolítí krve. Jidáše to nadchne, ale Barabáš o tom pochybuje a Jidáše podvede. Když má Ježíš vystoupit v Chrámu, Barabáš s ostatními zelóty zaútočí na římské vojáky. Je pobito mnoho římských vojáků i zelótů, sám Barabáš je zraněn a zajat. Po povstání zbylí zelóte vyčítají Jidášovi, proč Ježíš nezasáhl svou nadpřirozenou mocí a jen se modlil. I přes to Jidáš Ježíše obhajuje, ale zelóte jsou přesvědčeni, že Ježíšova zázračná moc spočívá pouze v uzdravování a že jeho učení je proti násilí. Jidáš však zelóty přesvědčuje, že Ježíš pouhým pohledem dokáže zbořit stěny paláce Heroda Antipa, jen je potřeba mu ukázat sílu Římanů a on vyjví svou moc. Proto Jidáš odchází zradit Ježíše Kaifášovi a velekněžím, aby otestoval Ježíšovo mesiášství. Myslel si, že Ježíš v ohrožení svého života vystoupí proti politické nadvládě Římanů a pomocí zásahu svého Otce osvobodí Judsko.²²² V této verzi však nijak nefiguruje odměna, kterou měl za svou zradu dostat.

Nicholas Ray zpracovává teorii anglického esejisty Thomase de Quinceyho (1785 – 1859), který Jidáše nepovažoval za zlého ani zrádného. Podle de Quinceyho Jidáš věřil, že Ježíš přišel znovunastolit Davidův trůn a nastolil Boží království na zemi. Toto království mělo obnovit politickou autonomii Izraele a konečně mít krále, který je Bohem vyvolený a pomazaný mesiáš. Jidáš čeká, že Ježíš a Bůh násilně zasáhnou do situace až v poslední chvíli, a proto doprovází Ježíše až na Golgotu. Ježíš však umírá na kříži a žádný zásah shůry nepřichází. Zklamaný Jidáš se potom oběsí a Barabáš sejme jeho tělo ze stromu.²²³

V Králi králů vidíme Jidáše jako tragicky rozpolceného mezi dvěma vůdci, kteří měli odlišnou představu o tom, co je dobré, a nakonec ho tato rozervanost v pojetí pomoci Božímu lidu stojí život.²²⁴

5.3. Největší příběh všech dob (1965)

V epicky zpracovaném velkofilmu *The Greatest Story Ever Told* (George Stevens, 1965)²²⁵ zjistíme jen málo o Jidášových motivacích. V náznacích se zde dozvíme, že Jidáš byl prvním Ježíšovým učedníkem, potkávají se již během Ježíšova křtu. Jeho prvenství je zdůrazněno, když je posazen vedle Ježíše ve scéně s Martou, Marií a Lazarem. Když Ježíš sedí s učedníky během vyznání v Caesaraji Filipově, ptá se jich, kdo si myslí, že je. Jidášova odpověď na Ježíšovu otázku: „Že jsi

²²² REINHARTZ, Adele. *Jesus of Hollywood*. 1. New York: Oxford University Press, 2007, s. 160-162. ISBN 978-0-19-514696-7.

²²³ DEQUINCEY, Thomas. Theological Essays and Other Papers: Judas Iscariot. *Project Gutenberg* [online]. Salt Lake City: Project Gutenberg Literary Archive Foundation, 2013 [cit. 2019-12-03]. Dostupné z: <http://www.gutenberg.org/cache/epub/6123/pg6123-images.html>

²²⁴ PAFFENROTH, Kim. Film Depictions of Judas. *Journal of Religion & Film* [online]. 2001, 2(Vol. 5), 3-4 [cit. 2019-11-29]. Dostupné z: <https://digitalcommons.unomaha.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1786&context=jrf>

²²⁵ <https://variety.com/1964/film/reviews/the-greatest-story-ever-told-1200420758/>

*velký vůdce a skvělý učitel všech.*²²⁶ však není ta, která Ježíše potěší. Šimon pak odpoví, že Ježíš je Mesiáš, načež ho Ježíš označí jako skálu, na které vystaví svou církev. Zdálo by se, že to by byl ospravedlnitelný moment, který by v Jidášovi mohl podnítit touhu se pomstít, Šimon Petr mu vzal jeho privilegované místo. Nebo toto vyjádření mohlo být projevem Jidášovy revolucionářské představy o Ježíšovi, která však nebyla naplněna. Když se Jidáš rozčiluje nad pomazáním Ježíše, mohli bychom to chápat jako projev jeho starosti o chudé, ale předtím ani potom žádnou takovou péči neprojevuje, stejně jako nevidíme ve scéně Jidášovy zrady, že by Ježíše zrazoval pro peníze. Přejde za Kaifášem rozrušený, tvrdí, že jde o nejčistšího člověka, co zná, a když se ho velebně ptají, proč tedy zrazuje člověka, kterého miluje, nic jim neodpoví, chce jen, aby mu nebylo ublíženo. Ani jeden z možných Jidášových motivů není v tomto filmu blíže vysvětlen či rozpracován. Jidášova sebevražda je sice velice efektní, netradičně zde Jidáš skočí do chrámového ohně, ale divák se už nedozví, zda do něj skočil ze zoufalství, lítosti či hanby. Symbolika tohoto ohně může naznačovat, že Jidáš skončí v pekelných plamenech. To je sice efektní, ale vzhledem k předcházejícím událostem ve filmu relativně prvoplánové.²²⁷

5.4. Godspell (1973)

Muzikál *Godspell* (David Greene, 1973)²²⁸ přinesl posun ve vnímání Jidáše. Většinou negativně zobrazovaná postava se zde ocitá v pozitivním světle. Trochu netradičně se film více zaměřuje na Ježíšovo milosrdné učení, čerpá zejména z Lukášových a Matoušových podobenství. Majorita filmů o Ježíšovi se totiž soustředí na Ježíšův život, a hlavně pašijový příběh. *Godspell* se vyznačuje umístěním do New Yorku 70. let 20. stol. (který je však ve filmu zvláště liduprázdný) i absencí děje a Ježíšových oponentů (velebněžích). Ti jsou nahrazeni velkou loutkou, skrze kterou je Ježíš konfrontován s obviněními, známými z evangelií. V doznívající éře hippies je zde zjevná inspirace etickým poselstvím Ježíšových kázání.

Během Poslední večeře Ježíš přikáže Jidášovi, aby ho šel zradit. Předchází tomu mytí nohou učedníkům, zde však apoštolové Ježíše napodobují. Jidáš odejde a následně se vrací s policejními auty v zádech. Neproběhne zde klasické Jidášovo políbení, místo toho Ježíš políbí Jidáše. Jidáš potom Ježíše připoutá k železnému plotu řetězem, kde Ježíš umírá. Ostatní učedníci však neutěčou, nebo se neschovávají ale zaujmou ruce do křižovací pozice proti plotu. Pak Ježíšovo tělo sejmou z plotu a nesou ho městem, které se najednou zalidní. Symbolicky tak přinášejí Ježíšovo učení

²²⁶ „*You are a great leader, and the greatest teacher I have ever known.*“. V tomto případě je český překlad zavádějící, v originále se Ježíš ptá, co si o Ježíšově identitě myslí Jidáš. (pozn. autora)

²²⁷ PAFFENROTH, Kim. Film Depictions of Judas. *Journal of Religion & Film* [online]. 2001, 2(Vol. 5), 4-6 [cit. 2019-11-29]. Dostupné z: <https://digitalcommons.unomaha.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1786&context=jrf>

²²⁸ <https://www.nytimes.com/1973/03/22/archives/the-gospel-according-to-godspell-comes-to-screenthe-cast.html>

ostatním lidem. Na rozdíl od běžného zobrazování Jidáše, kdy je určitým způsobem vydělen z uřednické suity, zde je její plnohodnotnou součástí a všichni jsou plně oddáni Ježíšovi. V době premiéry byl film kritizován řadou křesťanů. Celým snímkem se nese myšlenka (umytí nohou, ukřižování na plotě), že Ježíšovi uředníci převezmou jeho roli. Také Ježíšův příkaz, aby ho šel Jidáš zradit a on mohl zemřít za naše hříchy, vzbuzuje v některých divácích pocit, že se Jidášovi ve filmu dostalo příliš velkého uznání a role. Každopádně jde o první filmové zpracování, které změnilo ustálenou představu o Jidášově charakteru a vyzdvihne jeho pozici mezi ostatními uředníky.²²⁹

5.5. Jesus Christ Superstar (1973)

Slavná rocková opera, ke které hudbu napsal Andrew Lloyd Webber a písně otextoval Tim Rice, se dočkala filmového zpracování v r. 1973.²³⁰ Režisér Norman Jewison děj umístil do jakéhosi bezčasí, kde se prolíná Jidášovo 1. stol. a současný stát Izrael. V tomto zvláštním místě se mísí běžný lid a příznivci Ježíše oblečení do hippie oděvů, římsí vojáci se samopaly, na nebi létají stíhačky a mezi ruinami antických chrámů projíždějí tanky. Norman Jewison patrně chtěl ve snímku zachytit atmosféru Blízkého východu v 2. pol. 20. stol. a Arabsko-izraelských konfliktů.

I Jidáš je zde zobrazen odlišně (a to nejen díky tomu, že ho hraje Afroameričan). Ostatní uředníci v příběhu téměř nehrají roli, a pokud ano, tak spíše v markovské rovině neporozumění až sebestřednosti. Jediným uředníkem, který má reálný strach o Ježíše, je právě Jidáš, a kromě něj ještě Máří Magdaléna (i když každý z nich svým způsobem). I Ježíš je zde jiný, je plný pochyb a obav, vyčerpaný svým údělem. Velice špatně snáší očekávání, která jsou do něj vkládána. Téměř celý příběh je vyprávěn z Jidášovy perspektivy. Je zřejmé, že si Ježíše cení a obdivuje ho, nevíme však proč. Film začíná jeho lamentem nad situací, ve které se Židé nacházejí, a nad tím, jak Ježíšovo vystoupení začíná nabírat jiný směr, než mělo na počátku. Nelíbí se mu Ježíšova vzrůstající popularita, která nutně přitahuje pozornost vládnoucích autorit. Připomíná mu, že ohrožuje nejen sebe, ale i své příznivce. Ježíš ho však neposlouchá a zdá se, že neposlouchá nikoho. Je mu milejší pečující přítomnost Máří a obdiv ostatních uředníků, nechce být konfrontován s Jidášovými nepříjemnými otázkami, kam to celé směřuje. Intenzita jeho citů k Ježíšovi je hmatatelná, ve scéně kdy Máří pečuje o Ježíše, vyznívá jeho jednání dokonce žárlivě. Ježíš však Jidášovy výtky nepřijímá se stoickým klidem, ale nechá se vyprovokovat k hádce. Divákovi se může zdát, že mu vadí jak neustálá pozornost a obdiv davů, tak i kritika, se kterou však musel počítat, když veřejně vystoupil.

V *Jesus Christ Superstar* jsou klasické motivy spojené s Jidášem pouze naznačeny, jako při vystoupení Šimona Zelótského, které ale Ježíš i Jidáš odmítnou. Stejně tak si zprvu Jidáš odmítá vzít

²²⁹ PAFFENROTH, Kim. Film Depictions of Judas. *Journal of Religion & Film* [online]. 2001, 2(Vol. 5), 6-8 [cit. 2019-11-29]. Dostupné z:

<https://digitalcommons.unomaha.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1786&context=jrf>

²³⁰ <https://variety.com/1972/film/reviews/jesus-christ-superstar-4-1200423014/>

třicet stříbrných, uvědomuje si, že je Ježíš nevinný. Přesto Ježíše vyradí velekněžím a odůvodňuje si to tím, že tím zachrání Ježíše před sebezničením. Další události ale ukáží, že ani Jidáš nemá nic pod kontrolou a sám pak opakuje verše, které předtím zpívala Máří: „*I don't know how to love him, I don't know why he moves me.*“ Cítí k Ježíšovi lásku, ale neví proč. V tu chvíli si Jidáš uvědomuje, že Ježíš celou dobu věděl, k čemu situace směřuje, a cítí se využit. Oběsí se, ale v další scéně se vrací s velkolepým číslem obklopen nebeským sborem (asi andělů), kde znovu Ježíšovi pokládá nepříjemné otázky o jeho poslání.²³¹

Ještě jedním výrazným znakem se *Jesus Christ Superstar* ze začátku 70. let vyznačuje, a tím je volba Carla Andersona, který Jidáše hraje. Jeho výjimečná pozice mezi ostatními postavami je zvýrazněna afroamerickým původem a už sama tato skutečnost byla v době vzniku filmu velice provokativní. Rasová segregace v USA dosáhla vrcholu v 60. letech, ale v mnoha směrech se rasismus vůči Afroameričanům objevuje ve Spojených státech dodnes. Pokud nahlédneme zpět do středověku, nebylo nijak výjimečné, že Jidáš byl za svou zradu v umění vydělen od ostatních postav i graficky (tomuto tématu se věnuji v kap. výše a obrazových přílohách). V rámci filmových zpracování sledujeme dvě tendence. Buď je Jidáš odlišen od ostatních učedníků výrazným fyzickým zjevem, anebo se nijak neodlišuje. Nicméně málokdy se setkáme ve filmech s trendem, který byl tak běžný ve středověku, tedy zdůrazňováním Jidášových „typických“ znaků (karikované semitské rysy, rusé vlasy atd.). V *Králi králů* z 20. let se Jidáš, kterého hraje Joseph Schildkraut, vyznačuje nejen hezkým obličejem a uhrančivým pohledem, ale i tím, že jako jediný z učedníků nemá vousy (kromě Jana, jehož holá tvář naznačuje jeho mládí). V *Jesus Christ Superstar* ze 70. let ho hraje Afroameričan. Ve verzi z roku 2000 Jidášův part hraje Jérôme Pradon.

Celkově je tak *Jesus Christ Superstar* jakousi kritickou freskou, zcela unikátní v tom, že se na pašijový příběh dívá z pohledu Jidáše. Vidím v tomto díle dvě roviny. První je kritikou kultu celebrity, kdy najednou slavná osoba pod vlivem obdivu ztratí svou osobnost a tím pádem i přátele.²³² Druhou rovinu vidím v tom, že se sice nedozvíme nic o původu Jidášových výtek a obav o Ježíše, ale skrze písně jsme schopni pocítit emoce, které k nám někdy při čtení samotného textu nepromlouvají. Cítíme Ježíšovu obavu nad svým údělem i smrtí a jsme tak lépe schopni pochopit oběť, kterou za naše hříchy přinesl. Stejně tak prožíváme hluboké Jidášovo zoufalství nad zradou svého přítele a vlastním zatracením. Ježíš a Jidáš jsou zde jaksi lidštější a tím přístupnější publiku. Každý si občas klademe stejné otázky, zejména ve chvílích, kdy se otřesou naše jistoty. Ptáme se Boha, čím jsme si to zasloužili, smlouváme, spíláme mu. I Ježíš a Jidáš kladou Bohu tyto otázky, ale každý na jeho mlčení reaguje jinak. Ježíš své poslání přijímá, i když má obavy. Plně svěří svůj osud

²³¹ PAFFENROTH, Kim. Film Depictions of Judas. *Journal of Religion & Film* [online]. 2001, 2(Vol. 5), 8-14 [cit. 2019-11-29]. Dostupné z: <https://digitalcommons.unomaha.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1786&context=jrf>

²³² REINHARTZ, Adele. *Jesus of Hollywood*. 1. New York: Oxford University Press, 2007, s. 168-170. ISBN 978-0-19-514696-7.

i důvěru do rukou Boha. Jidáš se nechá zahltit svými emocemi a strachem a myslí si, že Ježíšovi i jejich skupině pomůže, když ho odstraní z veřejného života. Všichni tak v klidu přežijí a vše se uklidní. Jidáš však vůbec nepochopil Ježíšův úděl a svým konáním pouze urychlil to, co se mělo stát. Nabízí se zde srovnání se starozákonním Jóbem. Jób, i přes všechno hoře, které zažil, stále důvěřuje Hospodinu. Ježíš má sice pochybnosti, ale nakonec svěřuje svůj osud do rukou Boha. Jidáš klade zcela oprávněné otázky, ale nedůvěřuje v Boží prozřetelnost. Bere věci do svých rukou a to vede k bolesti všech ostatních a odsouzení jeho osoby až do současnosti.

5.6. Ježíš Nazaretský (1977)

Televizní minisérie, jejíž je *Jesus of Nazareth* (1977, režie Franco Zeffirelli, scénář Anthony Burgess)²³³ součástí, předkládá další, relativně odlišný, možná až trochu naivní obraz Jidáše. Ten tam je politický revolucionář inspirovaný zelótským hnutím. Jidáš zde plně přejímá Ježíšovo poselství lásky, a dokonce odvrací Šimona Zelóta od násilné cesty a přivádí ho k Ježíšovi. Přesto však chápe Ježíšovo vystoupení jako pokus o politickou obnovu Izraele. Představuje si, že když představi Ježíše sanhedrinu, vyslechnou jej a Ježíše prohlásí za krále. Řím s tím nebude mít problém, protože Ježíšovo mírumilovné a láskyplné učení je také osloví. Hlavním „padouchem“ příběhu není důvěřivý Jidáš, ale nebiblická postava kněze Zeracha. Úskočně přesvědčí Jidáše, že Kaifáš a sanhedrin si s Ježíšem pouze promluví a dají mu šanci. Jidáš tomu věří až do poslední chvíle, Zerach je v oddílu, který zatýká Ježíše. Jidáš přesvědčuje učedníky, že se Ježíšovi nic nestane, že musí dostat příležitost promluvit před sanhedrinem a určitě je přesvědčí. Když však doběhne k Chrámu a chce být účasten Ježíšova rozhovoru s velekněžími, Zerach ho vyvede z omylu. Nepůjde o rozhovor, ale o proces. Ještě mu vnutí odměnu a Jidáš pozná, že byl obelhán.²³⁴

Ačkoliv zde postava Zeracha snímá vinu z Jidáše, Římanů, davů i Židů, nápadně připomíná lukášovský a janovský motiv, kdy je zrada Jidáše ovlivněna působením Satana. Zerach není Satan, ale jeho našeptávání působení Satana v Bibli velice připomíná: „*Judas, don't lie to yourself. The truth is, that in your heart you no longer believe that Jesus of Nazareth is the Messiah. ... If he is the Messiah God will not abandon him. If he is not then you would have helped to save Israel from another false prophet.*“²³⁵ S tímto motivem si hrají i další filmy, ve kterých je ale Satanův vliv jednoznačný a které chci rozebrat v dalších podkapitolách.

²³³ <https://www.nytimes.com/1977/04/03/archives/tv-view-jesus-of-nazareth-an-admirably-daring-historical-epic.html>

²³⁴ PAFFENROTH, Kim. Film Depictions of Judas. *Journal of Religion & Film* [online]. 2001, 2(Vol. 5), 14-15 [cit. 2019-11-29]. Dostupné z: <https://digitalcommons.unomaha.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1786&context=jrf>

²³⁵ „*Jidáši, nelži sám sobě. Pravdou je, že ve svém srdci už nevěříš, že Ježíš Nazaretský je Mesiášem. ... Pokud je Mesiášem, Bůh ho neopustí. Pokud není, tak jsi zachránil Izrael od dalšího falešného proroka.*“ (volný překlad autorky).

5.7. Poslední pokušení Krista (1988)

Kontroverzní film Martina Scorseseho *The Last Temptation of Christ*²³⁶ z roku 1988, který je adaptací románu řeckého spisovatele Nikose Kazantzakise, přináší možná nejkompaktněji zpracovanou postavu Jidáše. Je v něm politický revolucionář, milující i kritický učedník. Film začíná tím, že zrzavý Jidáš, kterého hraje Harvey Keitel, vtrhne do Ježíšova obydlí. Ježíš sedí zkroutěně na zemi a Jidáš mu spílá za to, že je horší než Římané, protože jako jediný židovský tesař pro ně vyrábí kříže. Ptá se ho, čím odčiní tyto hříchy před Bohem a Ježíš mu odpovídá, že svým životem. V tu chvíli se Jidáš začne starostlivě ptát, co tím myslel a divákovi už je jasné, že jejich vzájemný vztah bude výjimečný.

Jidáš je členem zelótského hnutí a dostane za úkol Ježíše zabít. Přichází za ním poté, co se Ježíš setká s mrtvým poutníkem v poušti a je očistěn, přikládá mu nůž na krk a ptá se ho, jakto, že pouze on rozumí Božímu slovu, a že by tomuto kouzlu chtěl rozumět také. Ježíš mu odpovídá, že tou mocí je soucit se vším a všemi. Jidáš je zmaten a ptá se Ježíše, zda se bojí smrti. Ježíš je se svou smrtí smířen, a když ho Jidáš nezabije, bude jeho ústy promlouvat Bůh. Naznačuje mu možnost, že ho možná nemá zabít, ale přidat se k němu. Jidáš je rozerván mezi svou rozzlobeností na Ježíše, způsobenou Ježíšovou pasivitou a jeho kolaborací s Římany, a očividnou starostí o tohoto zajímavého učitele. Prozatím se tedy k Ježíšovi připojuje, ale varuje ho, že pokud se odchýlí od své cesty, zabije ho.

V další scéně s Jidášem se učedníci hašteří o místo u ohně, zatímco Ježíš sedí opodál. Jidáš za ním přichází a kritizuje jeho výběr učedníků. Zdají se mu slabí, zatímco on sám sebe hodnotí jako zapáleného pro věc.²³⁷ Vyčítá Ježíšovi, že s přístupem nastavit nepříteli druhou tvář nikdy Římany nevyženou. Ježíš mu odpovídá, že v jeho zájmu je osvobodit duši. Jidáš se s ním pře, protože podle něj je nejdříve potřeba osvobodit Izrael.²³⁸ Ježíš mu však vysvětluje, že zničením Římanů se nic nevyřeší, protože zloba se přesune na někoho nebo něco jiného. Je potřeba zlo vymýtit, a to jedine láskou. V tu chvíli Jidáš Ježíšovi znovu zopakuje, že dostal příkaz ho zabít, ale nechce to udělat, protože věří, že je Vyvolený. Proto ho přesvědčuje, aby šli za Janem Křtitelem. Ježíš však o svém mesiášství pochybuje, přičítá ho Božímu působení v něm, nerozumí mu. Má strach, a proto poprosí Jidáše, aby s ním zůstal. I přes četné výhrady a pochyby, které Jidáš o Ježíšovi má, zůstává s ním a čeká na Ježíšovo rozhodnutí projevit své mesiášství. Toho se dočká po tom, co se Ježíš vrátí z pouště, kde ho pokoušel Satan. Učedníci už pochybují, že by se Ježíš mohl z pouště vrátit živý a chtějí odejít,

²³⁶<https://www.nytimes.com/1988/08/12/movies/review-film-last-temptation-scorsese-s-view-of-jesus-sacrifice.html>

²³⁷ „Nejsem jako oni. Chci říct, že jsou to dobří muži, ale jsou slabí. Jeden je horší než druhý. Kde jsi je našel? Podívej, pokud někoho miluji, umřel bych pro něj. Když nenávidím, zabiju. Zabil bych i člověka, kterého jsem miloval a ublížil mi.“ (český překlad Ivan Kotmel)

²³⁸ „Nejdřív osvobod' tělo a pak ducha. Nejdřív vyžeň Římany! Dům se nestaví od střechy dolů, ale od základů nahoru!“ (český překlad Ivan Kotmel)

zpochybňují jeho mesiášství. Až Jidáš rozhodne, že počkají. Učedník, který měl původně Ježíše zabít, si klade nejvíce otázek o jeho přirozenosti a je nakonec tím, který věří, že se jejich učitel vrátí ze sebevražděné mise. Utrousí ještě posměšnou poznámku k Petrovi, který předtím ostatní vyzýval, aby se vrátili do Galileje a po Jidášově výstupu navrhuje, aby zůstali: „*To se mi na tobě líbí Petře. Jsi pevný a neoblomný jako skála.*“ V jiných dílech opomíjený a zavrhovaný učedník je zde autoritou. V tom přichází Ježíš a v surrealistické scéně, během níž si vyrve srdce z těla, povolá své učedníky k cestě sekery.²³⁹ Jidáš pak před ním poklekne a konečně v Ježíše plně uvěří. Provází ho při exorcismech a uzdravování a nejhlasitěji hlásá Ježíšovu slávu.

Později se Jidáš setkává se zelótským vůdcem Saulem, který mu vyčítá, že měl Ježíše zabít a nyní se k němu přidal. To má dohru v momentě, kdy Saul zabije vzkříšeného Lazara a Jidáš to před Ježíšem interpretuje tak, že tím zničili jediný důkaz o Ježíšově zázraku. Když zkompromitují Ježíše, bude mít jejich vlastní zelótská revoluce úspěch. Když se ho Ježíš zeptá, jestli se k nim nechce vrátit, Jidáš ho vehementně odmítne. Ježíš mu pak sdělí tajemství, proč přišel a jaká je jeho mesiášská role. Jidáš je rozčilený, protože Ježíš podle něj neustále mění plány, nejdříve hlásá boj láskou, pak sekerou a nyní, že má zemřít. Ježíš se obhajuje tím, že on sám nic nerozhoduje, že mu Bůh sdělí vždy jen to nejnutnější. Nyní už rozumí svému údělu na zemi. Jidášův úděl v Ježíšově příběhu je pak rozvinut po vjezdu do Jeruzaléma, kdy Ježíše v rozlíceném davu učedníci v čele s Jidášem podněcují, ať dá znamení k revoluci. Ježíš ještě prosí Boha, aby jeho osudem nebyl kříž, ale začnou mu krváčet dlaně a je tedy jasné, jaký úděl ho čeká. Vyčerpaně poprosí Jidáše, aby ho odvedl, zatímco do davu vtrhnou ozbrojení Zelóté. Jidáš odvede Ježíše do ústraní a tam mu Ježíš sdělí, že ho bude muset vydat, aby mohl spasit svět. Jidáš to nechce udělat, ale Ježíš ho přesvědčí, že je to bezpodmínečně nutné, i když si je vědom náročnosti Jidášova úkolu: „... *proto mi Bůh dal tu snazší úlohu, být ukřižován.*“²⁴⁰ Jidáš nad svým i Ježíšovým posláním zapláče a Ježíšovu žádost přijme.

Když pak dojde k Ježíšově ukřižování, líbezné dítě přijde k Ježíšovi a sdělí mu, že obstál. Ježíš prožije plnohodnotný život, ožení se a má děti. Když Ježíš umírá jako stařec, píše se rok 70 n. l. a Izrael je v troskách. Židovská revoluce se nepovedla a během povstání je vše zničeno. Kolem Ježíše však jako by události pouze proplouvaly a on si žil spokojený život s několika ženami a dětmi. Na smrtelné posteli ho naposledy navštíví Jidáš a vyčítá mu, že ho Ježíš prosil, aby ho vydal, že bez ukřižování by se nestal Mesiášem. Byl pro něj ochoten zaprodat svou duši, ale tím, že se Ježíš nenechal ukřižovat, změnil běh událostí. Ježíš je zmatený, myslí si, že byl Bohem ušetřen a odměněn, ale Jidáš mu vyjeví pravdu. Dítě, které odvedlo Ježíše od kříže, nebyl anděl, jak se Ježíš domníval, ale Satan. Jidáš řekne Ježíšovi, že zemře jako obyčejný člověk a spása nepřijde, že zklamal všechny

²³⁹ „*Jan křtil vodou a oni ho zabili. Já teď budu křtít ohněm. ... Mám pro vás pozvání. ...Povolávám vás do války. Tady je mé srdce, vezměte si je. Bůh je uvnitř nás, ďábel je vně, ve světě všude kolem nás. Pozvedneme sekeru a přetneme mu hrdlo. Utkáme se s ním, ať je kdekoliv. U nemocných, bohatých, třeba i v Chrámu. Povedu vás. ... Věřil jsem v lásku a teď věřím v tohle. Kdo jde se mnou?*“ (český překlad Ivan Kotmel)

²⁴⁰ Český překlad Ivan Kotmel

naděje svého lidu a jeho samotného zradil nejvíce, protože ho donutil, aby ho zradil a potom si zvolil pohodlný život. Vše se zdá ztraceno, ale Ježíš se ještě z posledních sil odplazí z chatrče, kaje se a prosí o to být Mesiášem. Scéna se vrátí zpátky k ukřižování a Ježíš dokoná svůj úkol.²⁴¹

Hned po svém uvedení v kinech se film stal terčem kritiky ze strany křesťanských fundamentalistů. Pro mnoho křesťanů bylo neúnosné, aby Jidáš hrál tak zásadní roli v plánu spásy. I myšlenka, že by Ježíš o své mesiášské roli pochyboval, byla pro mnohé z nich kacířská. Reinhartz vyzdvihuje až homoerotické podtóny, které lze pozorovat ve vztahu Ježíše a Jidáše. Jejich vzájemná náklonnost je sice evidentní, ale mně osobně tato myšlenka přijde násilná a senzacechtivá. Ve filmových zpracováních je celkem často rozvinut motiv Ježíšova potenciálního vztahu s ženami. V samotném *Posledním pokušení Krista* Ježíš dokonce prožije plnohodnotný vztah se třemi ženami (i když pouze ve snové sekvenci). V *Jesus Christ Superstar* má velice blízko k Máří Magdaléně (i když jen platonicky) a v *Králi králů* z 20. let vidíme náznak milostného trojúhelníku mezi Jidášem, Ježíšem a Máří. Tvůrci tak tímto chtějí zdůraznit Ježíšovu lidskou stránku, kterou podle christologického dogmatu zahrnuje. Byl-li Ježíš pravý Bůh a zároveň pravý člověk, muselo jeho lidství obsahovat i sexuální touhu.²⁴²

5.8. Umučení Krista (2004)

Kontroverzní snímek *The Passion of the Christ*²⁴³ amerického herce a režiséra Mela Gibsona z roku 2004 přinesl zejména naturalistické pojetí Ježíšova utrpení během pašijí. Film byl předmětem kritiky křesťanských i židovských kruhů,²⁴⁴ nicméně i přes protesty části věřících se stal komerčním hitem.²⁴⁵ Snímek vychází primárně z narativu pašijového příběhu v Matoušovi, ale kombinuje ho s ostatními kanonickými evangelií, apokryfy a tradicemi (mezi ně patří i vize blahoslavené Anny Kateřiny Emmerichové, zachycené Clemensem Brentanem ve spise Hořké umučení Pána našeho Ježíše Krista). Jidáš je zde pojat jako bázlivý a úzkostný udavač. Jádrem filmu je pašijový příběh, ale jsou zde flashbaky do více či méně vzdálené minulosti. Film začíná Ježíšovou modlitbou v Getsemane, ale v prostřizích sledujeme scénu, kdy velekněží vypočítají Jidášovi odměnu. Gibson se snaží podtrhnout tento moment (snad aby upozornil na výměnu peněz, protože jinak se Jidášovým

²⁴¹ REINHARTZ, Adele. *Jesus of Hollywood*. 1. New York: Oxford University Press, 2007, s. 170-176. ISBN 978-0-19-514696-7.

²⁴² REINHARTZ, Adele. *Jesus of Hollywood*. 1. New York: Oxford University Press, 2007, s. 176-177. ISBN 978-0-19-514696-7.

²⁴³ <https://www.theguardian.com/film/2004/mar/26/dvdreviews.shopping2>

²⁴⁴ Křesťanům vadilo neopodstatněné extrémní násilí, které nenachází oporu v evangeliích. Židovské komunity zase kritizovaly možné probuzení antisemitských a antijudaistických stereotypů.

²⁴⁵ KULKA, Tomáš. Umučení Krista v historické perspektivě. Holocaust.cz [online]. Židovské muzeum v Praze, 20n. 1., 07. 08. 2011 [cit. 2020-07-17]. Dostupné z: <https://www.holocaust.cz/zdroje/clanky-z-ros-chodese/ros-chodes-2004/kveten-7/umuceni-krista-v-historicke-perspektive/>

motivem příliš nezabývá), a tak ve zpomaleném záběru vidíme, jak Kaifáš hází měsíc se stříbrnými směrem k Jidášovi. Ten ho nechytí a peníze se rozkutálejí kolem. Ve tvářích velekněží je patrné očividné znechucení Jidášem, což ještě umocní fakt, že Jidáš začne ustrašeně peníze sbírat. Vypadá při tom až zbaběle. Odvede stráž k Ježíšovi a označí Ježíše polibkem. V tu chvíli odstartuje kolo násilí na Ježíšovi, během kterého se odehrávají flashbaky na různé momenty jeho života. Jidáš je přítomen slyšení před sanhedrinem, po němž je zhrozen svým činem a chce peníze vrátit. Velekněží je ale odmítnou přijmout a symbolicky odmítnou podíl na Ježíšově zatčení. Jidáš si pak otře ústa do měsíce v pokusu smýt polibek, jímž zradil Ježíše. Poté uteče z chrámu a začne upadat do šílenství. V odkazu na Arabské evangelium dětství je nejdříve týrán dvěma malými chlapci.²⁴⁶ Dětské tváře nabydou děsivých a groteskních rysů, připomínajících malé demony (zde zase můžeme vidět odkaz na středověká umělecká díla, kdy umělci Jidáše zpodobňovali ve společnosti pekelných stvoření). Jidáš uteče za město, pronásledován skupinou dětí a Satanem, jehož hlasu se nemůže zbavit. Týrající a posmívající se děti zmizí a my vidíme Jidáše, jak sedí u uschlého stromu, pod nímž leží rozkládající se mrtvola osla. Jidáš z ní odváže provaz (zdá se, že v jeho tváři můžeme spatřit úlevu) a oběsí se. Celá scéna také do značné míry připomíná utrpení a fyzické projevy zrady, které popsal Papias (viz výše).²⁴⁷

Téměř všechna filmová zobrazení se snaží hledat příčinu Jidášovy zrady či ukázat alespoň důvody, které ho mohly ke zradě vést. Mel Gibson však s touto premisou nepracuje. Když stojí Ježíš před Pilátem a ten se ho ještě snaží přemluvit, aby promluvil a zachránil se, Ježíš Pilátovi řekne: „*Nemáš nade mnou žádnou moc kromě té, která ti byla dána shůry. Proto ten, kdo mě tobě vydal, má větší vinu.*“ V Umučení Krista se počítá s myšlenkou, že vše je součástí Božího plánu, a tak i Jidáš musel Ježíše zradit, aby dílo bylo dokonáno.²⁴⁸ Nicméně zde vidíme i mnohem větší úlohu Satana, který se zjevuje několika postavám v místech, kde mají učinit morální rozhodnutí (Jidáše nevyjímaje). Výčitky svědomí jsou představeny expresivními obrazy úpadku Jidášova duševního i fyzického zdraví a mohou divákovi pomoci vnímat důsledek jeho rozhodnutí. V čem však vidím nebezpečnost tohoto snímku, je zobrazení antisemitských stereotypů, které bez vysvětlení mohou znovu vyvolávat nenávist (např. zdůraznění pasáže z Mt 27,25 o převzetí viny Židů za Ježíšovu smrt, která byla jedním z hlavních argumentů při pronásledování Židů v různých obdobích). Takový přístup ještě můžeme pochopit v období před 2. sv. válkou, ale po zkušenosti holocaustu by si takové zpracování zasloužilo minimálně dodatek v titulcích.²⁴⁹ Co však na Gibsonově filmu oceňuji, je

²⁴⁶ Jeden z nich ho pokouše.

²⁴⁷ REINHARTZ, Adele. *Jesus of Hollywood*. 1. New York: Oxford University Press, 2007, s. 155-156. ISBN 978-0-19-514696-7.

²⁴⁸ HEBRON, Carol A. *Judas Iscariot Damned or Redeemed? A Critical Examination of the Portrayal of Judas in Jesus Films (1902–2014)*. 1. Edinburgh: Bloomsbury Publishing, 2016, s. 223-225. ISBN 978-0567668295.

²⁴⁹ Zde uvádím čistě jen svůj názor. Pojetí zpracování je však vždy pouze v rukou režiséra a scénaristy a mně nepřisluší ho soudit.

rozhodnutí uvést veškeré dialogy v aramejštině a latině (i když s chybnou výslovností neodpovídající danému období).

Výčet filmových zpracování Ježíšova (a Jidášova) příběhu je rozsáhlý a v této diplomové práci jsem nastínila jen jeho malou část. Snažila jsem se pokrýt různé přístupy k Jidášově osobě u různých filmařů, od těch odsuzujících přes veskrze kopírující různé evangelijní zprávy až po ty, co se Jidáše snaží ospravedlnit (alespoň částečně). Množství filmů, které se tomuto tématu věnují, je důkazem, že i po dvou tisících letech je možné nově nahlížet a interpretovat postavy tohoto příběhu. Filmová zpracování pracují s Jidášovou postavou asi nejotevřeněji a nebrání se vzít v potaz i nekanonické zdroje a další tradice, které se v průběhu staletí na Jidáše nabalily (včetně gnostických zdrojů). Nevýhodou tohoto přístupu je fakt, že pak se ztrácí původní charakter z evangelií a že je možné „navěsit“ na tuto postavu jakoukoliv interpretaci a třeba i popřít kanonické texty.

Závěr

Cílem této diplomové práce bylo představit obraz Jidáše v mnohovrstevnaté a dlouhotrvající tradici, která ovlivňuje naše vnímání této postavy i v současné době. Do velké míry je toto vnímání nastaveno našim předporozuměním, a tak Jidáš v lidové tradici středověkých pašijových her, která byla ovlivněna oficiálním proudem v církvi, bude nutně jiný než Jidáš gnostického Jidášova evangelia. Do tradice o Jidášovi vstupuje nejen biblický text, apokryfy či církevní pojetí, ale i historické a společenské pozadí dané doby či emoce, které Jidášův čin vyvolal. Všechny tyto faktory je nutno brát v potaz, když na Jidášovu postavu nahlížíme.

Pomocí příkladů z biblických i nebiblických zdrojů jsou podány důkazy, že Jidáš není pouhým synonymem pro zradu, ale i efektivním nástrojem pro znázornění myšlenek jednotlivých tvůrců, kteří s jeho osobou pracovali. Nelze ho však redukovat na pouhý „věšák“, na který lze navěsit úmysly autorů. Opačnou cestou je pak aplikování tradic souvisejících s Jidášem na reálné historické postavy a posuzování jejich činů z pohledu Jidášovy zrady. Jidášův čin i vnímání jeho postavy má dosah, který je málokdy reflektován. Stalo se zvykem označovat někoho, kdo zradí, Jidášovým jménem. Jako zrádce byl vnímán prezident Protektorátu Čechy a Morava JUDr. Emil Hácha i ministr školství protektorátní vlády Emanuel Moravec. Přeneseně oba sdílí s Jidášem podobný osud. Po založení republiky v roce 1918 věnovali velké úsilí při budování mladého státu (Moravec byl dokonce legionářem). Po nástupu Adolfa Hitlera k moci a obsazení Československa se však stávají vrcholnými představiteli moci v okleštěném státě a jsou označeni za kolaboranty. Na konci 2. sv. války nikdo nezkoumal důvody a příčiny, které oba muže k přijetí funkcí vedli. Zjitřené emoce, způsobené nejhorším válečným konfliktem, považovaly za jednodušší připnout jim nálepku zrádce. Až s odstupem lze pozorovat snahy historiků, sociologů i psychologů hledat v jejich jednání nějaké zdůvodnění, kdy prosté označení zrádce už nevystihuje podstatu problému.

Tento příklad je zde uveden z toho důvodu, že podobně by se měl posuzovat a zkoumat i Jidáš. Jinak na něj bude nahlížet středověký negramotný člověk, jehož jediným zdrojem informací je kázání kněze v kostele, a jinak na něj bude nahlížet člověk postmoderní z perspektivy téměř dva tisíce let staré tradice, obohacené o nově objevené materiály a poznatky, které první křesťané neměli k dispozici.

Seznam použité literatury

Prameny a odborná literatura

BABRITT, Frank Cole. *Plutarch- Moralia Vol. 5*. 1. Harvard: Loeb Classical Library, 1936. ISBN 978-0674993372.

Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona ČEP. 15. Praha: Česká biblická společnost, 2008. ISBN 978-80-85810-74-5.

BREA, Luigi Bernabò, C. COEN a J.-P. DESCŒUDRES. Masks and Characters of the Greek Theatre in the Terracottas of Ancient Lipara. *Mediterranean Archaeology*. 1992, **1992/93**(Vol. 5/6), 23-31.

BUDIL, Ivo, TYDLIDÁTOVÁ, Věra, ARAVA-NOVOTNÁ, Lena a Zbyněk TARANT. *Encyklopedie dějin antisemitismu*. 1. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2013, s. 292. ISBN 978-80-261-0206-9.

CASTELNUOVO, Enrico, LE GOFF, Jacques, ed. *Středověký člověk a jeho svět*. 1. Praha: Vyšehrad, 1999. ISBN 80-7021-274-8.

COWLEY, Roger W. The So-Called "Ethiopic Book of the Cock": Part of an Apocryphal Passion Gospel, "The Homily and Teaching of Our Fathers the Holy Apostles". *The Journal of the Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland*. 1985, **1985**(No. 1), 16-22.

DE VORAGINE, Jakub. *Legenda aurea*. 2. Praha: Vyšehrad, 1998, s. 9-36. ISBN 80-7021-272-1.

DVORSKÝ, František a Bohumil BONDY. *K historii Židů v Čechách, na Moravě a v Slezsku 906 až 1620*. 1. Praha: Bohumil Bondy, 1906.

DUS, Jan A. a Petr POKORNÝ. *Neznámá evangelia: Novozákonní apokryfy I.* 3. Praha: Vyšehrad, 2014. ISBN 978-80-7429-405-1.

EHRMAN, Bart D. *Ztracené Evangelium Jidáše Išariotského*. 1. Oxford: Oxford University Press, 2006, 272 s. ISBN 978-80-242-1943-1.

FALK, Gerhard. *The Jew in Christian Theology: Martin Luther's Anti-jewish Vom Schem Hamphoras, Previously Unpublished in English, and Other Milestones in Church Doctrine Concerning Judaism*. 1. USA: McFarland, 1992. ISBN 0899507166.

FROLCOVÁ, Věra a Markéta MIKYSKOVÁ. *Jidáš v povědomí a velikonoční tradici dětí: Prameny z Moravy 1997-1999*. Český lid. 2000, 87(2), 135-154.

GUBAR, Susan. *Judas: A Biography*. 1. USA: W. W. Norton & Company, 2009. ISBN 978-0393064834.

HARLEY, Felicity. *Envisioning Christ on the Cross: Ireland and the early medieval West*. 1. Dublin: Four Courts Press, 2013. ISBN 978-1-84682-387-9.

HEBRON, Carol A. *Judas Iscariot Damned or Redeemed? A Critical Examination of the Portrayal of Judas in Jesus Films (1902–2014)*. 1. Edinburgh: Bloomsbury Publishing, 2016, s. 223-225. ISBN 978-0567668295.

HETT, W.S. *Aristotle Minor Works: On Colours, On Things Heard, Physiognomics, On Plants, On Marvellous Things Heard, Mechanical Problems, On Indivisible Lines The Situations & Names Of Winds On Melissus Xenophanes Gorgias*. 1. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1936, s. 127. ISBN 978-0674993389.

CHAUCER, Geoffrey a Hana SKOUMALOVÁ. *Canterburské povídky*. 1. Praha: Albatros, 1976. ISBN 80-00-00.

CHAZAN, Robert. *Židé středověkého západního křesťanského světa*. 1. Praha: Argo, 2009. ISBN 978-80-257-0138-6.

KAUFMAN SHELEMAY, Kay a Peter JEFFREY. *Ethiopian Christian liturgical chant: An Anthology*. 1. USA: A-R Editions, 1993, 162 s. ISBN 0-89579-285-0.

LACAU, Pierre M. *Fragments d'Apocryphes Coptes*. 1. Caire: L'Institut Francais d'Archéologie Orientale du Caire, 1904.

MELLINKOFF, Ruth. Judas's Red Hair and the Jews. *Journal of Jewish Art*. 1982, 31(9), 31-46.

NAGY, Ilona. The Roasted Cock Crows: Apocryphal Writings (Acts of Peter, The Ethiopic Book of the Cock, Coptic Fragments, The Gospel of Nicodemus) and Folklore Texts. *Folklore. Electronic Journal of Folklore*. 2007, (Vol. 36), 7-40. DOI: 10.7592/FEJF2007.36.nagy. ISSN 1406-0949.

NEWMAN, Barbara. The Passion of the Jews of Prague: The Pogrom of 1389 and the Lessons of a Medieval Parody. *Church History*. 2012, **81**(1), 26 s.

NORRIS, Frank. *McTeague: A Story of San Francisco*. 1. New York: International Book and Publishing Co., 1900.

OLDFATHER, Charles Henry. *Diodorus Siculus The Library of History, Vol. 1: Books I-II.34*. 1. Harvard: Loeb Classical Library, 1933. ISBN 978-0674993075.

PAFFENROTH, Kim. *Judas: Images of the Lost Disciple*. 1. Louisville: Westminster John Knox Press, 2001, 207 s. ISBN 0-664-22424-5.

PIOVANELLI, Pierluigi. Exploring the Ethiopic "Book of the Cock", An Apocryphal Passion Gospel from Late Antiquity. *The Harvard Theological Review*. Cambridge University Press, 2003, **96**(No. 4), 427-454.

REINHARTZ, Adele. *Jesus of Hollywood*. 1. New York: Oxford University Press, 2007, 313 s. ISBN 978-0-19-514-696-7.

REVILLOUT, E. *Les Apocryphes Coptes: Les Évangiles des Douze Apôtres et de Saint Barthélemy*. 1. Belgique: Brepols, 1985.

ROBERTS, Alexander a James DONALDSON. *Ante - Nicene Fathers Volume 8: The Twelve Patriarchs, Excerpts and Epistles, The Clementia, Apocrypha, Decretals, Memoirs of Edessa and Syriac Documents, Remains of the First Age*. 2. USA: Hendrickson Publishers, 1995. ISBN 1-56563-090-4.

RUSSELL, Jeffrey Burton. *The Devil: Perceptions of Evil from Antiquity to Primitive Christianity*. London: Cornell University Press, 1977, ISBN 0-8014-0938-1.

SCHUBERT, Kurt. *Židovské náboženství v proměnách věků*. 1. Praha: Vyšehrad, 1999. ISBN 80-7021-303-5.

SKEAT, Walter W. *The proverbs of Alfred*. 1. Oxford: Clarendon press, 1907.

ST. JEROME a Marie Liguori EWALD. *Homilies, Volume 1 (1-59 on the Psalms): (Fathers of the Church Patristic Series)*. 1. Washington: The Catholic University of America Press, 1964, s. 259-260. ISBN 0813213045.

ŠVANDOVÁ, Alžběta. *Reflexe postavy Jidáše v biblických a mimobiblických pramenech*. Praha, 2016, 63 s. Bakalářská práce. Univerzita Karlova v Praze. Husitská teologická fakulta.

WALLIS BUDGE, Ernest Alfred. *Coptic Apocrypha in the Dialect of Upper Egypt*. 1. London: Printed by order of the Trustees, sold at the British museum, 1913.

WAZANA, Nili. Anzu and Ziz: Great Mythical Birds in Ancient Near Eastern, Biblical, and Rabbinic Traditions. *JANES - Journal of the Ancient Near Eastern Society*. 2009, **31**(1), 111-135.

WESTERHOFF, Matthias. *Auferstehung und Jenseits im koptischen "Buch der Auferstehung Jesu Christi, unseres Herrn": Orientalia biblica et christiana, Band 11*. 1. Wiesbaden: Harrassowitz, 1999. ISBN 978-3447040907.

Internetové zdroje

ALIGHIERI, Dante a Jaroslav VRCHLICKÝ. *Božská komedie* [online]. 1. Praha: Městská knihovna v Praze, 2011, [cit. 2018-11-24]. Dostupné z:

<http://web2.mlp.cz/koweb/00/03/62/16/70/bozska_komedie.pdf

AUGUSTINUS, Aurelius. *O Boží obci*. 1. Praha: Vyšehrad, 1950. Kniha XX. Dostupné z: <http://librinostri.catholica.cz/download/Aug-ObecB2-1950-r.pdf>

BARING-GOULD, Sabine. *Legends of the Patriarchs and Prophets: And Other Old Testament Characters from Various Sources* [online]. 1. USA: Good Press, 2019 [cit. 2020-07-15]. EAN 4057664591234. Dostupné z:

https://play.google.com/store/books/details/S_Baring_Gould_Legends_of_the_Patriarchs_and_Proph?id=VxDDDwAAQBAJ

CONSTANTINESCU, Viorica S. a Ligia Doina CONSTANTINESCU. *The Jew inside us: An Outline of Cultural History* [online]. 1. LAP LAMBERT Academic Publishing, 2010 [cit. 2020-04-24]. ISBN 978-3838396972. Dostupné z:

https://www.academia.edu/3243384/The_Jew_Inside_us_translation_2011_Lap_Lambert_Publishing_House

DEQUINCEY, Thomas. *Theological Essays and Other Papers: Judas Iscariot. Project Gutenberg* [online]. Salt Lake City: Project Gutenberg Literary Archive Foundation, 2013 [cit. 2019-12-03]. Dostupné z: <http://www.gutenberg.org/cache/epub/6123/pg6123-images.html>

GASTER, M. The Hebrew Version of the "Secretum Secretorum," a Mediaeval Treatise Ascribed to Aristotle. II. Translation. *Journal of the Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland* [online]. Cambridge University Press, 1908, 111-162 [cit. 2020-07-16]. Dostupné z: www.jstor.org/stable/25210534

Große Heidelberger Liederhandschrift - Cod. Pal. germ. 848. *Universitätsbibliothek Heidelberg* [online]. Heidelberg: Universitätsbibliothek Heidelberg, 1320 [cit. 2020-05-04]. Dostupné z: <https://digi.ub.uni-heidelberg.de/diglit/cpg848/0705>

HALLSALL, Paul, ed. Gregory X: Letter on Jews (1271-76) - Against the Blood Libel. *Internet Medieval Source Book* [online]. New York: Internet Medieval Source Book, c1996 [cit. 2020-05-15]. Dostupné z: <https://sourcebooks.fordham.edu/source/g10-jews.asp>

HALLSALL, Paul, ed. Twelfth Ecumenical Council: Lateran IV 1215. *Internet Medieval Source Book* [online]. New York: Internet Medieval Source Book, c1996 [cit. 2020-05-15]. Dostupné z: <https://sourcebooks.fordham.edu/basis/lateran4.asp>

Holocaust.cz [online]. Praha: Židovské Muzeum v Praze, c2020 [cit. 2020-07-17]. Dostupné z: <https://www.holocaust.cz>

Jewish encyklopedia: The unedited full-text of the 1906 Jewish Encyclopedia [online]. USA: Public domain, 2011 [cit. 2020-05-04]. Dostupné z: <http://www.jewishencyclopedia.com/>

MARCUS, Jacob. *The Jew in the Medieval World: A Sourcebook, 315-1791* [online]. 3. dopl. vyd. Cincinnati: Hebrew Union College Press, 1999 [cit. 2020-05-15]. ISBN 978-0878202171. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/j.ctvd58td4>

PAFFENROTH, Kim. Film Depictions of Judas. *Journal of Religion & Film* [online]. 2001, 2(Vol. 5), 19 s. [cit. 2019-11-29]. Dostupné z: <https://digitalcommons.unomaha.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1786&context=jrf>

PALMER, Joanne. The passion play at Oberammergau. In: *The Jewish Standard* [online]. New Jersey, c2020, 13.2.2020 [cit. 2020-04-28]. Dostupné z: <https://jewishstandard.timesofisrael.com/passion-play-continues-to-excite-strong-feelings/>

PASSIONSSPIELE OBERAMMERGAU. The Passion Play of Oberammergau. *YouTube* [online]. Passionsspiele Oberammergau, 3.12.2014 [cit. 2020-04-28]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=kA1asVO4eIU>

SHAKESPEARE, William. Jak se vám líbí [online]. Přel. Josef Václav SLÁDEK. V MKP 1. vyd. Praha: Městská knihovna v Praze, 2013 [cit. 2020-07-16]., Dostupné z: http://web2.mlp.cz/koweb/00/03/88/41/51/jak_se_vam_libi.pdf

The Passion Play At Ober Ammergau 1910: The Complete Official German Text of the Play with English Translation Printed Side by Side [online]. 1. London: STEAD'S PUBLISHING HOUSE, 1910, s. 393 [cit. 2020-04-28]. Dostupné z: <https://archive.org/details/passionplayatobe005433mbp/page/n5/mode/2up>

Seznam citovaných institucí

BASILICA DI SAN FRANCESCO D'ASSISI [Assisi].

BASILICA DI SAN MARCO [Benátky].

BASILICA DI SANT' APOLINNARE NUOVO [Ravenna].

BAYERISCHES NATIONALMUSEUM [Mnichov].

BIBLE STUDY.ORG [USA].

BIBLIOTHÈQUE NATIONALE DE FRANCE [Paříž].

BRITISH MUSEUM [Londýn].

CAPELLA SISTINA [Vatikán].

DAPHNI MONASTERY [Řecko].

EVANGELISCHE STADTKIRCHE BAD WILDUNGEN [Bad Wildungen].

FILOZOFICKÁ FAKULTA UNIVERZITY KARLOVY [Praha].

LWL- LANDESMUSEUM FÜR KUNST UND KULTURGESCHICHTE [Münster].

MUSÉE UNTERLINDEN [Colmar].

MUSEO DI SANTA GIULIA [Brescia].

MUSEUM BOIJMANS VAN BEUNINGEN [Rotterdam].

NATIONAL GALLERY OF VICTORIA [Melbourne].

NATIONALE BIBLIOTHEEK VAN NEDERLAND [Nizozemí].

NIEDERSÄCHSISCHES LANDESMUSEUM [Hannover].

NOTRE- DAME DES FONTAINES [La Brigue].

ÖSTERREICHISCHE AKADEMIE DER WISSENSCHAFTEN [Víděň].

PIEROPONT MORGAN LIBRARY [New York].

RHEINISCHES BILDARCHIV [Kolín nad Rýnem].

SANTA MARIA FORIS PORTAS [Castelprio].

STAATLICHE MUSEEN ZU BERLIN [Berlín].

STAATSGALERIE STUTTGART [Stuttgart].

SUERMONDT – LUDWIG MUSEUM [Cáchy].

THE UNIVERSITY OF MANCHESTER LIBRARY [Manchester].

UNESCO [Paříž].

UNIVERSITÄT HEIDELBERG [Heidelberg].

WIKIMEDIA COMMONS [USA].

ŽIDOVSKÉ MUZEUM V PRAZE [Praha].

Přílohy

Příloha č. I – Cyklus Maskell Ivories: Ježíš nese kříž, Ukřižování a sebevražda Jidáše, Prázdný hrob a Zjevení vzkříšeného Ježíše učedníkům

Cyklus Maskell Ivories [čtyři slonovinové plakety]. Řím. Cca 420 – 430 n. l. Londýn: Britské muzeum. Z kolekce Williama Maskella (© image courtesy of the Trustees of the British Museum). Dostupné z: https://www.researchgate.net/figure/The-Maskell-Passion-Ivories-Four-ivory-plaques-with-the-Passion-and-Resurrection-of_fig1_287342777

Příloha č. II – Zadní část Kazety z Brescie (oběšený Jidáš napravo)

Zadní část Kazety z Brescie [slonovinová kazeta]. Brescia: Museo di Santa Giulia. Konec 4. st. n. l.

Dostupné z: [https://en.m.wikipedia.org/wiki/File:Lipsanoteca_di_Brescia_\(retro\).jpg](https://en.m.wikipedia.org/wiki/File:Lipsanoteca_di_Brescia_(retro).jpg)

Příloha č. III – Freska zobrazující výjev z apokryfního Pseudo- Matoušova evangelia, kdy Marie podstupuje zkoušku hořkou vodou v kostele sv. Marie Foris Portas v Castelsepriu.²⁵⁰

Marie podstupuje zkoušku hořkou vodou [freska]. Castelseprio: Kostel sv. Marie Foris Portas. 8. st. n. l.

Dostupné z:

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Affresco_da_Santa_Maria_foris_portas,_Castelseprio.jpg

²⁵⁰ Zkouška pití hořké vody je příkazem z Nu 5,11-31, který musely podstoupit ženy obviněné z cizoložství. Později byl tento příkaz rozpracován v Talmudu v traktátu Sotah.

Příloha č. IV – Mozaika zobrazující Jidášův polibek v Nové bazilice sv. Apolináře v Ravenně

Jidášův polibek [cyklus mozaiek]. Ravenna: Nová bazilika sv. Apolináře. 6. st. n. l. Dostupné z: <https://iamverbiage.wixsite.com/thearchaicbasics/mosaic-works?lightbox=image1d3>

Příloha č. V – Jidášův polibek na mozaice z kláštera Dafnion, 11. st. n. l.

*Jidášův polibek [mozaika]. Řecko: Klášter Dafnion. 11. st. n. l. Dostupné z:
<https://www.europeana.eu/cs/item/22/23852>*

**Příloha č. VI – Illuminace Süßkind, der Jude von Trimberg z Codexu Manesse ze 14. st.:
napravo zobrazen Žid Süßkind (s nasazeným Judenhut), který je považován za autora 6 písní
z této sbírky**

*Codex Manesse: Süßkind, der Jude von Trimberg [rukopis na pergameni]. Curych. Cca 1300-1340.
Heidelberg: Univerzitní knihovna. Dostupné z: <https://digi.ub.uni-heidelberg.de/diglit/cpg848/0705>*

Πρίλοηα č. VII – Ποσλεδιή βεčēře α α μύτι νουου ν Codexu ν Codexu Purpureus Rossanensis

Codex Purpureus Rossanensis: Ποσλεδιή βεčēře α α μύτι νουου [kodex]. In: UNESCO [online]. Italy: UNESCO, c2017 [cit. 2020-04-19]. 6. st. n. 1. Photos: © Mons. Antonio De Simone, Arcidiocesi di Rossano - Cariati. Dostupné z: <http://www.unesco.org/new/en/communication-and-information/resources/multimedia/photo-galleries/preservation-of-documentary-heritage/photos-memory-of-the-world-register/2015/italy-the-codex-purpureus-rossanensis/>

Příloha č. VIII – Iluminace v žaltáři s tématem Poslední večeře

Poslední večeře [iluminace v evangelistáři]. Lekcionář z kláštera sv. Petra v Salcburku, cca 1050. New York: Pierpont Morgan Library MS G.44, fol. 080r. Dostupné z: <http://corsair.themorgan.org/vwebv/holdingsInfo?bibId=251710&searchType=13&holdingsBibId=76981&returnUrl=holdingsInfo%3FbibId=76981>

Příloha č. IX – Mozaika Poslední večeře v bazilice sv. Marka v Benátkách

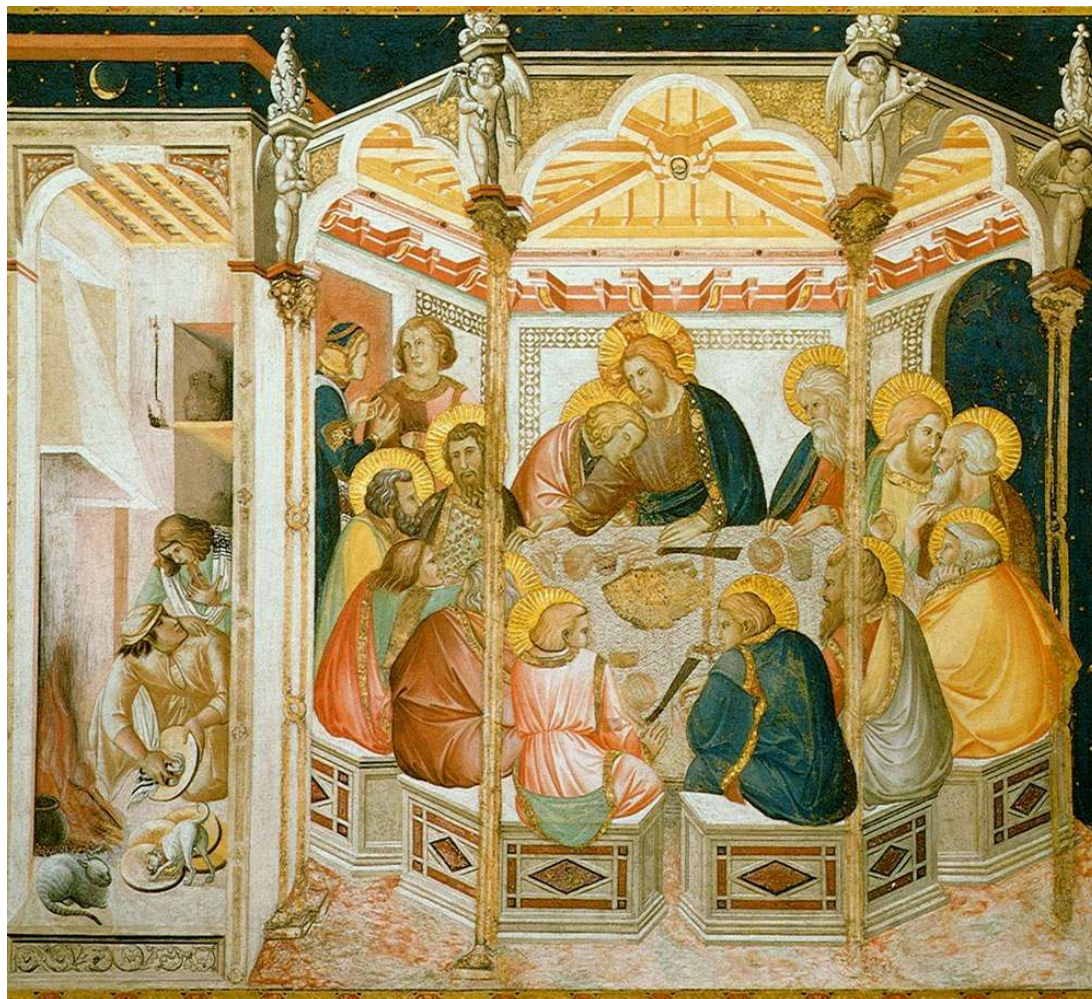
Poslední večeře [mozaika]. Benátky: Bazilika sv. Marka. 13. st. n. l. Dostupné z: [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:The_Last_Supper_\(San_Marco\).jpg?uselang=cs](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:The_Last_Supper_(San_Marco).jpg?uselang=cs)

Příloha č. X – Iluminace v žaltáři s tématem Poslední večeře

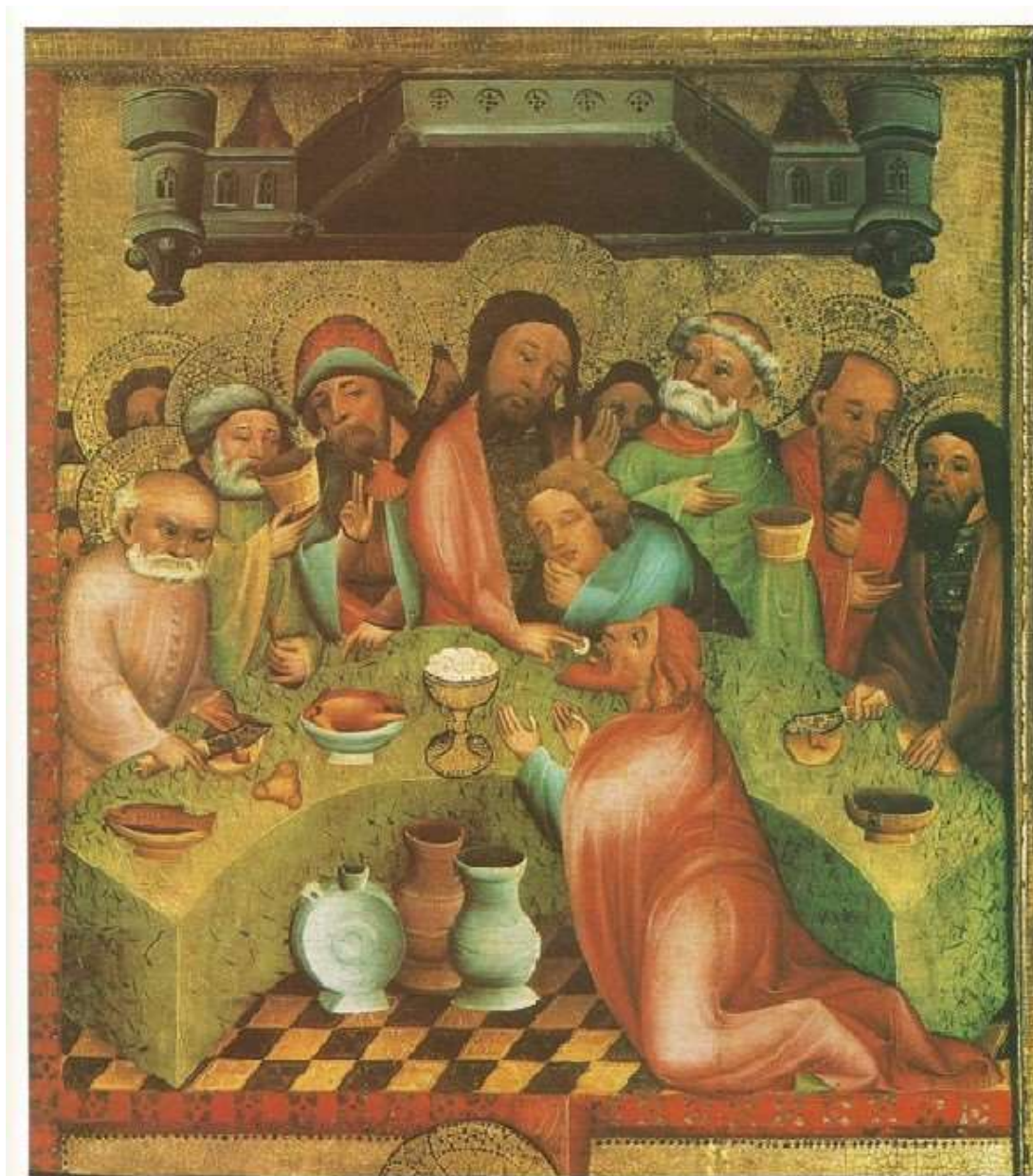
Poslední večeře [iluminace]. Německý žaltář, pol. 13. stol. Melk: Knihovna benediktinského opatství lat. 1833, folio 11v. Digitalizace: Österreichische Akademie der Wissenschaften (ÖAW). Dostupné z: https://manuscripta.at/images/AT/6000/AT6000-1903/AT6000-1903_011v_c.jpg

Příloha č. XI – Freska od Pietra Lorenzettiho v bazilice sv. Františka z Assisi: Poslední večeře

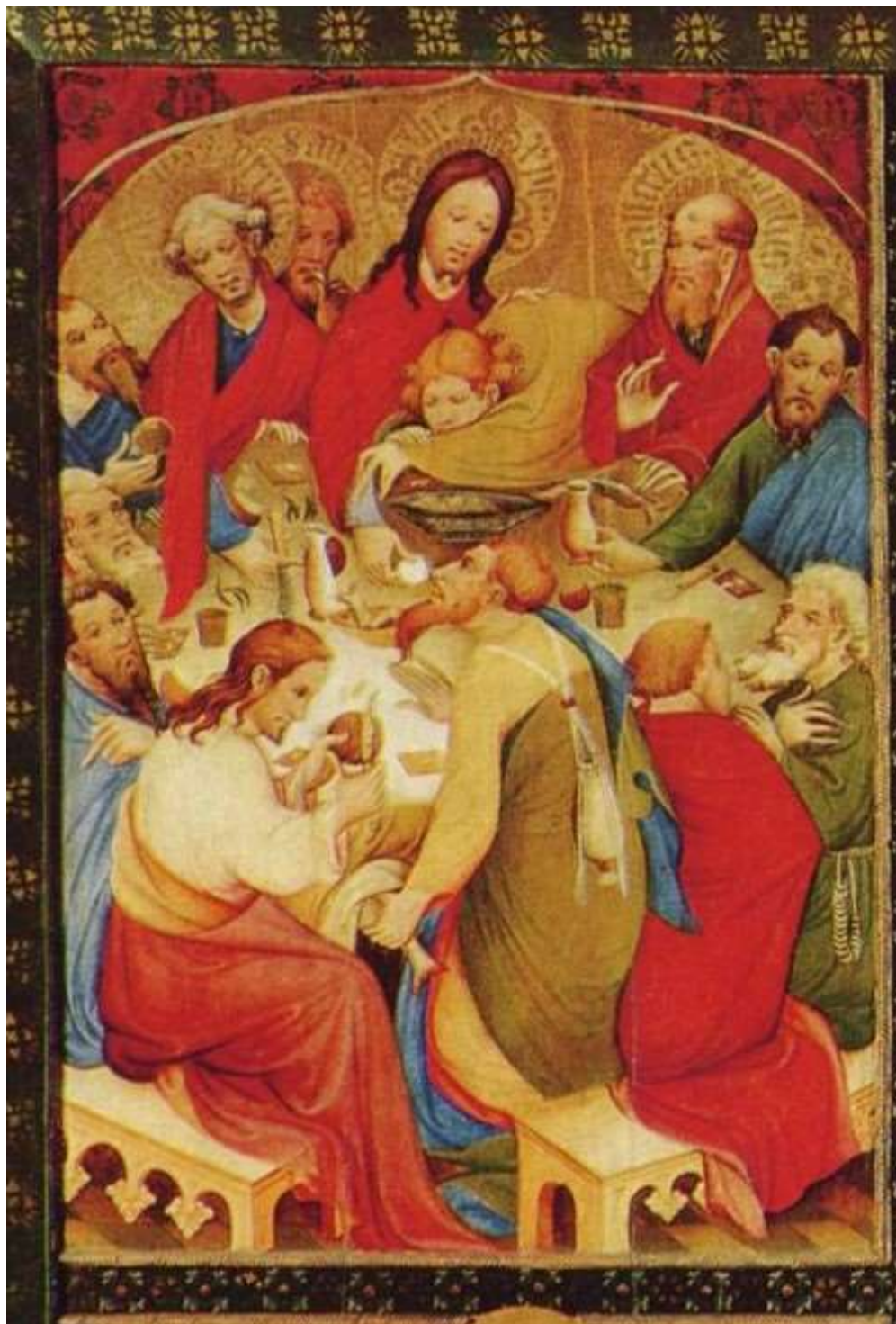
LORENZETTI, Pietro. Poslední večeře [freska]. Assisi: Bazilika sv. Františka z Assisi. Cca 1320. Dostupné z: https://cs.m.wikipedia.org/wiki/Soubor:Assisi-frescoes-last-supper-3931_Lorenzetti_Pietro.jpg

Příloha č. XII – Výřez z oltáře: Poslední večeře od Mistra Bertrama

VON MINDEN, Mistr Bertram. Poslední večeře [výřez z oltáře]. Cca 1394. Hannover: Niedersächsisches Landesmuseum. Photo: Landesmuseum Hannover – ARTOTHEK.

Příloha č. XIII – Výřez z oltáře od Konrada von Soesta v evangelickém kostele v Bad Wildungenu: Poslední večeře

VON SOEST, Conrad. Altarpiece - Poslední večeře [výřez z oltáře]. Bad Wildungen: Evangelische Stadtkirche. 1403. Dostupné z: https://cs.m.wikipedia.org/wiki/Soubor:Conrad_von_Soest_002.jpg

Příloha č. XIV – Poslední večeře od neznámého kolínského Mistra

Neznámý kolínský Mistr. Poslední večeře [výřez z oltáře]. Cca 1410-1420. Berlin: Staatliche Museen zu Berlin, Gemäldegalerie. Photo: Walter Horn.

Příloha č. XV – Freska Poslední večeře od Cosima Rosselliho v Sixtinské kapli

ROSSELLI, Cosimo. Poslední večeře [freska]. Vatikán: Sixtinská kaple. 1481 – 1482. Dostupné z: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Cosimo_Rosselli_Ultima_cena.jpg?uselang=cs

Příloha č. XVI –Poslední večeře od Jerga Ratgeba

RATGEB, Jerg. *Poslední večeře* [olejomalba]. Rotterdam: Museum Boijmans Van Beuningen. 1505-1510.

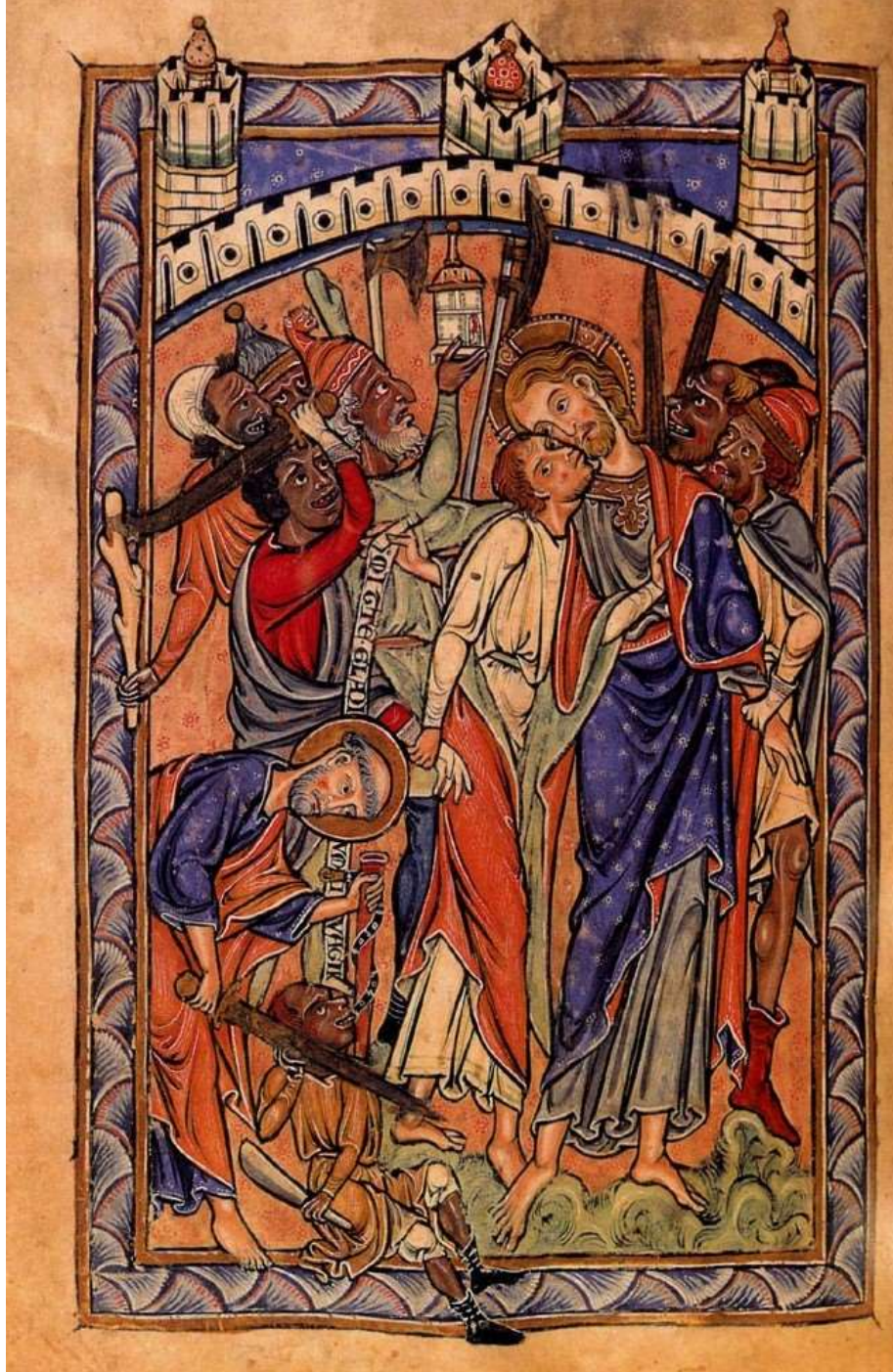
Dostupné z: <https://www.boijmans.nl/en/collection/artworks/3578/the-last-supper>

Príloha č. XVII – Výřez z Herrenbergerského oltáře od Jerga Ratgeba: Poslední večeře

RATGEB, Jerg. Herrenberger Altar - Poslední večeře [oltář]. Stuttgart: Staatsgalerie Stuttgart. 1519.
Dostupné z: <https://www.staatsgalerie.de/g/sammlung/sammlung-digital/einzelansicht/sgs/werk/einzelansicht/904DF6CD4DFBD61412C0FCADD8930526.html>

Příloha č. XVIII – Iluminace v Chichesterském misálu s tématem zraedy Ježíše

Zrada [iluminace]. Chichesterský misál [Sarum], pol. 13. stol. Manchester: The University of Manchester Library, U.K. lat. 24, fol. 150v. Dostupné z:

<https://luna.manchester.ac.uk/luna/servlet/detail/Manchester~91~1~425139~190342:The-Betrayal?qvq=q:chichester&mi=9&trs=22>

Příloha č. XIX – Iluminace v žaltáři s tématem Zatčení Ježíše

Zatčení Ježíše [iluminace]. Německý žaltář, první pol. 13. stol. Paříž: Francouzská národní knihovna, Oddělení manuskriptů lat. 17961, folio 113v. Dostupné z:

http://visualiseur.bnf.fr/Visualiseur?Destination=Mandragore&O=07822751&E=1&I=109477&M=images_eule

Příloha č. XX – Fotografická reprodukce fresky od Canavasia s tématem Jidášovy sebevraždy

CANAVESIO, Giovanni. Pašijový cyklus – Sebevražda Jidášova [freska]. 1491. La Brigue: Notre- Dame des Fontaines. Photo: Jean Gilletta. Dostupné z: <https://www.pop.culture.gouv.fr/notice/memoire/APGLT04885>

VAN DER BORCH, Michiel. Rijnbijbel – Smrt Jidášova [iluminace]. 1332. Nizozemí: National Library of the Netherlands. Dostupné z: https://manuscripts.kb.nl/zoom/BYVANCKB:mimi_mmw_10b21:146v_min

Příloha č. XXII – Detail oltáře s tématem Kristova zatčení

Starší Mistr Sv. Rodiny. Zrada a Zatčení Krista [detail olejomalby]. Cca 1400. Cáchy: Suermondt- Ludwig-Museum. Photo: Suermondt- Ludwig-Museum.²⁵¹

²⁵¹ Německé jméno autora: Meister der Heiligen Sippe der Ältere. Anglický překlad jména: Master of Holy Kinship, the Elder.

Příloha č. XXIII – Mše sv. Řehoře od Mladšího Mistra Sv. Rodiny

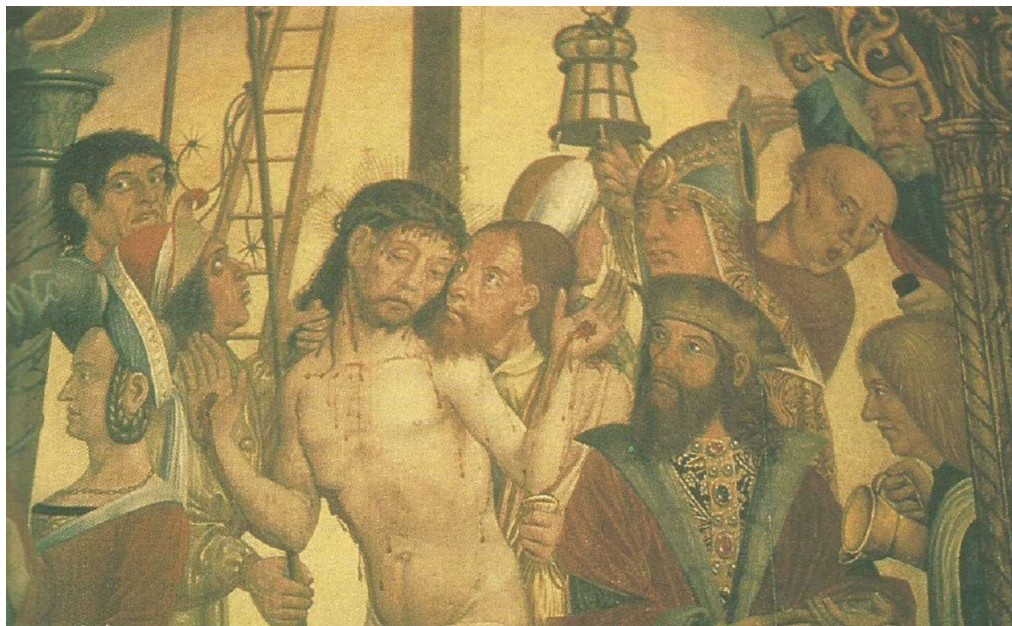
Mladší Mistr Sv. Rodiny. Mše sv. Řehoře [oltář]. Konec 15. stol. Kolín nad Rýnem: Rheinisches Bildarchiv.

Photo: Rheinisches Bildarchiv Köln. Dostupné z: [https://www.kulturelles-erbe-](https://www.kulturelles-erbe-koeln.de/documents/obj/05011307/rba_c002577)

[koeln.de/documents/obj/05011307/rba_c002577](https://www.kulturelles-erbe-koeln.de/documents/obj/05011307/rba_c002577)²⁵²

²⁵² Německé jméno autora: Meister der heiligen Sippe der Jüngere. Anglický překlad jména: Master of the Holy Kinship the Younger.

Příloha č. XXIV – Mše sv. Řehoře (detail Jidáše) od Mladšího Mistra Sv. Rodiny

Mladší Mistr Sv. Rodiny. Mše sv. Řehoře [detail oltáře]. Konec 15. stol. Kolín nad Rýnem: Rheinisches Bildarchiv. Photo: Rheinisches Bildarchiv Köln. Dostupné z: https://www.kulturelles-erbe-koeln.de/documents/obj/05011307/rba_c002577²⁵³

²⁵³ Německé jméno autora: Meister der heiligen Sippe der Jüngere. Anglický překlad jména: Master of the Holy Kinship the Younger.

Příloha č. XXV – Část pašijového oltáře s výjevem Zatčení Krista

Mistr pašijí z Karlsruhe. Pašijový oltář – Zatčení Krista [detail oltáře]. Cca 1440. Kolín nad Rýnem: Wallraf-Richartz-Museum & Fondation Corboud. Photo: Rheinisches Bildarchiv Köln. Dostupné z: https://www.kulturelles-erbe-koeln.de/documents/obj/05011589/rba_c002873

Příloha č. XXVI – Detail oltáře s tématem Kristova zatčení

KOERBECKE, Johann. Marienfelder Altar – Kristovo zatčení [detail oltáře]. 1457. Münster: LWL-Landesmuseum für Kunst und Kulturgeschichte. Photo: LWL-Museum für Kunst und Kultur, Westfälisches Landesmuseum, Münster/Rudolf Wakonigg.

Příloha č. XXVII – Zrada a zatčení Krista od Gasparta Isenmanna

ISENMANN, Gaspart. Zrada a zatčení Krista [detail]. Cca 1462-1465. Colmar: Musée Unterlinden.

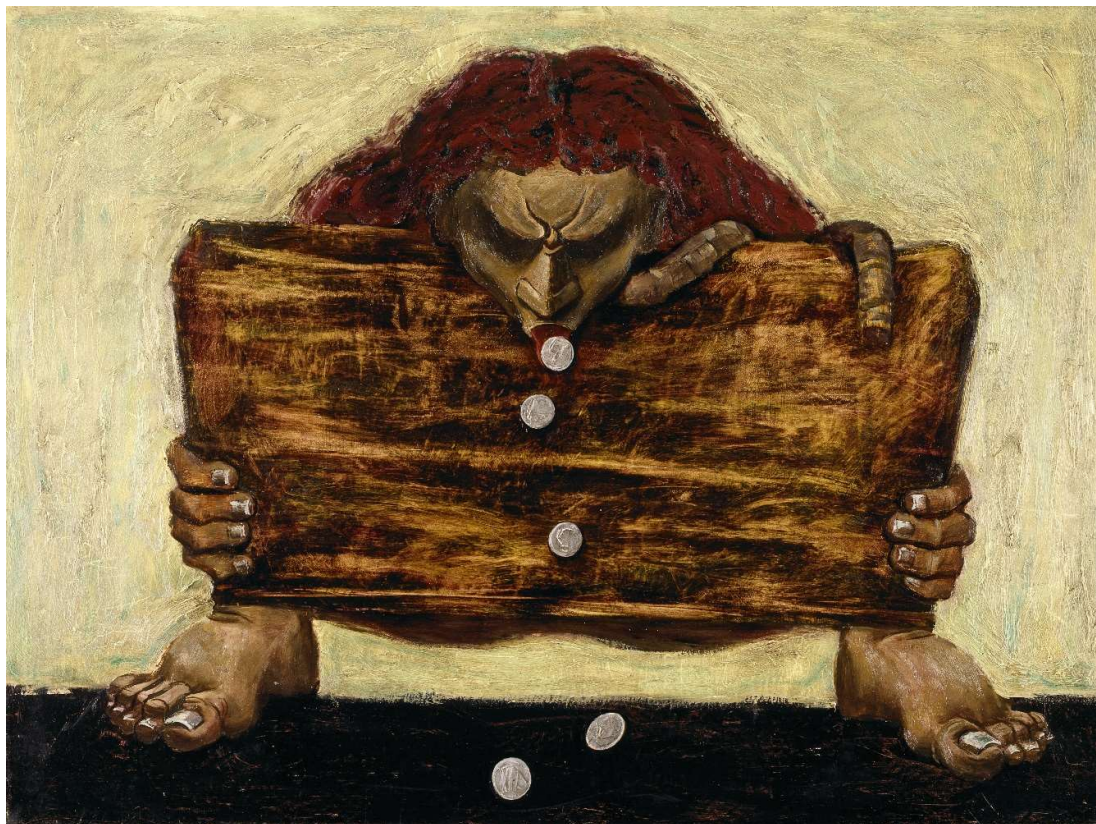
Dostupné z: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Caspar_Isenmann,_Betrayal_of_Christ.jpg

Příloha č. XXVIII – Kristus na Olivetské hoře (detail Jidáše) od Mistra z Tegernsee

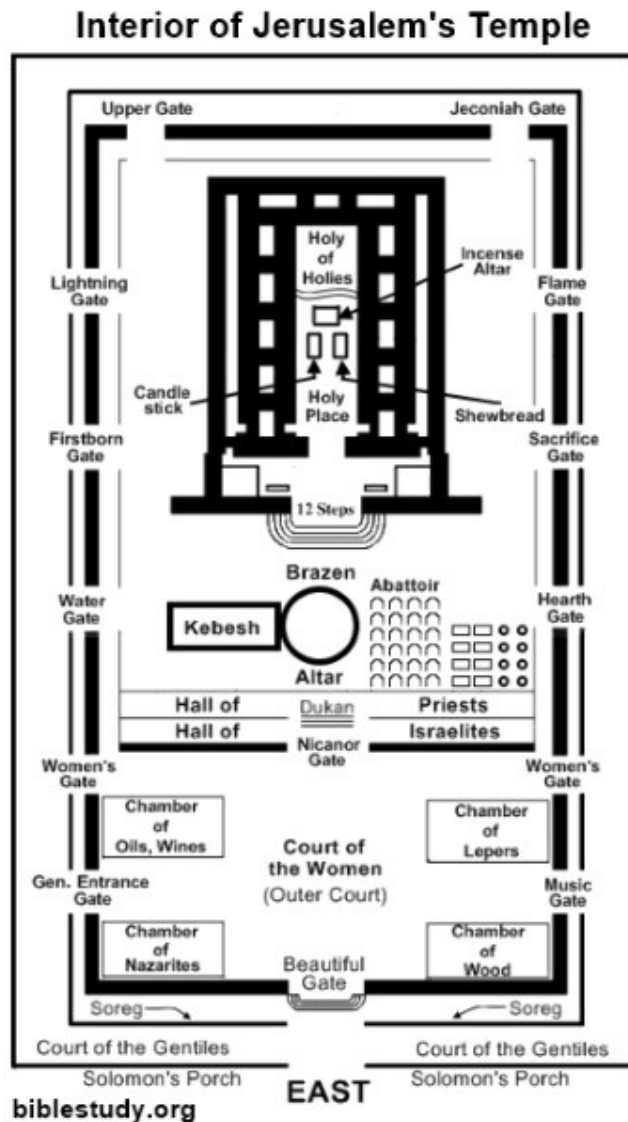
Mistr z Tegernsee. Tegernseer Altar - Kristus na Olivetské hoře [detail oltáře]. Cca 1445. Mnichov: Bayerisches Nationalmuseum. Photo: Bayerisches Nationalmuseum. Dostupné z: https://www.bayerisches-nationalmuseum.de/webgos/bnm_online.php?seite=5&fld_0=00052712

Příloha č. XXIX – Jidáš od Alberta Tuckera

TUCKER, Albert. Jidáš [olejomalba]. 1955. Melbourne: National Gallery of Victoria. © The Estate of Barbara Tucker.

Příloha č. XXX – Mapa interiéru Druhého chrámu

Design of Jerusalem's Temple. Bible Study [online]. Michigan, USA: BibleStudy.org, ©2019 [cit. 2019-12-25]. Dostupné z: <https://www.biblestudy.org/biblepic/interior-diagram-of-temple-in-jerusalem.html>

Abstrakt

Cílem této práce je nastínit obraz Jidáše v dlouhotrvající tradici a navazuje na zmínky o této postavě v kanonických i nekanonických zprávách. Je rozšířením bakalářské práce autorky, která se věnovala rozboru biblických a gnostických textů týkajících se postavy Jidáše. Z toho důvodu se v této práci autorka nezabývá podrobnou analýzou těchto textů a přímo na ni čtenáře odkazuje (práce je dostupná k nahlédnutí v Repozitáři závěrečných prací UK).

První kapitoly jsou věnovány zprávám z evangelií a Pavlových spisů, které autorce slouží především jako odrazový můstek pro představení různých pojetí Jidášovy osoby a které se staly základem pro rozvinutí tradice v dalších staletích. Kromě kanonických sdělení naráží autorka na motivy z nekanonických a apokryfních textů vážících se k Jidášovi, a které právě tradici vnímání jednoho z Ježíšových učedníků ovlivnily podobnou měrou. Jedna z podkapitol je věnována i v češtině nedostupnému textu Knihy kohouta (Book of the Cock) a nepříliš známým námětům, které se v oficiální církevní tradici neuchytily.

Zjištěné motivy autorka v následujících kapitolách identifikuje a srovnává se zobrazeními Jidáše v kulturních, společenských a uměleckých souvislostech. Hledá spojitost rozvité tradice s historickým a společenským vývojem, který ovlivňoval a ovlivňuje naše subjektivní vnímání postavy Jidáše. Dokládá své teze na popisu uměleckých děl, z nichž některá jsou přiložena k nahlédnutí v přílohách práce. Samostatnou kapitolu věnuje autorka filmovým zpracováním Ježíšova a Jidášova příběhu. Ta jsou pro současného člověka asi nejpřístupnějším materiálem a zároveň se nebojí vžité představy o Jidášovi transformovat do nových celků.

Abstract

This diploma thesis attempts to outline the image of Judas in a long-lasting tradition and follows the references of this character in canonical and non-canonical reports. It is an extension of the author's bachelor's thesis, which was dedicated to the analysis of biblical and Gnostic texts concerning the figure of Judas. For this reason, the author does not deal with a detailed analysis of these texts in this work and directly refers the reader to it (the work is available for inspection in the Repository of Final Theses of Charles University).

The first chapters are devoted to reports from the Gospels and Paul's works, which the author serves primarily as a springboard for the introduction of various conceptions of the person of Judas, and which became the basis for the development of a tradition in the following centuries. In addition to canonical messages, the author encounters motives from non-canonical and apocryphal texts related to Judas, which have influenced the tradition of perception of one of Jesus' disciples to a similar extent. One of the subchapters is also devoted to the text of the Book of the Cock, which is not available in Czech, and to not very well-known topics that have not been very successful in the official church tradition.

In the following chapters, the author identifies and compares the discovered motives with depictions of Judas in cultural, social and artistic contexts. She seeks a connection between the developed tradition and the historical and social development that influenced and still influences our subjective perception of the figure of Judas. She also substantiates her theses with the description of works of art, some of which are attached for inspection in the appendices of the work. The author devotes a separate chapter to the film adaptation of the story of Jesus and Judas. These are probably the most accessible material for today's man, and at the same time they are not afraid to transform the common ideas about Judas into new wholes.